

Fəxrəddin Ağamirzəyev

Dönüşdən Qurtuluşa

“ADİLOĞLU”
BAKİ - 2012

Redaktor:

Tahir AYDINOĞLU
əməkdar jurnalist

Naşir:

Hidayət ƏSGƏROV

**Fəxrəddin AĞAMİRZƏYEV “DÖNÜŞDƏN QURTULUŞA”
“ADİLOĞLU” nəşriyyatı Bakı, 2012. 168 səh.**

Kitabda XX əsrdə ikinci dəfə müstəqillik qazanmış dünya azərbaycanlılarının lideri, zəmanəsinin misilsiz siyasətçisi, global və bəşəri ideyalarla bağlı dövlət xadimi, dünya şöhrətli mübariz insandan - Heydər Əlirza oğlu Əliyevdən jurnalist Fəxrəddin Ağamirzəyevin sovet epoxasının sonunda götürdüyü tarixi müsahibədən və bir ailənin təmsalında Azərbaycanın əbədi Liderinə olan təmənnəsiz məhəbbətdən bəhs edilir.

Müsahibənin gedişində Ümummilli Liderin həyat və siyasi fəaliyyətinin ən çətin, oxucular üçün indiyədək məlum olmayan məqamları açıqlanır, “olum” ya “ölüm” təhlükəsi qarşısında qalmış Azərbaycanın taleyi ilə bağlı bu böyük Vətən oğlunun fikirləri öyrənilir. Jurnalistin Dağlıq Qarabağın və ikiyə bölünmüş Azərbaycanın sabahı ilə əlaqədar sualları cavablandırılır.

Söz yox ki, öz ağılı, nadir zəkası, polad iradəsi və əzmi ilə bəşəriyyəti hey-rətdə qoyan bu bənzərsiz insanın öz xalqı qarşısındakı xidmətlərindən cild-cild kitablar yazılmış, yazılır və yazılacaq. Bu kitab isə böyük insanın müasiri və müsahibi olan jurnalistin, onun ailəsinin və bütün Azərbaycan xalqının Ümummilli Liderə olan sevgisindən doğan kiçik bir salnamədir.

4722110018
121 - 2012 qriffli nəşr

© Fəxrəddin Ağamirzəyev 2012
© “ADİLOĞLU”, 2012

Həqiqət və cəsarət

Zaman da nəhr kimidir. Çalxanır, qabarır, səngiyir, yenidən kükrəyir, paklığına xələl gətirən nə varsa onu amansız bir qüvvə ilə kənara atır. Faktlar, hadisələr ayların, illərin süzgəcindən, xəlbirindən keçdikcə zaman ən adil bir hökmdar kimi həqiqəti üzə çıxarır.

Dövlətçiliyini itirmiş, xalqlar həbsxanasına qatılmış Azərbaycanın milli kimliyi, azadlığı uğrunda mübarizənin qüdrətli və qalib lideri səviyyəsinə yüksələrək dünyaya bir Günəş kimi doğmuş ümummilli lider Heydər Əlirza oğlu Əliyev bədxahlarını diz çökdürərək özünün şah əsərini – müstəqil Azərbaycan dövlətini yaratdı.

Biz - Heydər Əliyevin müasirləri onunla birlikdə yaşadığımız günləri, hadisələri həyatımızın ayrılmaz hissəsi kimi yaddaşımıza həkk etmişik. Bu tarix hər birimizin taleyini əhatə etdiyindən hər kəsin deməyə sözü var. Ulu öndərlə bilavasitə görüşmüş, ünsiyyətdə olmuş soydaşlarımızın onun barəsində dedikləri və yazdıqları isə artıq tarixi əhəmiyyət kəsb edir. Bizim yaşadığımız, şahidi olduqlarımız isə gələcək nəsillər üçün öyünclü bir tarix olacaqdır. Məhz buna görə də xalq yazıçısı Anarın tövsiyə etdiyi kimi: “Heydər Əliyevlə bu və ya digər dərəcədə təmasda olanların borcu onunla bağlı xatirələrini yubanmadan qələmə almaq... sənəd kimi tarixin malı edərək”, yeni yüzilliyin, yeni minilliyin insanlarına çatdırmaqdır.

Jurnalist - hüquqşünas Fəxrəddin Ağamirzəyevin 21 il əvvəl Heydər Əliyevlə görüşüb ondan aldığı müsahibəyə qayıdaraq yazdığı “Dönüşdən Qurtuluşa” kitabı da elə xalq yazıçısı Anarın tövsiyəsi və jurnalist dostlarının təkidi nəticəsində ərsəyə gətirilmişdir. Dərin təəssürat və ciddi maraq doğuran bu kitab adından da göründüyü kimi, ümummilli lider Heydər Əliyevin həyatının iki taleyüklü dövrü arasındakı zaman kəsiyindən soraq verir. “Dönüş” ulu öndərin sovet dövləti rəhbərliyindən istefa verdikdən sonra Moskvadan Vətənə döndüyü çətin, məhdudiyyətli, ağır günləri, “Qurtuluş” isə müstəqillik qazanmış Azərbaycanın fəlakətə üzlaşdığı, məhv olmaq təhlükəsi qarşısında qaldığı, Heydər Əliyevin xilaskarlıq missiyası ilə ölkə rəhbərliyinə qayıtdığı dövrü əhatə edir. Təxminən üç illik bir zaman kəsiyi tarixə ulu öndərin həyatının “Naxçıvan dövrü” kimi düşmüşdür.

Kitabın təqdimatı üz qabığından başlayır: Naxçıvanın embleminə çevrilmiş Haçadağ və kürəyini bu əzəmətli dağa söykəmiş dağ vüqarlı Heydər Əliyev.

Dünya şöhrətli siyasətçi və dövlət xadimi Heydər Əliyev 1990-cı il iyulun 20-də hədsiz maneləri aşaraq Vətənə - Bakıya dönmüşdü. Moskvada istefa verdikdən sonra faktiki ev dustağına çevrilmiş, açıq söz demək

imkanlarından məhrum edilmiş siyasət nəhənginin Vətənə dönüşü onu daha ciddi qadağa və təhdidlərlə üzləşdirmişdi. Azərbaycanın o vaxtkı qorxaq rəhbərliyinin cinayətkarcasına biganəliyi, rüsvayçı hörmətsizliyi ilə qarşılaşan Heydər Əliyev iyulun 22-də doğulub boya-başa çatdığı, doğmalarının yaşadığı, blokadada olan Naxçıvana getməli olmuşdu.

Belə gərgin vaxtda baş vermiş bir hadisə sərt, amansız informasiya blokadasını yarmışdı. Saatlı rayonunda çıxan yerli partiya və dövlət nəşri olan “Dönüş” qəzetinin 3 nömrəsində ardıcıl olaraq Heydər Əliyevlə geniş müsahibə dərc olunmuşdu. Bu gözlənilməz hadisə Mütəllibov rejiminə qəfil güllə kimi dərc olunmuşdu. Belə qeyri-adi cəsarətin sahibi kim idi? Bu hadisə necə baş vermişdi?

Heydər Əliyev şəxsiyyətinə həmişə sonsuz sevgi bəsləyən Ağamirzəyevlər ailəsinin “Dönüş” qəzetində şöbə müdiri işləyən 30 yaşlı oğlu jurnalist Fəxrəddin Ağamirzəyev Heydər Əliyevə qarşı yönəlmiş şiddətli böhtan və təkləmə kampanyasına dözməyərək, qarşıda onu nələr gözlədiyinin fərqi nə varmayaraq, çox çətinliklə blokadada olan Naxçıvana getmiş, ikiqat blokadada yaşayan əfsanəvi soydaşımız Heydər Əliyevlə şəxsən görüşmüş, onunla müsahibə aparmışdı. Jurnalist aldığı geniş müsahibədə Heydər Əliyevlə bağlı həqiqətləri ortaya qoymuş, o günlərin ən vacib, bu gün də aktuallığını itirməmiş suallarına tarixi cavablar almışdı. Bu müsahibə Heydər Əliyev Moskvada yüksək postlardan istefa verdikdən sonra onun kommunist mətbuatında sözünü deməyə ilk və yeganə imkanı olmuşdu.

“Dönüşdən Qurtuluşa” kitabında Fəxrəddin Ağamirzəyevin həmin müsahibə ilə bağlı xatirə yazısı, ulu öndərlə tarixi görüşün müsahibədənəknar bir çox təfərrüatları əksini tapmış, çağdaş oxucu üçün suallar doğuracaq bir sıra məqamlara aydınlıq gətirmişdir.

Ağamirzəyevlər ailəsinin Heydər Əliyev sevgisi kitabdan qızıl xətt kimi keçir. Heydər Əliyevlə müsahibədə əksini tapmış məsələlərə şahidlik edən fotoşəkillər bu topluya illüstrativ bitkinlik gətirir. Belə düşünürük ki, Fəxrəddin Ağamirzəyev “Dönüşdən Qurtuluşa” adlı kitabı yazıb nəşr etdirməklə ümummillə liderin zəngin bioqrafiyasının oxuculara kifayət qədər bəlli olmayan, hələlik tarixçilər tərəfindən az öyrənilmiş bir dövrü barədə qiymətli faktları açıqlamışdır.

Mətnin ingilis və rus dillərində hazırlanmış geniş xülasələri qloballaşan dünyamızda nadir siyasətçi kimi şöhrətlənən, müxtəlif ölkələrdə abidələri ucaldılan Heydər Əlirza oğlu Əliyevin bioqrafiyasının daimi izləyiciləri olan əcnəbi oxucular üçün də maraqlı bir mənbə olacaqdır.

Redaktor

Müəllifdən

Dədə Qorqud, Atatürk, Heydər Baba!

“Dədə”, “Ata”, “Baba” sözlərinin dərin və uca mənası bu mərtəbələrə yüksəlmək üçün müdriklik, qəhrəmanlıq, xalq yolunda misilsiz fədakarlıq göstərmək və son hədd olaraq həyat zirvəsini fəth etməkdir. Bu məziyyətlər hər kəşidə deyil, ər kəşidə, ulu insanda olur. Belə insanları isə tarix yüz ildə, min ildə bir yaradır.

Zaman XX yüzillikdə qədim Odlar Yurdu Azərbaycanda Heydər Baba deyilən bir ər kəşi, ulu insan yetirdi. Hər şeyin bilicisi idi. Sadəliyi, müdrikliyi, uzaqgörənliyi, cəsəratı, milli təəssübkeşliyi, insanlarla ilahi ünsiyyəti onu hamıya sevdirdi. Uzun illər qartal kimi qanadlarını Azərbaycanın üstünə gərərək onun maraqlarını, qan və gen yaddaşını qorudu. Mərtəbə-mərtəbə ucaldı, şöhrəti bütün dünyaya yayıldı Heydər Babanın.

70 il tikanlı məftillər arasında yaşamağa məhkum olunmuş Azərbaycan xalqı, onun “Odlar Yurdu” adlı vətəni “olum” ya “ölüm” seçimi qarşısında qalanda millət atası, istiqlalıyyət öndəri Heydər Babanı harayladı. Hay verdi Heydər Baba.

“El gücü-sel gücü” demişlər atalar. Uşaqdan – böyüyə bütün xalq öz müdrikinin arxasında dayandı. “Xalq–Heydər”, “Heydər–Xalq” şüarları Azərbaycanı bürüdü.

Yaşının çoxluğuna, səhhətindəki problemlərə baxmayaraq özünü oda-közə vurub “ömrünün qalan hissəsini də” xalqının səadəti uğrunda mübarizəyə həsr etdi Heydər Baba. Elə bu amal uğrunda da həyatını çırağa döndərdi. Şüurlu həyatını son zərrəsinə qədər, şam kimi ər itdi Heydər Baba. Nağıla, dastana, həqiqətdən yaranmış əfsanəyə döndü onun həyatı. Bayraq kimi, gerb kimi, himn kimi, azadlıq kimi Azərbaycan dövlətçiliyinin atributuna çevrildi Heydər Baba. Belə kəşilərə ölüm yoxdur. Onlar əbədiyyətə

qovuşsalar da xalqın mübarizəsində, həyatında və tarixində yaşamaqdadırlar.

Tale bizə Heydər Əliyevin müasiri olmaq xoşbəxtliyini bəxş edib. Deyirlər, dağa uzaqdan baxanda o, daha əzəmətli görünür. Zaman bizi Heydər Babadan cismən uzaqlaşdırdıqca Azərbaycan torpağında doğulub, şöhrəti bütün dünyaya yayılan bu qeyri-adi insanın böyüklüyünü daha dərindən dərk edir, onun ölçüyəgəlməz hünərinə, ulu öndərin ölməz xatirəsinə sonsuz xalq məhəbbətinə heyrat edirik.

Elə buradaca ürəyimdə Heydər Əliyevlə Naxçıvanda şəxsən görüşüb müsahibə aldığım qiymətli anları, sonrakı təmaslarımın şirinliyini oxucularla birlikdə yenidən yaşamaq istəyi doğur. ***Mənim Heydər Əliyev adlı dünyama qapı açmış həmin müsahibəni bu kitaba daxil edirəm.***

Onu da qeyd edirəm ki, məni Naxçıvana aparan Vətənin taleyüklü hadisələrin təsirinə məruz qaldığı dövrün zəruri diqtəsi və emosional təsiri idi. Milli qeyrətə, məfkurəvi savaşa və azadlıq mübarizəsinə səsləyən həmin günlərin hökmü tək-cə məndə yox, damarında millət qanı gəzdirən hər kəsə milli kimlik hissini, vətəndaşlıq, övladlıq duyğularını coşdururdu. ***Hər şəhərdə, hər kənddə, hər ailədə, hər kəsə üzümüzə açılan yeni epoxaya, yeni dünyaya bir Günəş, bir Fateh kimi doğan Heydər Əliyev dühasına sığınmaq istəyi, ona pənah aparmaq ehtiyacı yaranmışdı.***

Xalq bu zərurəti özünün yenilməz iradəsi ilə gerçəkləşdirdi. Böyük xilaskar 1993-cü ilin fəlakətli iyununda xüsusi təyyarə ilə Bakıya gətirilərək dövlətin ali kürsüsündə əyləşdirildi. Ulu öndər xilaskar bir sərkərdə kimi xalqı və müstəqil dövləti məhv olmaq təhlükəsindən qurtardı. Əfsanəvi lider Heydər Əliyev gecəli-gündüzlü çalışdı, bəlaları, ağrıları bir-bir aradan götürdü.

Yaxşı yadımdadır, o günlərdə anam hər dəfə mavi ekranda

görünən Heydər Əliyevin başı üzərində üzərlik tüstülədən, namaz üstə özünə, övladlarına, onu qoruyan ətrafına dualar edərdi, uğurlarına qurban kəsərdi. Atam “halal olsun! Allah qorusun!” sözlərini təkrar edərdi. 11 yaşlı oğlum Fərid “Heydər Baba” adlı şeir yazaraq Azərbaycan Təhsil Nazirliyinin keçirdiyi məktəblərarası müəllif müsabiqəsində diplomla təltif edilmiş və mükafata layiq görülmüşdü. Həmin şeir “Savalan”, “Şərq qapısı” qəzetlərində və Heydər Əliyevə həsr olunmuş “Tale Ulduzu”, “Azərbaycan oxusun” kitablarında da dərc edilmişdi.

O vaxt Fərid içindən gələn istəklə “Heydər Əliyev adına Uşaq Birliyi” yaradılması, bu qurumun emblemi kimi “Heydər Baba döş nişanı” təsis edilməsi, birliyə üzv olmaq istəyən hər bir uşağın “Heydər Baba Andı” içməsi təklifi ilə “Savalan” qəzetinin dekabr 1997-ci il tarixli 12-ci nomrəsində çıxış edərək bütün Azərbaycan məktəblilərinə müraciət etmişdi.

İndi bunlar barədə fikirləşəndə bir daha əmin olursan ki, o vaxt Ulu Tanrı Heydər Əliyevi öz xalqını, ölkəsini xilas edib müstəqil dövlət quruculuğu yoluna çıxartmaq üçün qoruyub saxlamışdı.

Ömrümün qızıl səhifələri

1990-cı ilin yayı idi. Azərbaycan KP Saatlı Rayon Komitəsinin orqanı olan “Dönüş” qəzetində zəhmətkeş məktubları və kütləvi iş şöbəsinin müdiri vəzifəsində çalışırdım (həmin vəzifə rayon partiya komitəsinin nomenklaturası idi). SSRİ Jurnalistlər İttifaqının üzvü idim. İyun ayında eşitdim ki, xalqımızın qüdrətli oğlu, yenilməz insan Heydər Əliyev Bakıya – Azərbaycana qayıdır. Və onu da eşitdim ki, ona qarşı məkrli qarşılama planı hazırlanıb. Qardaşlarım Nazimə və Mejduna, həmçinin bir neçə yaxınlarıma xəbər etdim. Heydər Əliyevə qarşı hazırlanmış şərəfsiz planın qarşısını almaq, onu qorumaq üçün mümkün olan tədbirləri görüb hava limanına getdik. Orada ciddi qarşıdurma olmadı. Biz Heydər Əliyevi görə bilmədik. Eşitdik ki, yaxınları onu təyyarənin trapından götürüb aparıblar.

Qısa müddətdən sonra öyrəndim ki, Heydər Əliyev Naxçıvana gedib. Sövqi-təbii olaraq ürəyimdə onunla görüşüb müsahibə almaq, tövsiyələrini taleyüklü günlər yaşayan Azərbaycanın nigaran, ümitsiz vəziyyətə düşmüş vətəndaşlarına çatdırmaq istəyi doğdu. Bundan sonra mənə nələr gözlədiyinin fərqi nə varmayaraq avqust ayının əvvəllərində çalışdığım “Dönüş” qəzetinin redaktorundan qeyri-rəsmi icazə alıb Naxçıvana yollandım.

O Naxçıvana ki, dünyanın yaranışından insanlığın və sivilizasiya izlərini qoruyub yaşadır. O Naxçıvana ki, hər qayası, hər daşı şanlı bir tarix danışır. O Naxçıvana ki, mərd övladları sinələrini sipərə çevirərək bu müqəddəs diyarı göz bəbəyi kimi qorumuşlar. O Naxçıvana ki, ana qucağı kimi qoynuna pənah gətirmiş qüdrətli

oğlu Heydər Əliyevin fəlakətlə üzləşmiş Azərbaycan uğrunda xilaskarlıq missiyası tezliklə buradan başlanacaqdır.

Hər yerdə Heydər Əliyevin söhbəti gedirdi. Bütün Naxçıvan əhalisi öz böyük oğlunu, dünya siyasətçisi zirvəsinə yüksəlmiş həmyerlisini sonsuz bir sevgi və ehtiramla qarşılamışdı. Bu təntənə Məhəmməd peyğəmbərin Məkkədəki bədxahlarından baş götürüb Mədinəyə gələrkən qarşılandığı ehtişama bənzər bir hadisə kimi tariximizə düşüb.

O günlərdə sadə naxçıvanlılar Heydər Əliyevin doğulduğu torpağa dönməsindən qürurla, ürək genişliyi ilə danışır, Bakıdakı xain, etibarsız, vəzifə düşkünü olan ixtiyar sahiblərinin Naxçıvandakı müti əlaltıları, kommunist rejiminin “keşikçiləri”isə Heydər Əliyevin doğma diyara pənah gətirməsindən narahat olub – xoflanmışdılar.

Heydər Əliyevlə görüşmək üçün bir neçə gün çalışdım. Nəhayət, bacısı qızı Sənifə xanımın evində yerləşdiyini müəyyənləşdirib ünvanı, telefon nömrəsini öyrəndim. Yerləşdiyim “Təbriz” mehmanxanasında öz otağımdan telefonla zəng etdim, Heydər Əliyevlə danışmaq istədiyimi bildirdim. Dəstəkdə Heydər Əliyevin səsinə eşidəndə bütün vücudum titrədi... Özümü təqdim edib məqsədimi bildirəndən sonra Heydər Əliyev görüşümüz üçün münasib vaxt müəyyənləşdirərkən telefon əlaqəsi kəsildi. Həmin vaxtdan otağımdakı telefon işləmədi.

Bir az gözləyib dəhlizə çıxdım ki, mərtəbə növbətçisinin telefonu ilə danışım. Növbətçidən zəng etmək üçün icazə istədim. O da öz otağımdan danışmağı məsləhət gördü. Bildirdim ki, danışdığım vaxt əlaqə kəsildi və telefon indi də işləmir. Həmin xanım danışmağıma icazə verib yanımda dayandı. Yenə həmin telefon nömrəsini yığıb Heydər Əliyevi xahiş etdim. Bu vaxt növbətçi xanım dəstəyi əlimdən alıb hirs ilə aparatın üstünə qoydu...

Heydər Əliyevlə görüşüb müsahibə götürmək fikrinə düşəndən tam aydınlığı ilə dərk edirdim ki, bundan sonra məni nələr gözləyir. Ən azı, bunu həmin dövrdə mərhum Əjdər Xanbabayevin başına gətirilənlərdən bilirdim. Həm də müsahibə alıb dərc etdirmək fikrim yaranandan uca bir zirvəyə doğru yön aldığımı dərk edirdim.

Nəhayət ki, şəhərdə “Böyük bağ”ın yaxınlığındakı avtomat telefon köşkündən Heydər Əliyevlə danışa bildim. Səhərisi günü tezdən qaldığı ünvana getdim.

Görüşdük. Bu görüş mənim həyatımın ən ali hadisəsi oldu.

Bir anlıq gözlərimə inana bilmədim – bu, o nəhəng, adı, şöhrəti dünyaya yayılmış insandır mı? Belə bir ucalığa çatmaq olar? O əfsanəvi şəxsiyyətin illər boyu eşitdiyimiz tanış, şirin səsi sanki məni yuxudan oyatdı: “ Xoş gəlmisiniz, cavan oğlan. Saatlıda nə var, nə yox? ” Bəli, bu, O idi .Bir Allah bilir o vaxtlarda yaşadığım xoşbəxtliyin dərəcəsinə. ***Mən Heydər Əliyev zirvəsində onunla üz-üzə, nəfəs-nəfəsə idim. Sanki, o vaxta qədər yaşadığım həyatın mənası bax bu görüşə yetişmək üçünmüş. O andan ömrümün Heydər Əliyev ucalığından başlanan yeni bir yolu açıldı. Bu görüşün ilk andan ruhuma, qəlbimə hopan nuru məni başqalaşdırdı, üzərimə ali bir missiya – millət atasına xidmət etmək yükü qoydu.***

Heydər Əliyev müsahibəmizin bütünlüklə audio yazıya alınmasını istədi. Biz arxa otağa daxil olduq, zövqlə çay süfrəsi hazırlanmışdı. Qızı Sevil xanım və nəvələri də orada idilər. Görüşümüzün əvvəlində fenomen yaddaşa malik Heydər Əliyev Saatlıda xeyli adam tanıdığını və fəmilayamın ona çox tanış gəldiyini bildirib kimlərdən olduğumu soruşdu. Mən də söylədim ki, Siz respublikaya rəhbərlik etdiyiniz dövrdə M.B.Qasımov adına kolxozun sədri işləyən Mansur Ağamirzəyevin oğluyam. Heydər Əliyev

bir anlıq nələrisə xatırlayıb nədənsə təsirlənərək yenidən əlimi sıxdı, sonra kolxoz barədə, atam və o zaman işləmiş iki pambıqçılıq briqadiri barədə xatirələrini danışdı. Atam başda olmaqla onların hər birinə şəxsi salamlarını çatdırmağımı xahiş etdi.

Sonda müsahibəmiz yazılan kaseti mənə verdi. Üzərinə yaşadığı evin telefon nömrəsini də yazmışdı ki, lazım olarsa əlaqə saxlayım. (2004-cü ildə həmin audio kaseti Heydər Əliyev Fonduna təqdim etmişəm.) İlk görüşümüzdən iki gün sonra yenidən zəng edib görüşə getdim. Çünki müsahibənin iki sualının cavabları lent yazısında aydın eşidilmirdi. Heydər Əliyev milis zabiti forması geyinmiş qohumu Bəylər müəllimə tapşırırdı ki, həmin hissələri yenidən köçürsün. Məni isə otağa dəvət etdi. Heydər Əliyev içəridə orta məktəbdə sinif yoldaşı olmuş, səhv etmirəmsə, Səfəralı müəllimlə məni tanış etdi. Üçümüz də çay içə-içə xeyli söhbət etdik.

Heydər Əliyevlə görüşdən sonra mehmanxanadan çıxıb Şəhur rayonuna getdim, orada gecələdim. Çünki artıq ciddi şəkildə izləndiyimi hiss edirdim. Səhəri gün Heydər Əliyevlə görüşüb-ayrılmaq üçün onun yaşadığı ünvana getdim. Həyətdə oğlu İlham Əliyevlə görüşdük. Bildirdi ki, Heydər Əliyev səhər yeməyi yeyir. Elə həyətdəcə xeyli söhbət etdik. Ətraflı söhbətimiz zamanı İlham Əliyevin səlis nitqi, nadir əxlaqi davranışı, ali dünyagörüşü, məsələlərə əhatəli yanaşma qabiliyyəti məni heyran etdi.

Mən Saatlıya qayıdandan az sonra redaktor Z.İmanovun, məsul katib H.Ələkbərovun, müxbir Ə.Qurbanovun və kollektivin digər üzvlərinin köməkliyi ilə Heydər Əliyevlə müsahibəm böyük tirajla dərc olundu. Və bu müsahibə “Dönüş” qəzetində son yazım oldu. Bir gün sonra on illik jurnalistik fəaliyyətimə son qoyularaq “öz ərizəmlə” işdən azad edilməli oldum...

Başqa vaxt belə bir aqibət, bəlkə də, məni kədərləndirər, ailəmə ağır təsir edərdi. Lakin bu cəzanı mən də, Heydər Əliyevin kimliyini bilən ailəmiz də bir mükafat, başucalığı, şərəf kimi qəbul

etdik. O gündən Heydər Əliyevi sevən adamlar bir az da mənə yaxın oldular. Laqeyd, qorxaq, bir tikə çörəyin əsiri olanlar isə məndən də, atamdan, qardaşlarımdan da uzaq qaçdılar. Bəzi üzdənirəq canıyananlar isə deyirdilər ki, – “axı sənə nə işin var idi. Heydər Əliyevin çörəyini yeyənlər, uca məqamlara yüksələnlər ona yaxın durmur, sənə nə düşüb?” Bu zavallılar nə biləydilər ki, çox keçməyəcək onların özləri də Heydər Əliyev xilaskarlığına möhtac olub, onun yolunu gözləyəcəklər....

O vaxtlar Heydər Əliyev haqqında Kommunist Partiyasının orqanı olan mətbuatda, demək olar ki, heç nə yazmırdılar. Bəzi hallarda Heydər Əliyevdən Moskvanın mərkəzi mətbuatı yazırdı, o da qeyri-obyektiv və mütləq qərəzli olurdu.

İlk vaxtlar Heydər Əliyevlə tez-tez telefon əlaqəsi saxlayırdım. Adətən, axşam saat 10-dan sonra danışırıdıq. Çünki Heydər Əliyev özü belə istəyirdi. Lakin bir neçə telefon danışığımızdan sonra rayon ATS-indən Naxçıvanla əlaqə yaratmadılar.

Heydər Əliyevlə 4-cü görüşümüz 1991-ci ilin yay aylarında oldu. Artıq Heydər Əliyev Naxçıvan Muxtar Respublikasının deputatı seçilmişdi və Ali Məclisin sədri vəzifəsini daşıyırdı. Ali Məclisin iclası gedirdi. Fasilə zamanı vestibüldə görüşdük. Məni hədsiz sevinc və məhəbbətlə qarşılayıb hal-əhval tutdu. Bu vaxt yaxınlıqda olan jurnalist Namiq Əhmədovu yanıma dəvət etdi. O gələne kimi mənə bildirdi ki, gözəl jurnalistdir, “Azərinform”un Naxçıvan üzrə müxbiridir. Məni ona təqdim edərək: “Namiq bəy, tanış ol, Fəxrəddin Ağamirzəyev də jurnalistdir, onu oğlum qədər istəyirəm”-dedi. Namiq də öz növbəsində bildirdi ki, yoldaş Əliyev, biz tələbəlikdən yaxınıq, bir yerdə oxumuşuq. Heydər Əliyev ürəkdən gülərək dedi: “Deyirəm axı, sənə xətrini niyə çox istəyirəm...”

1991-ci ilin payızında növbəti dəfə Heydər Əliyevlə görüşdüm. Nə vaxtdır görünmədiyimin səbəbini soruşanda bildirdim ki, ikinci ali təhsil üçün Moskvada Hüquq İnstitutuna daxil olduğumdan başım bir az dərslərə qarışıb. Heydər Əliyev çox yüksək insanpərvərlik və qayğıkeşliklə – hər hansı ehtiyacım olarsa Moskvada yaşayan oğlu İlhamla əlaqə saxlamağımı tövsiyə etdi və onun telefon nömrəsini mənə verdi. Lakin birinci kursu bitirdikdən sonra BDU-ya köçürüldüyümdən buna ehtiyac yaranmadı.

1992-ci ilin payızında yenidən Naxçıvana yollandım. Lakin Heydər Əliyev Türkiyə Respublikasında olduğundan onunla görüşə bilmədim. Sədarətdə ermənilərlə döyüşdə yaralananlarla görüşmək üçün bəzi şeylər alıb mərkəzi şəhər xəstəxanasına getdim. Yaralılara Vətən uğrunda döyüşdükləri üçün minnətdarlıq edib, təsəlli verdim. **Bir otaqda müalicə olunan üç oğlan söhbət əsnasında Vətən və Naxçıvan uğrunda, Heydər Əliyev yolunda ölümə hazır olduqlarını bildirdilər.** Vətənpərvərlərin, Əliyevsevərlərin bu eşqi məni riqqətləndirdi. “Yastığınız yüngül olsun” – deyərək onlardan ayrıldım.

Naxçıvana sonrakı səfərim 1993-cü ilin ilk aylarında oldu. Həmin ili qış çox sərt idi. Ancaq insanlar 1990-1992-ci illərdəki kimi əziyyət çəkmirdilər. O illər, demək olar ki, elektrik enerjisi yoxa bərabər idi. Bütün mənzillər, çoxmərtəbəli binalar yaşıllıqlar qırılaraq odunla qızdırılırdı. Çünki o zaman Naxçıvanı təkcə ermənilər deyil, respublika rəhbərliyi də blokadaya almışdı. Maddi və mənəvi təzyiqlər dözülməz həddə çatdırılmışdı. Yenilməz Heydər Əliyev iradəsi isə bütün maneə və təzyiqləri səbrlə, həm də kəskin cəsarətlə qırırdı. Naxçıvana hər gedişimdə muxtar respublikanın aşkar görünən sosial, siyasi və iqtisadi inkişafının

şahidi olurdum. Arxasında xalq dayanan Heydər Əliyev yalnız şəxsi nüfuzu, zəkası hesabına Naxçıvanı nəinki çətinliklərdən çıxarır, hətta onun inkişafına da nail olurdu. Özü demişkən: “Həyatını xalqına həsr edirdi”. ***Mən o illərdə bütün bunların canlı şahidi olmuşam.***

1993-cü ildə Naxçıvana yağan qar da - atalar məsəlində deyildiyi kimi - “dağına baxıb yağmışdı”. Artıq cəfakeş rəhbər yaxın xarici dövlətlərdən ən azı minimum ehtiyac qədər elektrik enerjisi və digər qış ehtiyatı almışdı. Yenə deyirəm: yalnız şəxsi nüfuzu hesabına. Azərbaycanın yeganə nicatı olan rəhbər xalqı qoruyur, xalq da ona dayaq olurdu.

1993-cü ilin qış səfərimdə də Heydər Əliyevlə görüşə bilmədim. Köməkçisi Vasif Talıbovla görüşüb xeyli söhbətləşdik. Əslində, mənə lazım olan bilgiləri əldə etdim və demək istədiyim məsələləri Vasif müəllimlə yetərinə həll etdik. Qeyd edirəm ki, Heydər Əliyevlə ilk görüşümüzə Vasif Talıbovu həmişə onun yanında görmüşdüm – istər gecə saat 2 olsun, istər səhər tezdən... O illərdə Vasif müəllim Heydər Əliyevin Naxçıvandakı ən yaxın köməkçisi kimi, ulu öndərin zəngin və bənzərsiz həyat – idarəçilik məktəbindən nə lazımdırsa əxz eləyib. Son 16 ildə Vasif Talıbovun Naxçıvanı Heydər Əliyevin arzularına uyğun qurub-ucaltması, ölkəni yenilik, inkişaf poliqonuna çevirməsi bir daha göstərir ki, xalqın dediyi kimi: Vasif Talıbov ümummilli lider Heydər Əliyevin tökdüklərini bir-bir yığıb. Yeri gəlmişkən deyim ki, mənəm Heydər Əliyevlə görüş və əlaqələrimin təşkilində də Vasif müəllimin həlledici köməyi olmuşdu.

Haşiyə: Heydər Əliyevlə ilk görüşümüzə sevincim həddini aşmışdı. SSRİ və Azərbaycan rəhbərliklərinin təzyiqlərinin nəticəsi olan fiziki zəifliyindən təəssüflənərək ona bildirdim ki, Siz xalqın öndərisiniz, qibləgahısınız, mənəvi atasısınız, nicatısınız... Sizsiz

Ölkəmiz dağlar, xalq məhv olar, necə ki, olmaqdadır. Allahın bizə rəhmi gələrək Sizi Azərbaycana qaytarıb. Sizə sağlamlıq diləyirik ki, xalqı, dövləti işıqlı sabaha aparasınız. O, bir an da xalqının qayğı və ehtiyaclarından kənar olmadığını və olmayacağını bildirmişdi.

1993-cü ilin yazında respublikada vəziyyət yeni mürəkkəb mərhələyə qədəm qoymuşdu. Ölkə qaynayırdı, cəbhədə vəziyyət gərginləşirdi. Siyasi dairələrdə qarşıdurmalar genişləndirdi, torpaqlar parçalanma təhlükəsində idi və əslində, parçalanmışdı. Ümüdsizləşən insanlar, zəkali ziyalılar da, sadə kütlə də çıxış yolunu yeganə lider Heydər Əliyevin ölkəyə başçılıq etməsində göürdü. Artıq bu, istək yox, xalqın tələbinə çevrilirdi. Həmin vaxtlarda mənə də müraciətlər artmışdı. İnsanlar o Günəşin zühuru ümidi ilə sabahlarını açırdılar. Saatlıda məskunlaşmış Məhsəti türklərinin ağsaqqalları, gəncləri mənə bildirirdilər ki, məsləhətdirsə, biz də gedək Naxçıvana, xalqın sevimlisi Heydər Əliyevi çiynlərimizdə gətirək paytaxta. Belə bir zamanda öndərlə görüşmək üçün may ayının 21-də Naxçıvana getdim. Səhərisi gün tezdən Ali Məclisdə Vasif Talıbovla görüşərək məqsədimi söylədim. Vasif müəllim axşamüstü gəlməyimi bildirdi. Həmin gün axşamüstü mənə söylədi ki, rəhbərə məruzə etmişəm, işi çox olduğundan səni axşam saat 23.00 radələrində qəbul edəcək.

Deyilən vaxt Ali Məclisə getdim. Lakin xalq yolunda usanmadan çalışan rəhbər məni gecə saat 1.00 radələrində qəbul etməyə vaxt tapdı. Yorğun olmasına baxmayaraq ayağa qalxıb mənimlə çox səmimiyyət və mehribanlıqla görüşdü və dedi ki, özüm bilərəkdən səni işin axırında qəbul etməyi planlaşdırdım ki, günümü mənalı başa vurum. Nəvəmin ad günüdür. Özü də bu günün xatirəsi mənim üçün iqiqat əzizdir. Çünki bu nəvəmə adı mərhum həyat yoldaşım verib.

Söhbətimiz çox geniş və hərtərəfli oldu. Şəxsi həyatımla, işimlə maraqlandı, indi hansı qəzetdə çalışdığımı soruşdu. Qeyd edim ki, hər görüşümüzdə işimlə, vəziyyətimlə maraqlanırdı. Mən də o böyük insan narahat olmasın deyər işlərimin qaydasında, vəziyyətimin yaxşı olduğunu deyirdim. Lakin sonuncu dəfə həqiqəti söylədim. Çünki artıq bu mübarizələrdə mətinləşmiş Heydər Əliyevin fiziki və mənəvi durumu qaydasında idi. Bildirdim ki, onunla müsahibəm “Dönüş” qəzetində son yazım oldu. Həmin müsahibə dərc edildikdən iki gün sonra “öz ərizəmlə” işdən çıxarıldım...

Onun yorğunluğunu və hələ də qəbul üçün gözləyənlər olduğunu nəzərə alıb getmək üçün icazə istədim. Yarızarafat tərzdə – “hə, yəqin sən özün yorulmusan, get istirahət et” – deyərək məni hörmətlə yola saldı.

Sevincim hədsiz idi. Məni gözləyənlərə təsəllim, sözüm var idi. Xoş ümidlər aparırdım intizarda olan insanlara...

**Heydər Əliyevin Sovet
rəhbərliyindən istefasından,
Kommunist Partiyasının iflasa,
SSRİ-nin süquta doğru
getməsindən sonra Azərbaycan
xalqının həqiqi lideri səviyyəsinə
yüksəlmiş bu insanla kommunist
mətbuatında dərc olunmuş
yeganə müsbət müsahibə**

Əməkdaşımız F. Ağamirzəyev:

H. Ə. ƏLİYEV LƏ MÜSAHİBƏ

– Yoldaş Əliyev, Sizi təcrübəli siyasi xadim kimi tanıyırlar. Deyirlər, milli və siyasi məsələləri qabaqcadan görmək Sizde qeyri-adi hissiyattır.

– Əlbətdə, mən siyasi xadiməm və uzun illər siyasətlə məşğul olmuşam. Bu sahədə mənim təcrübəm az deyil. Mənim bu təcrübəm də siyasi işlərin təhlilində və bu sahədə lazımı qərarlar qəbul etməkdə mənə kömək edir.

– Aşkarlıq, demokratiya dövründəyik. Hər kəs öz sözünü deyə bilər. Siz bundan ehtiyat etmirsiniz ki?

– Mən heç vaxt bildiyimi deməkdə ehtiyat etməmişəm. Əvvəllərdə, heç aşkarlıq olmayan dövrdə də mən öz bildiyimi demişəm. İndi isə daha da ürəklə, daha da inamla öz dəqiq fikrimi həmişə bildirmişəm və bildirəcəyəm.

– Yoldaş Əliyev, Siz söhbətlərinizdə xalqımızı narahat edən Qarabağ haqqında bildirmisiniz ki, Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti ətrafında süni yaradılmış məsələləri tez bir vaxtda qaydasına salmaq olardı. Lakin respublikanın keçmiş rəhbərliyi və ittifaq rəhbərliyinin qətiyyətsiz mövqeləri bu məsələni daha da çətinləşdirdi. Söhbət gedir ki, Sizin rəhbərliyiniz dövründə erməni millətçiləri DQMV– ni Ermənistana birləşdirmək məsələsini qaldırmışlar və Siz dərhal onları susdurmusunuz. Mümkünsə, bu barədə.

– Bəli, Dağlıq Qarabağ məsələsinin erməni millətçiləri tərəfindən keçmiş dövrlərdə bir neçə dəfə qaldırılması halları olub. Və mən Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinə rəhbərlik etdiyim dövrdə də erməni millətçiləri tərəfindən, xüsusən Ermənistanda yaşayan erməni millətçiləri və əsasən Dağlıq Qarabağda anadan olmuş adamlar Dağlıq Qarabağın Ermənistana verilməsi məsələsi barədə cəhdlər ediblər. Onlar cürbəcür məktublar yazıb Moskvaya göndərüb bu tələbləri irəli sürməyə çalışıblar. Ancaq bu məsələlərin hamısının qabağını o vaxtlarda biz almağa nail ola bilməmişik. Və onların bu niyyətləri, arzuları ancaq məktub yazmaqdan ibarət olub. Ondan o tərəfə keçə bilmirdilər. Mən Mərkəzi Komitəyə rəhbərlik etdiyim dövrdə bu məsələlərə çox ciddi fikir verirdim və Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin həyatı həmişə mənim diqqət mərkəzimdə olmuşdur. Ona görə də orada baş verən lap xırda hadisələr də bizə məlum olubdur. Mən vaxtında bunların haqqında ölçü götürürdüm. Və onların genişlənməsinə mümkünat vermirdim. Buna görə də mən qətiyyətlə demişəm, yenə də deyirəm ki, Dağlıq Qarabağ haqqında 1987– ci ilin ikinci yarısında, sonunda başlanılan kampaniyanın qarşısını

elə o vaxt almaq mümkün idi. 1988–ci ildə də bu problemi həll edib tamamilə Dağlıq Qarabağ məsələsini aradan götürmək mümkün idi. Ancaq çox təəssüf ki, bu sahədə həm Azərbaycan respublikasının keçmiş rəhbərləri, həm də ümumittifaq rəhbərləri lazımi tədbirlər görməmişlər. Və məhz bunun da nəticəsində Dağlıq Qarabağ məsələsi get–gedə şişmiş, çox əcaib şəkil almış, indi də iki respublika arasında, iki millət arasında böyük ziddiyyət yaranmasına səbəb olmuşdur.

– Əlavə bir sual: Dağlıq Qarabağ məsələsi bütün respublikamızın əhalisini ciddi narahat edir, erməni milləti bizim xalqımızı təcavüz vəziyyətinə salır. Bu məsələdə siz çıxış yolunu nədə görürsünüz?

– Çıxış yolu çox aydındır. Burada sözlə yox, əməllə çıxış yolu axtarmaq lazımdır. Bir sözlə, gərək konkret fəaliyyət göstərilsin. Çünki cürbəcür sözlər, deklorasiyalar–bunlar əyər həyata keçirilmirsə, onda, demək, çıxış yolu da tapılmır. Çıxış yolu birdir, Dağlıq Qarabağ Azərbaycanın ayrılmaz bir hissəsidir. Dağlıq Qarabağ Azərbaycanın tərkibində olub və gələcəkdə də daim olmalıdır və Dağlıq Qarabağda vəziyyəti ancaq bu şərtlə həll etmək olar. Bunun başqa yolu yoxdur.

– Silahlı dəstələrə qarşı Prezidentin fərmanı çıxdı. Lakin bizə məlum deyil ki, nəyə görə erməni ekstremistlərinə bu qədər güzəştlər edilir.

– Mənə də mə'lum deyil. Ancaq eyni zamanda (acı-acı gülümsəyir-A.F.) mənə təəccübləndirən məsələ odur ki, bu böyüklükdə ölkənin prezidenti fərman verir, 15 gün o fərmanın icrasına vaxt qoyur. Ermənistan respublikasında bu fərmanın əleyhinə qərar qəbul olunur və Ermənistan respublikasının Ali Soveti qərara alır ki, SSRİ prezidentinin fərmanı Ermənistanda qüvvədə olmamalıdır. SSRİ prezidenti də buna laqeyd yanaşır.

Belə halda prezidentin qərarının tamamilə gücsüz olduğu aşkar görünür.

– Deyirlər Brejnev dövründə sizin hər cür imkanlarınız olub...

– Bu sual bir az səthi fikirdir. Təkcə Brejnev dövründə deyil, mən Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin birinci katibi olanda Azərbaycan partiya təşkilatı çox düzgün fəaliyyət göstərirdi. Respublikanın həm sosial-iqtisadi, həm mədəniyyət sahəsində xeyli nailiyyətləri vardı, bu nailiyyətlər də Ümumittifaq miqyasında görsənirdi. Respublikanın nüfuzu ilbəlil artırdı. Və bizim respublikanın zəhmətkeşlərinin, respublika partiya təşkilatlarının yaxşı işləməsi və qarşıya qoyduğu vəzifələri vaxtında yerinə yetirməsinə görə respublikanın Ümumittifaq qarşısında qoyduğu məsələlərə həmişə diqqətlə yanaşırdılar. Bu məsələlər də həll olunurdu. Onların hamısı da respublikanın inkişafına kömək edirdi.

– Söhbətinizdə bildirirsiniz ki, mərkəzdən və Vəzirov tərəfindən Sizə qarşı qərəzkarlıq ediblər. Axı, o da azərbaycanlı oğlu idi, həm də vaxtilə Sizin kadrınız olubdur. Elə isə Sizin əleyhinizə danışmağa onu nə məcbur edirdi?

– Bilirsiniz, Azərbaycanda yaşayanların hamısı azərbaycanlıdır. Bu, o demək deyildir ki, azərbaycanlının hər birisi Azərbaycan xalqına sədaqətlə qulluq edir, ədalət yolu ilə gedirlər. Düzdür, Vəzirov vaxtilə, 1972-ci ildə mənim şəxsi təşəbbüsüm nəticəsində partiya işinə götürüldübdür. Ondan qabaq o, partiya işində işləməmişdi. Kirovabad (indiki Gəncə şəhəri) partiya komitəsinin birinci katibi vəzifəsinə təyin olunmuşdu. Bunlar hamısı mənim təşəbbüslə və mənim iştirakımla olmuşdur. Orada bir müddət işlədikdən sonra o, orada işləyə bilmədi, dəfələrlə onu oradan götürmək və Bakıya köçürmək xahişlərini mənim qarşımda qoydu və onun bu xahişini də biz yerinə yetirdik. Onu Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi

Komitəsinin şöbə müdiri təyin etdik. Orada da o, bir partiya işçisi kimi özünü göstərə bilmədi. Özünün zəifliyini büruzə verdi. Və sonra da bu işin öhdəsindən gələ bilmədiyinə görə burdan çıxış yolu axtardı, çıxış yolunu da gedib xaricdə işləməkdə gördü. Bir neçə dəfə bizim qarşımızda xaricdə işləmək arzusunu irəli atdı. O vaxt yenə də biz ona, necə deyərlər, çox diqqətlə yanaşdıq, bu xahişini yerinə yetirdik, o, xaricdə işləməyə getdi. Ancaq xaricdə işlədiyi dövrdə-mən bir dəfə bunu öz müsahibəmdə qeyd etmişəm-o, həmişə Azərbaycana və o cümlədən Azərbaycanın rəhbəri kimi mənə-Əliyevə öz sədaqətini, məhəbbətini dəfələrlə göndərdiyi məktublarda yazıb bildirmişdir. Ancaq, Azərbaycan Kommunist Partiyasının rəhbəri olandan sonra o, özünün başqa üzünü göstərdi. Bizim həyatımızda ikiüzlü adamlar yeganəlik təşkil etmir. Belə adamlar çoxdur. Bu da onlardan biridir. O, nəhayət öz iç üzünü açdı, bir mənə görə yox,— ola bilər ki, xalq üçün.— Bu adi məsələdir— bir adamın bir adama münasibəti— ancaq öz xalqına onun münasibətinin nə qədər mənfur olduğunu öz fəaliyyət dövründə göstərdi. Və xalq üçün heç bir yaxşı iş görə bilmədi. Ona görə də onun mənim haqqımda pis hərəkətləri təəccüblü deyildir. Demək, bu adamın təbiəti belədir.

– Bəzən elə olur ki, müəyyən şəxslər həyatda həqiqətə çevrilir. Hələ sizin dövrünüzdə Vəzirovun söhbəti gedirdi ki, siz Mərkəzi Komitəyə gedəcəksiniz, Vəzirov isə Azərbaycana rəhbər gələcəkdir. Bu şəxslər, doğrudan da göründüyü kimi, həqiqət oldu. Bu barədə nə deyə bilərsiniz. Onu hansı keyfiyyətlərinə görə belə yüksək vəzifəyə gətirdilər?

– Bilirsiniz, mənim Mərkəzi Komitəyə getməyimlə Vəzirovun Azərbaycana rəhbərliyə gəlməsi arasında böyük məsafə var. Mən 1982-ci ilin sonunda Moskvaya işə keçirilmişəm, ancaq Vəzirov isə 1988-ci ildə gəlir. Demək bu şəxsin əsası yoxdur. Ancaq Vəzirovun 1988-ci ildə Azərbaycan Kommunist Partiyasının rəhbəri

vəzifəsinə gəlməsi, mənə belə gəlir ki, bu, çox təsadüfi bir haldır. Çünki bu adam belə vəzifəyə heç də layiq deyildi. Azərbaycan xalqına rəhbərlik etməsi üçün onun nə təcrübəsi vardı, nə lazımi biliyi vardı, nə də onun xalqa bağlılığı. Buna görə bu, təsadüfi haldır, odur ki, il yarımından sonra belə bir adam artıq respublikada rəhbərlik edə bilmədi.

– Son vaxtlar mətbuatda sizin haqqınızda bir sıra məqalələr verilməmişdir ki, sizin dövrünüzdə respublikada pambıqçılığın inkişafı və Sumqayıt, Bakı, Gəncə və sair şəhərlərdə iri sənaye müəssisələrinin tikilməsi ekalogiyaya ciddi ziyan vurmuşdur. Həm də bütün bunları birbaşa sizinlə əlaqələndirirlər.

– Bunlar hamısı böhtandır. Onları yayan adamların əlində heç bir əsas yoxdur. Mən hər bir şəxslə, bax, bu fikirləri irəli sürən şəxslə görüşüb, mübahisə aparıb və bu fikirlərin yalan olduğunu sübut etməyə hazıram.

Pambıqçılıq Azərbaycan Respublikasının ənənəvi kənd təsərrüfatı sahəsidir. Mən respublikada fəaliyyət göstərdiyim dövrdə bu məsələlərlə çox dərindən məşğul olmuşam və pambıqçılıq Azərbaycan üçün yeni bir sahə deyildir. 70-ci illərdə pambıqçılıq Azərbaycanda böyük sürətlə inkişaf etmişdir. Bu da demək Azərbaycanın pambıq sahələrinin məhsuldarlığının artırılması və Azərbaycan kəndlilərinin rifah halının yaxşılaşdırılması üçün olan tədbirlərdir. Pambıqçılıqdan Azərbaycan kəndlisi heç bir ziyan götürməyib və pambıqçılıq Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafına çox böyük kömək edibdir. Mən pambıqçılığın Azərbaycana zərərli olduğu fikirlərlə qətiyyənlə razı deyiləm. Mən sizə deyə bilərəm ki, biz işlədiyimiz dövrdə pambıqçılıq sahəsində böyük ixtisaslaşma gedib. Məsələn, 1969-cu ildə pambıqçılıqla 32 rayon məşğul idi. Ancaq 1982-ci ildə pambıqçılıqla 18 rayon məşğul olmuşdur. Deməli, 14 rayondan lazımi səviyyədə səmərəli olmadığına görə pambıq bitkisini götürüb orada üzüm və başqa bitkilər əkilməsini

lazım bilmişik. Ancaq 18 rayonda əlavə torpaqların istifadəyə verilməsi nəticəsində olan torpaqların məhsuldarlığının artırılması sayəsində pambıqçılıq yaxşı inkişaf etmişdir və Azərbaycan kəndlilərinə də xeyir vermişdir. O fikir yalandır.

O ki, qaldı Azərbaycanda bəzi sənaye obyektlərinin tikilməsi, guya ki, Azərbaycan ekologiyasına zərər vurub, bu fikirlə də razı deyiləm. Məsələn, siz Gəncə şəhərini yada saldınız. Gəncə şəhərində mən Azərbaycanın rəhbəri olduğum dövrdə ekologiyanı pozan heç bir sənaye müəssisəsi tikilməyib. Gəncənin ekologiyasını indiyə qədər pozan Gəncə alüminium zavodudur. Gəncə alüminium zavodu hələ 1950-ci illərdə tikilibdir. Mən işlədiyim dövrdə o zavodun texnologiyasında çox böyük dəyişikliklər əmələ gətirilib ki, alüminium istehsalı zamanı ordan tozlar çıxıb atmosferi zibilləyən maddələrin miqdarı azalsın. Hətta alüminium zavodu vaxtilə Daşkəsən rayonunda olan alunit yataqlarının əsasında tikilmişdir. Əvvəl layihə belə olmuşdur ki, o yataqlarda olan alunitləri götürüb alüminium zavodunda onları istehsal edəndən sonra qliniasion alınır. Qliniasionu da istehsal edib alüminium alırlar. Ancaq biz gördük ki, bu alunitin istehsalı Gəncənin mühitini çirkləndirir. Biz Moskvanın qarşısında məsələ qaldırdıq ki, alunit əvəzinə xaricdən oksid alıb gətirək. Bu oksidin e'mal olunması da alunitə nisbətən atmosfərə çıxan çirklənmənin qarşısını alır. Deməli, mən təmiz vicdanla deyə bilərəm ki, işlədiyim dövrdə burada elə tədbirlər görülüb ki, o Gəncənin atmosferinin zibillənməsi ya azalsın, ya tamamilə ləğv olunsun. O ki, qaldı Gəncədə tikilən başqa sənaye müəssisələrinə. Məsələn, götürək xalça fabrikinə, yaxud da ki, orada elektron zavodu, yaxud orada mən işləyən dövrdə başlanan avtomobil zavodu, başqa maşınqayırma zavodları, yaxud da çini qablar zavodu-hamısı Gəncənin sənaye potensialını yaxşı artırıb, orada yeni iş yerləri yaradıb, əhəlinin işləməsi üçün şərait yaradıb və onlar hamısı mütərəqqi sənaye sahələridir. Bunların heç birisini

Gəncə üçün zərərli hesab eləmirəm. Sumqayıtı götürək. Oranın atmosferini zəhərləyən və eyni zamanda Xəzər dənizinə tullantılar üçün şərait mən Mərkəzi Komitəyə işə gəlməzdən əvvəl yaranmışdır. Bizim dövrümüzdə orada belə müəssisələr yaranmamışdır. Hətta mən deyə bilərəm ki, biz işlədiyimiz dövrdə bizə mə'lum oldu ki, Sumqayıtda lindən istehsalı qurğusu yaratmaq qərara alınıb. Mən bunu eşidən kimi maraqlandım ki, bunu Azərbaycanın rəhbərliyinin razılığı olmadan nə üçün qərara salıblar. Aydın oldu ki, bizim respublikanın rəhbərliyinin, o cümlədən mənim və Nazirlər Sovetinin sədri-o vaxtlar İbrahimov Xəlil İsmayıl oğlunun bu məsələdən xəbəri olmamış, bunu Moskvada kimyə naziri Konstandov qərara salmışdır. Və buna da təəssüf ki, Azərbaycanın Plan Komitəsinin işçilərindən biri razılıq vermişdir. Mən bunu bilən kimi dərhal bu qurğunun Azərbaycanda tikilməsini qadağan etdim. Və Azərbaycanda işlədiyim dövrdə bu qurğu Azərbaycanda tikilməmişdir. Ancaq mən Azərbaycandan Moskvaya işə keçəndən sonra görsənir ki, Konstandovun təzyiqinə Azərbaycan rəhbərləri müqavimət göstərə bilməmişlər. Ona görə də bu lindən qurğusu məndən sonra tikilmişdir. Ona görə də mənim bu barədə, yenə də qeyd etmək istəyirəm ki, vicdanım təmizdir. Mən indi də hər bir auditoriyada bu məsələlər haqqında öz fikrimi də deyə bilərəm və istənilən adamlara izahat da verə bilərəm.

– Məlumdur ki, sizin haqqınızda çoxlu şayiələr gəzir. Siz bunları eşidirsinizmi? Eşidirsinizsə bu məlumatları haradan alırsınız?

– Bilirsinizmi, şayiələri, adətən ayrı-ayrı insanlar yaradırlar. Və bəzən də onları haradansa götürüb uydururlar, heç bir əsası olmadan. Ona görə mən buna belə yanaşıram ki, rəhbər səviyyədə olan şəxslər haqqında həmişə şayiələr yaranıbdır. Mən də uzun müddət Azərbaycan Respublikasının rəhbəri olmuşam. Sonra bir

neçə il Moskvada yüksək səviyyədə fəaliyyət göstərmişəm. Odur ki, haqqımda cürbəcür şayiələrin yaranıb yayılması mənim üçün o qədər də təəccüblü deyil. Çünki bu, bəzi insanlara xas olan keyfiyyətdir. Mənim haqqımda böhtanlar olubdur, bu böhtanların bir hissəsi ayrı-ayrı mətbuat orqanlarında dərc olunub, bir hissəsi də ağızdan-ağıza şayiə kimi yayılıb. Mən bunların hamısına, necə deyərlər, nifrət edirəm. Çünki bunlar hamısı yalandır, uydurmadır, böhtandır və bu cürə şayiə yayanları mən şəxsiyyətsiz adam kimi qəbul edirəm.

– Sizin tərəfdarlarınız olduqca çoxdur. Əleyhdarlarınız da var. Onlara sözünüz.

– Mən tərəfdarlarıma öz minnətdarlığımı bildirirəm. Ancaq əleyhimə olan adamlara isə demək istəyirəm ki, onların heç birisinin ədalətli olaraq mənim əleyhimə çıxmalarına heç bir əsasları yoxdur. Mən əleyhimə söz gəzdirən, fikir söyləyən hər bir adamla görüşüb ona sübut etməyə qadirəm ki, onun mənim haqqımda yaydığı böhtanlar, yaxud da ki, mənim haqqımda pis fikirlərdə olmasına əsas yoxdur. Mən respublikanın rəhbəri olmuşam, özü də həmişə prinsipial mövqe tutmuşam. Xalqın mənafeyi üçün çalışmışam, xalqın hər bir sadə adamının hüquqlarını qorumaq üçün çalışmışam. Və belə bir gərgin, mübariz işdə şübhəsiz ki, ayrı-ayrı adamlar istədiyi mövqelərdən uzaqlaşblar, bəzən də məsələn, istədiyi niyyətləri həyata keçirə bilməyiblər. Onlar buna görə məndən narazıdırlar. Ancaq onlar özləri-özlərinə ədalətlə yanaşsalar, onlarda özünütənqidi keyfiyyət olsa, onlar bu öz xırda insani hisslərindən bir az yuxarıya baxsalar, gərək mənim əleyhimə olmasınlar.

– Son 70 ildə Azərbaycan tarixində hələ açılmamış səhifələr var ki, bu, xalqımız üçün bir sirdir. Sizin bu barədə sözünüz.

– Bəli, mən də belə fikirdəyəm ki, Azərbaycan xalqının tarixində hələ açılmamış səhifələr çoxdur. Mən Azərbaycan Respublikasına rəhbərlik etdiyim dövrdə Azərbaycanın tarixi ilə daim maraqlanmışam. Bir çox tarixi məlum olmayan materiallarla arxivdən öyrənilib tanış olmuşam, ona görə də Azərbaycanın elə bu 70 illik tarixində açılmayan səhifələrin olduğu mənə hələ indi yox, bir çox illər bundan qabaq da məlum idi. Və bizim işlədiyimiz dövrdə də hələ xalq üçün tamamilə aşkar olmayan faktlar vardır. Azərbaycan respublikasının vəziyyəti, ona olan cürbəcür səviyyələrdə münasibət, bunlar şübhəsiz ki, vaxtilə açılmalıdır. Mən belə güman edirəm ki, vaxt gələcək bunların hamısı açılacaq.

– Respublikamızın gələcəkdə tam suverenliyinə, onun müstəqilliyinə inamınız varmı? Bu mübarizədə xalqa məsləhətiniz.

– Mütləq. Azərbaycan Respublikası müstəqil olmalıdır, suverenliyini təmin etməlidir. Ərazi toxunulmazlığını və siyasi, iqtisadi suverenliyini təmin etməlidir və mən buna böyük ümid bəsləyirəm. Belə hesab edirəm ki, buna nail olmaq Azərbaycan xalqının özünün ixtiyarındadır. Azərbaycan xalqı özü buna nail olmalıdır, heç kəs ona belə bir azadlığı verməyəcəkdir.

– Mümkünsə Şimali və Cənubi Azərbaycanın gələcəyi haqqında fikriniz. Və onu necə görmək istərdiniz?

– Bu, çox mürəkkəb məsələdir. Bu məsələ məni uzun illər mühüm məsələlərdən biri kimi narahat edibdir. Mən bu məsələ haqqında da daim düşünmüşəm və xüsusən Azərbaycan Respublikasının rəhbəri olduğum dövrdən sonra daha da yaxından bu məsələ ilə tanış olmaq, bu məsələni özümçün aşkar etmək cəhdində olmuşam. Belə fikrə gəlmişəm ki, vaxtı ilə, keçən əsrin

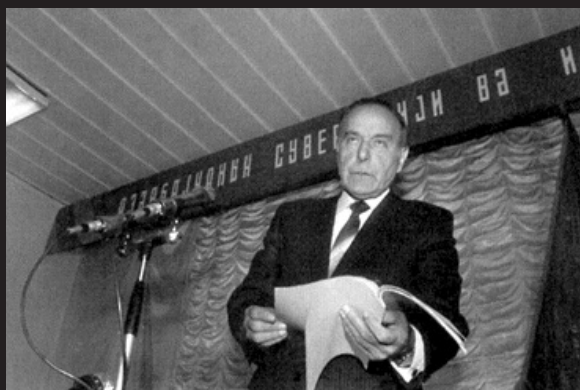
əvvəlində Azərbaycan xalqı onun öz iradəsindən asılı olmayaraq parçalanıb iki yerə bölünüb. Şimali Azərbaycan Rusiyanın tərkibinə keçib. Cənubi Azərbaycan İranın tərkibində olubdur. Demək, Azərbaycanın iki hissəsi ayrı, cürbəcür inkişaf yolu keçib və şimalda yaşayan azərbaycanlıların aqibəti bir cür olubdur, Cənubda yaşayanlarınkı başqa cür. Mən Cənubda yaşayan azərbaycanlıların nümayəndələri ilə də çox görüşmüşəm, söhbətlərim olubdur. Belə fikrə gəlmişəm, özü də çoxdan, Azərbaycan xalqı birləşməlidir. Xalq bir olmalıdır! Ancaq bunun həyata keçirilməsi yolları heç də asan deyil. Gəlin ümid bəsləyək ki, gələcəkdə xalq bir olacaq.

– Respublikamızda əlifbanı dəyişmək, latın əlifbasına qayıtmaq üçün işlər görülür. Bu tədbirə münasibətiniz.

– Mən belə fikirləşirəm ki, bu tədbiri çoxdan görmək lazım idi. Mən özüm orta məktəbi Azərbaycan dilində latın əlifbası ilə qurtarmışam. Ona görə də mən latın əlifbasını ilk təhsil aldığım illərdən yaxşı bilirəm. Mən belə fikirdəyəm ki, latın əlifbası Azərbaycan dili üçün daha da əlverişli əlifbadır. Vaxtilə bunun 40-cı ildə dəyişilməsi böyük səhv olubdu, bu səhvi nə qədər tez düzəltmək o qədər Azərbaycan xalqı üçün mənfəətli olar.

– Sizi Naxçıvan camaatı Azərbaycan SSR Ali Sovetinə deputatlığa namizəd göstərib və bu məqsədlə doğma diyara gəlmisiniz. Bu müddət ərzində hansı rayonlarda olmusunuz?

– Mən Naxçıvana gələndən indiyə qədər— iyul ayının 22-də gəlmişəm—hər gün Naxçıvan MSSR-in kəndlərindən, qəsəbələrindən, şəhərlərindən cürbəcür, necə deyirlər, təbəqələrin nümayəndələri, cürbəcür yaşlı adamlar, qadınlar və kişilər mənim yanıma gəlirlər. Demək olar ki, mənim bütün günüm səhərdən ta gecəyə qədər bax belə adamlarla görüşlərdə keçir. Ona görə mənim burda yaşadığım müddətdə hər günüm çox səmərəlidir,

çox da mənalıdır. Çünki bu söhbətlərdən, danışıklardan özümçün yeni nəticələr çıxarıram və bir insan kimi özümü daha da yaxşı hiss edirəm. Çünki bu adamlar hamısı sadə adamlardır, azərbaycanlıdırlar, doğma torpağın adamlarıdırlar və bunlarla görüşüb söhbət etmək mənim üçün həmişə çox xoşdur.

Bununla yanaşı burada olduğum müddətdə bir çox yerlərdə görüşlərim olub. Məsələn, mən gələn gün tamamilə heç təşkil olunmadan Naxçıvan vilayətinin hər yerindən Naxçıvan şəhərinin mərkəzi meydanına böyük izdiham toplaşmışdı. Mən gedib orada onlarla görüşüb öz sözlərimi demişəm. Onlar da mənə öz məhəbbətlərini bildirmişlər. Ordubad rayonunun mərkəzində ordubadlılarla görüşmüşəm. Culfa rayonuna gedib rayon mərkəzində culfalılarla görüşmüşəm. Əylis kəndinə getmişəm. Orada kəndin bir qrup adamları ilə görüşmüşəm. Naxçıvan şəhərində gənclərin xahişi ilə mədəni-maarif evində onların nümayəndələri ilə görüşmüşəm. Burada Cəmşid Naxçıvanskinin ev muzeyi təşkil olunubdur. Və bu günlərdə Cəmşid Naxçıvanskinin 95 illik yubileyi qeyd olundu. Ona görə də o muzeyə gedib orada da Naxçıvan şəhərinin bir qrup ziyalıları ilə görüşüb söhbət etmişəm.

– Bir az da xahiş edirəm öz şəxsi həyatınız haqqında söyləyəsiniz.

– Şəxsi həyatım (gülümsəyir) belədi ki, mən ailəmlə yaşayıram, ailəm deyəndə ki, uşaqlarımla-qızım və onun uşaqları, oğlum və onun uşaqları ilə. Həyat yoldaşım 5 il bundan qabaq vəfat edibdir. Ona görə mən ancaq öz uşaqlarımla yaşayıram... ailə həyatımda başqa elə bir dəyişikliklər yoxdur. Həmişə ailəmi, öz uşaqlarımı sevmişəm. Həmişə, lap gənc yaşlarımdan ailəpərəst olmuşam. Ona görə də uşaqlarım və nəvələrim indi bütün hər günümü sevinclə doldururlar, bu barədə heç bir narahatçılığım yoxdur.

– Respublikaya qayıdandan sonra jurnalistlərlə çoxmu görüşünüz olub? Daha çox hansı jurnalistləri maraqlandırmısınız?

– Naxçıvana qayıdandan daha çox, əsasən Naxçıvan Muxtar Respublikasının jurnalistləri ilə görüşüm olub. *Təəssüf ki, Bakıdan olan jurnalistlərin heç birisi mənim yanıma gəlməyib.* Mən bura gələndən bir neçə gün sonra Moskva qəzetlərinin bir neçəsi mənim Naxçıvanda olmağımı və burada olan böyük izdihamlı görüşüm haqqında məlumat vermişdilər. O cümlədən “Arqument i faktı” qəzetində yazılmışdır ki, Əliyev yenidən siyasətə qayıtmışdır, onun Naxçıvanda əhali ilə görüşü olmuşdur, görüşdə 30 min nəfərə qədər adam iştirak etmişdir. Bundan xeyli çox adam olmuşdur əslində. Ancaq belə bir qısa məlumat olmuşdur. Bakıdan bir-iki azad qəzetlərin jurnalistləri gəlib mənimlə görüşüblər. Ancaq rəsmi mətbuat orqanlarının jurnalistləri mənim yanıma gəlmirlər. Mərkəzi televiziyanın “Zaman” xəbərlər redaksiyasının Azərbaycan respublikası üzrə müxbiri Mais Məmmədov mənə zəng etdi və çatdırdı ki, Moskvadan ona göstəriş var ki, mənimlə görüşsün, mərkəzi televiziya material hazırlasın. Mən də razılığımı verdim ki, o gəlsin. O dedi ki, onda sabahları mən gəlirəm Naxçıvana sizinlə görüşməyə. Ancaq ondan sonra o gəlmədi. Mənə belə gəlir ki, burada nəsə bir səbəb var. Çünki, bu onun özünün təşəbbüsü deyildi. Bu mərkəzi televiziyanın təşəbbüsü idi. Gəlmədi gəlməsin, eybi yoxdur.

Bundan başqa Litvadan, Estoniyadan mənim yanımda jurnalistlər olmuşlar. Sonra Moskvadan bir-iki jurnalist telefon vasitəsilə məndən müsahibə almışdır.

– “Dürğunluq illəri” – bu terminə münasibətiniz.

– Mənə belə gəlir ki, bu termin haqqında daha ədalətli söhbət aparmaq lazımdır. İndi adət olmuşdur, əsaslı da, əsassız da dürğunluq illərini tənqid edirlər. Hər dövrün özünə görə

nailiyyətləri də var, şübhəsiz ki, nöqsanları, səhvləri də. Mən ümumiyyətlə bu barədə öz fikrimi demək istəmirəm. Ancaq Azərbaycanda mənim fikrim belədir ki, 70-ci illərdə durğunluq illəri olmayıbdir. O illər Azərbaycanın iqtisadiyyatı, sosial sahəsi, mədəniyyəti yüksək templərlə inkişaf etmişdir və Azərbaycan respublikası o illərdə çox böyük nailiyyətlər əldə etmişdir. Bu, o demək deyildir ki, o illər qüsursuz olubdur. Heç bir dövr qüsursuz ola bilməz. Ancaq hər şey müqayisə ilə qiymətləndirilə bilər. Götürün 70-ci illərdə Azərbaycanın 9-cu, 10-cu və yaxud on birinci beşilliyi. İndi götürün bu son beşilliyi. Müqayisə edin. Onda sizin üçün aydın olar. Nə vaxt durğunluq olub, nə vaxt inkişaf. Mən hesab edirəm ki, o vaxtlar Azərbaycan inkişaf dövrü keçirib. İndi isə durğunluq dövrü keçirir. Mən bu yaxınlarda qəzetlərdə oxuyuram ki, Azərbaycan Mərkəzi Komitəsinin bürosunun məruzəsində yazılıb ki, ötən dörd ildə Azərbaycanın sənayesi cəmi 5-6 faiz inkişaf edibdir-4 ildə. Ancaq 9-cu beşillikdə, onuncu beşillikdə hər ildə Azərbaycanın sənayesi 8, yaxud 9 faiz inkişaf edirdi. Doqquzuncu beşillikdə Azərbaycanın sənayesi 50 faiz artmışdır. Onuncu beşillikdə 47 faiz artmışdır. Amma bu son dövrdə 5-6 faiz. Əgər o dövrdə bir ildə Azərbaycanın sənayesi bax, bu dörd ildə indiki səviyyəyə qalxmış olsaydı, biz özümüz özümüzü ittiham eləyərdik. Bax, indi özünüz görün havaxt durğunluq olub, havaxt inkişaf. Hər şey həqiqətdə olmalıdır, yoxsa elə, sözlə olmaz ki.

– Birinci katib olduğunuz illərdə aşağıların sizi tənqidlərinə münasibətiniz necə olub?

– Mən həmişə tənqidin və özünü tənqidin inkişafı üçün çalışmışam. Heç vaxt mənim fəaliyyətimə tənqidi münasibətə qarşı pis rəftarda olmamışam. Çünki hər bir tənqiddən gərək rəhbər özü üçün nəticə çıxara.

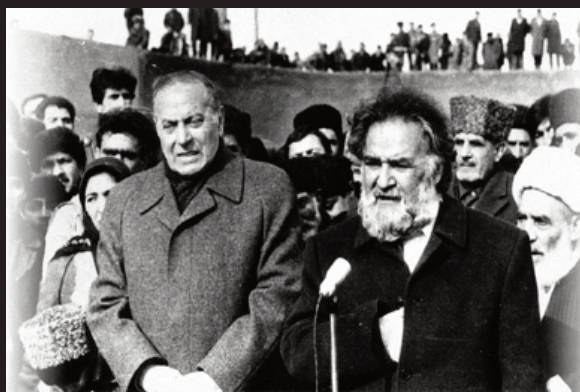

– Respublikamızda yeni yaranan partiyaların, Xalq Cəbhəsinin fəaliyyətini necə qiymətləndirirsiniz?

– İndi ümumiyyətlə bizim ölkədə, Sovet İttifaqında, o cümlədən, Azərbaycanda çoxpartiyalılıq prinsipi artıq həyata keçir. Əgər bu prinsipi biz həyata keçiririksə, demək yeni yaradılan partiyalar, yaxud da ki, siyasi qüvvələrin mövcud olması tamamilə təbiidir. Və mənim hərəkətlərin hamısına münasibətim müsbətdir.

– Sizin yaddaşıңызda xüsusilə rayonumuzda həmişə qibtə olunub. Əmək qabaqcıllarının demək olar ki, əksəriyyətinin adını, dəqiq iş yerini bir dəfə görüb-əşitməklə yadınızda saxlayırsınız. İndi rayonumuzdan yadınızda qalan varmı?

– Saatlı rayonu Azərbaycanın bütün guşəsi kimi, mənim üçün doğmadır, əzizdir. Mən Saatlı rayonunda dəfələrlə olmuşam. Və məhz 70-ci illər dövründə Saatlı rayonunun iqtisadiyyatı çox yüksək templərlə inkişaf eləyirdi. Mənim xatirimdədir ki, Saatlı rayonunda təxminən 70-ci illərin əvvəllərində iyirmi min tondan artıq pambıq istehsal olunmurdu. Ancaq 70-ci illərin axırlarında -80-cı illərin əvvəllərində Saatlı rayonunda, mənə belə gəlir ki, 55-60 min tona qədər pambıq istehsal olunurdu. Bax, bu mənim yadıma gəlir. Demək pambıq istehsalı üç dəfəyə yaxın artmışdır. Demək bu, rayona xeyli gəlir gətirmişdir. Rayonun iqtisadiyyatını artırmışdır. Təkcə pambıq deyil, Saatlı rayonunda taxıl istehsalı da o dövrdə çox inkişaf eləmişdi. Heyvandarlıq sahəsində də nailiyyətlər var idi. Saatlıda kəndlərin, qəsəbələrin, rayon mərkəzinin abadlaşması məsələsi də həmişə məni maraqlandırır. Mən sizin rayona gələndə hər dəfə təsərrüfatlarda olurdu, kolxoz, sovxoz rəhbərləri ilə, briqadirlərlə, adi təsərrüfat adamları ilə görüşüb söhbət edirdim. Onların çoxu indi də mənim xatirimdədir. Mən

indi bir-bir hamısının adını sizə demək istəmirəm, çünki ola bilər ki, birinin adını deyim, o birisini deməyim. Onda biri desin ki, Əliyev mənə yadında saxlayıb, o birisini yadında saxlamayıb. Ancaq saatlılılara mənim həmişə hörmətim olub və xüsusən Saatlı rayonunun, ümumiyyətlə, pambıqçılıq rayonlarının zəhmətkeş qadınlarına, çoxuşaqlı analarına böyük hörmətim olubdur. Mən belə böyük hörmət hissilə Saatlı rayonunun sakinləri ilə görüşlərimi xatırlayıram və bu fürsətdən istifadə edərək sizdən xahiş edirəm ki, onların hamısına mənim salamımı və xoş arzularımı çatdırasınız.

– Çekistliyiniz və respublikanın rəhbəri olduğunuz dövrdən yəqin ki, Mesxeti türklərinin acı taleyi, stalinizmin onları düşərtdiyi didərginlikləri ilə tanışsınız. Onlar elə o dövrdə də Gürcüstandakı torpaqlarına qayıtmaq uğrunda ardıcıl mübarizə aparırdılar.

İndi də vaxtilə Orta Asiyaya köçürülmüş mesxetilər oradan da qovulub respublikamızda sığınacaq tapmışlar. Rayonumuzda əvvəllərdən yaşayan minlərlə mesxeti türklərinin sayı bu didərginlər hesabına daha 8 min nəfərə qədər artmışdır.

Əgər mümkünsə deyin,— o dövrdə mesxetilərin haqq səsinə münasibətiniz necə olub və indi necədir? Bir ağsaqqal kimi onlara məqsədləri uğrunda mübarizədə nə məsləhət verərdiniz?

– O dövrdə mən Mesxeti türklərinə, Azərbaycanda yaşayan Mesxeti türklərinə həmişə böyük hüsn-rəğbətlə yanaşmışam. Onların ədalətsiz olaraq başlarına gətirilən bu faciə mənə həmişə narahat edib, hiddətləndirib və həmişə bu barədə düşünmüşəm. Eyni zamanda onların bir hissəsinin Azərbaycana köçüb burada özləri üçün ikinci Vətən yaratmasına da lazımi şərait yaratmaqda

fəaliyyət göstərmişəm. Sizin Saatlı rayonunda, Sabirabad rayonunda Mesxeti türklərinin yaratdığı təsərrüfatlarda dəfələrlə olmuşam. Onlarla görüşmüşəm, söhbətlər aparmışam. Və onları heç vaxt azərbaycanlılardan seçməmişəm. Hətta mən çox vaxt onlara demişəm ki, siz də azərbaycanlısınız. Diliniz də bizim dildəndi, dininiz də bizim dindəndi. Burada da işləyirsiniz, yaxşı yaşayırsınız. Yaxşı təsərrüfatlar yaratmışınız. Fərsətdən istifadə edib demək istəyirəm ki, onlar, siz orda yaşayırsınız, çox çalışqan, çox işgüzar adamlardır. Özlərinə məxsus onların da cürbəcür keyfiyyətləri var. Özü də çox müsbət keyfiyyətləri var. Ona görə mən onlara həmişə ehtiramla, böyük hüsn-rəğbətlə yanaşmışam. Eyni zamanda onların öz doğma torpaqlarına qayıtması fikirləri ilə həmişə şərik olmuşam. Ona görə yox ki, onlar Azərbaycandan getsinlər və yaxud da ki, bizim torpaqları boşaltsınlar. Yox! Biz onlara sığınacaq vermişik və onların daim Azərbaycanda yaşamasına mənə belə gəlir ki, heç bir azərbaycanlı e'tiraz etməz. Necə bir azərbaycanlı kimi hesab edirəm ki, onlar da xalqın bir hissəsidir. Ancaq onların özlərinin arzularının yerinə yetirilməsini mən həmişə başa düşmüşəm və onların bu fikirlərinə e'tiraz etməmişəm. Onların öz torpaqlarına qayıtması haqqında bə'zi tədbirlərinə hətta kömək etməyə çalışmışam.

Mənim xatirimdədir ki, 1981-ci ildə bu Mesxeti türklərinin, xüsusən Orta Asiyada-Özbəkistanda, bizim Azərbaycanda və Şimali Qafqazda xüsusən Kabardin-Balkariya Muxtar Respublikasında yaşayan Mesxeti türklərinin bir çox belə tələbləri Moskvaya Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinə çatmışdı. O vaxt orada bir komissiya yaratdılar ki, bu məsələyə baxılsın. Bu komissiyanın tərkibinə Sov.İKP MK-nın katibi Kapitonov, Özbəkistanın

Mərkəzi Komitəsinin birinci katibi Rəşidov, Gürcüstan Mərkəzi Komitəsinin birinci katibi Şevardnadze, Azərbaycan Kommunist Partiyasının birinci katibi Əliyev, Kabardin-Balkariya Vilayət Partiya komitəsinin birinci katibi Malbaxov və bir neçə başqa məs'ul yoldaşlar daxil oldular. Biz Moskvada bu məsələni müzakirə etdik. Mən də, Malbaxov da, Rəşidov da tam qətiyyətlə dedik ki, Mesxeti türkləri öz vətənlərinə qayıtmalıdır. Ancaq təəssüf ki, Şevardnadze-Gürcüstanın rəhbəri bu barədə tam e'tirazını bildirdi. Komissiyaya sədrlik edən Kapitonov da, təəssüf ki, bu məsələnin həll edilməsini tə'min etmədi, belə fikir söylədi ki, bir halda ki, biz razılığa gəlmədik, gəlin sonra bu məsələyə baxaq. Sonra da bu məsələyə baxılmadı. Mən orada tam qətiyyətlə dedim ki, Mesxeti türkləri vaxtilə heç bir əsas olmadan, əsassız olaraq, ədalətsiz olaraq öz torpaqlarından sürgün olunmuşlar, indi də onların öz torpaqlarına qaytarılması hüquqları bərpa olunmalıdır. Mənim fikrim belədir.

O ki, qaldı indi, onlar əgər doğrudan da öz torpaqlarına qayıtmaq istəyirlərsə mübarizə etməlidirlər. Və nail olmalıdırlar buna. Nə üçün qayıtmayırlar öz torpaqlarına? Burada mənə belə gəlir ki, Gürcüstan respublikasının rəhbərləri düz mövqe tutmurlar. Mənim fikrim belədir.

– Yerlərdə, elə bizim rayonumuzda hazırkı həyat tərzinizlə çox maraqlanırlar. Məsələn, indi nə qədər təqaüd alırsınız və sizə hansı imtiyazlar verilib?

– Mənim indiki həyat tərzim adi bir vətəndaşın həyat tərzidir. Heç bir imtiyazım yoxdur. Bax, mənim həyat tərzim belədir.

– Yəni sizə heç bir imtiyaz verilməyib?

– Əvvəl imtiyazlarım var idi, ancaq son illərdə bir mənə yox, ümumiyyətlə yüksək səviyyədə olan adamlara verilən imtiyazlar ləğv edildi. Buna görə məndə də yoxdur. Adi bir vətəndaş kimi yaşayıram.

– Daimi yaşayış yeriniz müəyyənləşibmi?

– Mənim daimi yaşayış yerim üçün bir Moskvada mənzilim var. Heç bir yerdə ya mənzilim, ya yaşayış yerim yoxdur. Hələ ki, Moskvadadır mənim mənzilim. Ona görə də mən indi deyə bilmərəm daimi yaşayış yerim harada olacaq.

– Gündəlik rejiminiz necədir?

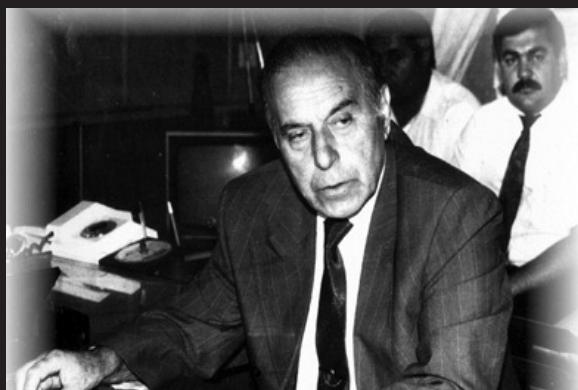
– Burada, Naxçıvanda deyirsinizsə bayaq mən buna cavab verdim. Səhər tezdəndən gecə yarısına qədər xalqla, camaatla görüşmək, söhbət etməklə, cürbəcür suallara cavab verməklə günüm keçir. Mütaliə edirəm, mətbuata baxıram, cürbəcür yazılar oxuyuram. Bunlarla məşğulam.

– Deyəsən səhərlər idmanla da məşğul olursunuz.

– Bəli, o da var.

– Mərhum Zərifə xanımın Moskvada dəfni sizə necə təsir edir? Nə vaxtsa bu rəhmətliyin də cənazəsini Cavid kimi respublikamıza gətirmək fikriniz yoxdur ki?

– Mürəkkəb sualdır. Mən Moskvada yaşadığım, fəaliyyət göstərdiyim dövrdə Moskva bizim ölkənin paytaxtı kimi hamı üçün doğma bir şəhər idi. O dövrdə respublikada millətlər arasında belə fərq yox idi. Mən belə hesab edirdim ki, Moskva bütün xalqlar üçün, SSRİ xalqları üçün paytaxtdır, əziz bir şəhərdir. Mən və mənim ailəmin üzvləri hamısı Moskvada yaşayır, ona görə də

mənim həyat yoldaşım Zərifə xanım vəfat edəndə onun orada torpağa verilməsi məsələsi mənim üçün mübahisəli olmadı.

Ancaq indi vəziyyət dəyişibdir. Bunu həyat göstərar.

O ki qaldı Cavidin qəbri məsələsi, bu, başqa məsələdir. Cavid vaxtilə ədalətsiz olaraq həbs olunmuşdur, həbsxanada vəfat etmişdir. Onun sümükləri Sibirdə torpağa verilmişdi. Biz çox böyük əziyyətlə onun qəbrini tapdıq və hələ o vaxt belə məsələlərə düzgün münasibət olmadığı bir dövrdə mən təşəbbüskar oldum və mənim təşəbbüsümlə Cavidin məzarını öz doğma Vətəninə köçürdük. Buna hədsiz şadam.

Ancaq bir şey məni incitdi: mən buraya gələn günü Cavidin qəbri üstünə getdim, onun məzarını görəndə çox kədərləndim. Çünki biz Cavidin qəbrini məhz Naxçıvana köçürəndə belə qərar qəbul etmişdik ki, məzarın üstündə-(əvvəl qərarımız belə idi ki, Cavid şəhərin mənzərəli mərkəzi yerində dəfn olunsun) Nizaminin, Vaqifin qəbri kimi böyük mavzoley yaradılsın. Təəssüf ki, artıq 8 il keçməsinə baxmayaraq bu qərar yerinə yetirilməyibdir və məzar da istənilən səviyyədə deyildir. Bu məni çox kədərləndirir.

– Əgər həyatınızı yenidən başlamalı olsaydınız yenə də siyasi aləmə girişərdinizmi? Əgər yenə əvvəlki yolu tutsaydınız mövqeyiniz və platformanız necə olardı?

– Bilirsiniz, mən çox gənc vaxtlarımdan siyasi işlə məşğul olmuşam. Ona görə də siyasi iş mənim üçün peşə olubdur. Mən belə hesab edirəm ki, (gülür-A.F.) yenidən gənclik dövründən yaşamağa başlasaydım yenə də siyasətlə məşğul olardım. Başqa mən özüm üçün peşə görə bilmirəm. Tutduğum mövqe elə həmin mövqedir. Mən indi müəyyən qədər elə siyasi fəaliyyətə

başlamışam. Mövqeyim indi mə`lumdur hamı üçün. İndi bu günün tələbləri, xalqımızın yeni məqsədləri uğrunda mübarizəsi yolu ilə gedirəm. Mən həyata həmişə dialektik nöqteyi nəzərdən yanaşmışam. O dövrün siyasi fəaliyyəti bir cür idi. Ancaq indiki dövrün siyasi fəaliyyəti başqa cürdür. Ona görə indi o dövrün üsul-idarəsini, üslubunu indiki dövrə tətbiq etmək fikrində deyiləm. İndi tamamilə başqa cürdür və indiki dövrün tələblərinə uyğun olaraq müəyyən qədər siyasi fəaliyyət göstərirəm.

– Deməli, özünüzdə belə bir qüvvə, enerji hiss edirsiniz də...

– Deyə bilmərəm, yaş yaşdı də. Əlbətdə ki, o gənclik dövründə olan səhhətim indi yoxdur. Aydındır ki, insan yaşa dolduqca orqanizmdə müəyyən dəyişikliklər əmələ gəlir. Bəli, xalqa məhəbbətim, xalq haqqında fikirlərim, xalqın gələcəyi, xalqın bu günü– bu fikirlərlə mən yaşayıram. Mənim başqa fikrim yoxdur. Heç vaxt şəxsi həyatım məni maraqlandırmayıb. Şəxsi həyatıma görə heç bir iş görməmişəm. Şəxsi heç bir şeyim yoxdur. Həyatım həmişə xalqa bağlı olmuşdur. Ona görə də görürsünüzmü, bax, gəlmişəm bura. Bax, bacım rəhmətə gedib, onun balaca bir koması var. Mən burda yaşayıram. Burada yaşamağımı heç də özümə irad görmürəm. O cürə böyük şəraitlərdə yaşayan adam indi gəlib belə bir sadə şəraitdə yaşayır. Bu mənim üçün xoşdur. Çünki mən bundan pis şəraitdən çıxmışam. Bizim bax bu küçədə (bacısının evi ilə üzbəüz küçəni göstərir) evimiz var idi. Orada bir otağımız var idi. 8 adam o birotaqlı evdə yaşayırdıq. İndi burada döşəmə taxtadandır. Ancaq o vaxtkı evimizin döşəməsi də torpaq idi. Stol da yox idi, stul da. Dərslərimi dizimin üstündə hazırlayırdım. Mən 48– ci ildən buradan köçmüşəm. O vaxt elektrik işığımız da yox idi, lampa işığından istifadə edirdik. Odur ki, belə yaşayış məni narahat etmir.

– İndiki bu qarışıq zamanda, açıq-aşkar təkləndiyimiz məqamda xalqımıza tövsiyəmiz. Əlbəttə, xalqın narahatlığına səbəb amillər Sizə də aşkardır.

– Gərək indi xalq bütün gücünü, qüdrətini bir yerə toplansın. Xalq üçün ən təhlükəli olan məsələ erməni millətçilərinin Azərbaycana təcavüzüdür. Xalq gərək bax bundan özünü qorusun. Əgər xalq özünü qoruyub, suverenliyini, ərazi bütövlüyünü təmin etmiş olsa başqa məsələlərin hamısı xırda-xırda həll olunacaqdır.

– Erməni millətindən olan hər hansı bir şəxslə bu gün münasibət və ya əlaqəniz varmı?

– Heç bir erməni millətinə mənsub olan adamla mənim əlaqəm yoxdur. Vaxtilə əlaqələrim çox olubdur, ancaq indi heç birisi ilə əlaqəm yoxdur.

– Maraqlı müsahibə üçün çox sağ olun.

*“Dönüş” qəzeti,
23, 25, 28 avqust 1990-cı il*

Heydər Əliyevin Vətənə gəlişini niyə əngəlləmişdilər ?

*Ümummilli lider Heydər Əliyevin Moskva-
dan Bakıya dönmək istədiyi dövrdə baş
verən hadisələri, ictimai-siyasi şəraiti doğru-
düzgün, əhatəli əks etdirən bəzi nadir sənəd
və materialları onunla görüşüb müsahib
olduğum vaxtla səsləşdiyinə görə Tahir
Məmmədov və Ağazal Qurbanovun
“Gələcəyi görən insan” kitabından götürüb -
müəlliflərinə minnətdarlıq hissi ilə - olduğu
kimi bu nəşrə daxil etməyi lazım bildim.*

HEYDƏR ƏLİRZA OĞLU ƏLİYEV HƏYATINDA İLK DƏFƏ İSTİNTAQA İFADƏ VERİR

“Dindirmədən qabaq vət. H.Ə.Əliyev onun ifadəsini Azərb. Respublikası CPM-nin 140-1 maddəsinə müvafiq olaraq “Panasonik” markalı videokamera ilə “İnternasio-nal” VHS tipli videolentə yazıldığı barədə xəbərdar edildi. Videoyazının Naxçıvan MP DİN-nin baş eksperti, polis kapitani Abbasov Elman Nəriman oğlu tərəfindən həyata keçiriləcəyi barədə H.Ə.Əliyevə məlumat verildi.

İmza: H.Ə.Əliyev

Dindirmə başlamazdan qabaq mütəxəssisin şəxsiyyəti və səlahiyyəti müəyyən edildi, onun Azərb. Respublikası CPM-nin 77-1 maddəsində nəzərdə tutulmuş hüquq və vəzifələri ona izah edildi, habelə o öz vəzifələrini yerinə yetirməkdən imtina etməyə və ya boyun qaçıрмаğa görə məsuliyyət haqqında xəbərdar edildi.

İmza: E.N.Abbasov

Mütəxəssis E. N. Abbasov dindirmə zamanı ona məlum olacaq faktları yaymağa görə Azərb. Respublikası CM-nin 182-ci maddəsi ilə cinayət məsuliyyəti barədə xəbərdar edildi.

İmza: E.N.Abbasov

Sual: Ə.R.Xanbabayevin öldürülməsi işi üzrə Siz nə göstərə bilərsiniz? Sizə bu barədə hansı faktlar məlumdur?

Cavab: Əjdər Xanbabayevin Bakı şəhərində odlu silahla öldürülməsi məlumatı 1990-cı il mayın 30-da axşam saat 12 ilə saat 01 radələri arasında mənə çatdırılıb.

Sual: Vətəndaş Əliyev, hansı səbəblərə görə Siz Azərbaycan KP-nin XXXII qurultayında iştirak edə bilmədiniz?

Cavab: Mən Moskvada yaşayarkən Azərbaycanda Respublika KP XXXII qurultayına hazırlıq getməsi haqqında məndə məlumat var idi və 1990-cı ilin may ayında mənə məlumat gəldi ki, səhv etmirəmsə may ayının 17-də mənə məlumat gəldi ki, Naxçıvanda şəhər partiya komitəsinin konfransı olub və bu konfransda mənə Azərbaycan KP XXXII qurultayına nümayəndə seçiblər və mənə belə çatdırdılar ki, bu konfransda hətta Azərbaycan KP-nin birinci katibi Ayaz Mütəllibov da iştirak etmişdir və onun iştirak etdiyi konfrans nümayəndələrinin tələbi ilə mən qurultaya nümayəndə seçilmişəm. Həm də mən əvvəlcədən heç bir hazırlıq görülmədən, ilkin siyahı hazırlanmadan nümayəndə seçilmişdim. Bilirsiniz ki, nümayəndələr seçilərkən əvvəlcədən buna hazırlıq görülürdü, siyahılar tutulurdu ki, kimlər seçilməlidirlər. Şübhəsiz mən heç bir siyahıya daxil edilməmişdim, lakin həmin konfransda olan nümayəndələrin bir neçəsinin təşəbbüsü ilə və sonra isə bütün konfrans iştirakçılarının tələbi ilə mənim adım nümayəndələrin siyahısına düşüb və gizli səsvermə yolu ilə mən Azərbaycan KP XXXII qurultayına Naxçıvan şəhər partiya təşkilatı tərəfindən nümayəndə seçilmişəm.

Sual: Qurultaya nümayəndə seçilməyiniz haqqında xəbəri necə qarşıladınız? Qurultayda iştirak etməyi qərara aldınız, ya yox?

Cavab: Qurultaya nümayəndə seçilməyimi konfransdan iki-üç gün sonra Naxçıvandan mənə xəbər verdilər. Düzü, mən konfrans olmasını və orada qurultaya nümayəndə seçilməyimi

bilmirdim, çünki o vaxt mənim Naxçıvanla və Azərbaycanla əlaqəm çox məhdud idi. Birincisi, telefonla əlaqə saxlamaq çox çətin idi, ikincisi, mən özüm qəsdən çox da əlaqə saxlamaq istəmirdim ki, bunun da müəyyən obyektiv səbəbləri var idi. Lakin nümayəndə seçilməyim mənə məlum oldu, habelə mənə məlum oldu ki, məni necə və hansı şəraitdə nümayəndə seçiblər. Yəni mən xəbər tutdum ki, mən partiya rəhbərliyinin təklifi və iradəsi ilə yox, konfrans iştirakçılarının təşəbbüsü ilə seçilmişəm, buna görə də bu xəbəri məmnuniyyətlə qarşıladım və hesab etdim ki, bir halda mən Azərbaycandan on ildir getmişəm və məni yada salıb KP-nin qurultayına nümayəndə seçiblər, bu xəbəri müsbət qəbul etdim. Hətta o vaxt mənə Naxçıvandan məlumat verdilər ki, mənim nümayəndəliyim təkcə Naxçıvan partiya təşkilatında yox, Şərur, Ordubad və digər partiya təşkilatların partiya konfranslarında da irəli sürülmüşdür. Həmin vaxtlar belə bir qayda qoyulmuşdu ki, rayon, şəhər partiya konfranslarında Azərbaycan KP qurultayına nümayəndə seçilmiş şəxslər Naxçıvan vilayət partiya təşkilatının konfransında təsdiq olunmalı idilər və bir neçə gündən sonra mənə məlum oldu ki, Naxçıvan vilayət partiya konfransında bu məsələyə baxılıb və Naxçıvan vilayət partiya konfransının nümayəndələri də təkidlə tələb ediblər ki, Heydər Əliyevin qurultaya nümayəndə seçilməsi təsdiq olunsun. Beləliklə də mən XXXII partiya qurultayına nümayəndə seçilmişəm.

Sual: Hansı səbəblərə görə Siz qurultayda iştirak edə bilmədiniz? Qurultayda iştirak etməyiniz qarşısını almaq məqsədi ilə Sizə təzyiq edilirdimi?

Cavab: Bu səbəblər çox böyükdür, qurultaya nümayəndə seçilməyimi biləndən sonra müəyyən qədər düşündüm, şübhəsiz, dərhal qərar qəbul etmədim ki, bir qədər götür-qoy edirəm. Öyrəndim ki, qurultay 1990-cı il iyun ayının 8-nə təyin olunub, hələ vaxt var idi, mən müəyyən qədər düşündüm, ölçüb-biçdim

və nəhayət qurultayda iştirak etmək qərarına gəldim. Eyni zamanda Azərbaycana gəlmək, onu ziyarət etmək arzusu qurultayda iştirak etmək arzusundan daha üstün idi. Bu vaxta qədər mən bir neçə dəfə cəhd etmişdim ki, Bakıya, Azərbaycana qayıdım, ancaq müxtəlif yerlərdən mənə maneçiliklər olmuşdu. İndi bu məsələ artıq rəsmi şəkil almışdı, qurultaya nümayəndə seçilmişdim və fürsətdən istifadə edib Vətəni də ziyarət etməyi qərara aldım.

Sual: Sizi qurultayda iştirak etmək fikrindən çəkindirmək üçün kimlər Sizə zəng etmiş və ya kimlər Sizinlə görüşmüşdür? Bu zənglərin və görüşlərin məzmunu nədən ibarət olmuşdur?

Cavab: Bu məqsədlə şəxsən mənimlə heç kim görüşməmişdir, ancaq telefon zəngləri olmuşdur. Mən qurultaya gəlmək vaxtını özlüyümdə müəyyənləşdirmişdim və qurultaydan 8-10 gün qabaq Azərbaycana getməyi qərara aldım. Fikirləşmişdim ki, əvvəlcə Bakıya gəlim, bir gün sonra Naxçıvana gedim. Əvvəla, Naxçıvan mənim anadan olduğum yerdir, ikincisi, bir halda ki, mənim nümayəndə seçilməyim barədə təşəbbüs Naxçıvanda qaldırılmışdı, mən öz ehtiram və minnətdarlığımı Naxçıvan sakinlərinə bildirmək istəyirdim. Ona görə də mən planlaşdırdım ki, qurultaydan bir neçə gün əvvəl yola düşüm, qurultay başlanana qədər Naxçıvanda olum, ondan sonra isə qurultayın işində iştirak edirəm.

Görünür ki, o vaxt mənim üzərimdə ciddi nəzarət olduğuna görə Azərbaycana gəlmək planlarım yüksək dairələrə məlum idi. Mən bildirdim ki, dövlət təhlükəsizliyi komitəsi tərəfindən, Sov. İKP MK-nın göstərişi və əmri ilə mən tam nəzarət altındayam. Bu nəzarət Sov. İKP MK üzvlüyündən istefa verdikdən sonra qoyulmuşdu. Həmin nəzarət 1990-cı il 20 Yanvar faciəsi ilə əlaqədar 21 yanvarda Azərbaycanın Moskvadakı daimi nümayəndəliyi qarşısındakı mitinqdə çıxışından sonra daha da güclənmişdi. Həmin mitinqdə mən çıxış etmişdim, daha sonra isə bir çox xarici müxburlərə müsahibə vermişdim. Bu çıxış və

müsaibələrdə mən Bakıya qoşun yeridilməsi ilə əlaqədar Sov.İKP rəhbərliyinin, şəxsən M.S.Qorbaçovun və onun ətrafında olan adamların hərəkətlərini pisləmiş və ittiham etmişdim. Açıq elan etmişdim ki, onlar Azərbaycan xalqına qarşı təcavüz etmişlər, cinayət etmişlər, buna görə məsuliyyət daşımalıdılar. Bu hadisələrdən sonra mənim üzərimdə olan nəzarət daha da güclənmişdi. Ona görə də mən şübhə etmirdim ki, mənim Azərbaycana gəlmək barədə planlarım yüksək dairələrdə məlumdur.

Eyni zamanda, mən bildirdim ki, mənim Azərbaycana getməyimdə heç bir qeyri-qanunilik yoxdur. Bir halda ki, Sov. İKP hakimiyyətdə idi, onun tərkib hissələrindən biri olan Naxçıvan partiya təşkilatından Azərbaycan KP XXXII qurultayına nümayəndə seçilmişdim və bir nümayəndə kimi toxunulmazlığım təmin olunmalı idi. Bu o vaxtların qaydası idi. Ona görə də belə hesab edirdim ki, qurultayın işində iştirak etmək üçün mən Azərbaycana gedə bilərəm. Mən Azərbaycana gəlmək üçün hazırlaşmağa başladım, SSRİ Nazirlər Sovetində olan bron təyyarə bileti sifariş verdim. Nazirlər Soveti sədrinin keçmiş birinci müavini kimi mənim həmin bron xidmətindən istifadə etmək hüququm var idi. Beləliklə də Bakıya gəlməyə hazırlaşmağa başladım.

Sual: Sizin fikrinizcə, Moskvadakı telefonla danışığlarınıza qulaq asılırdımı?

Cavab: Əlbəttə, mənim Moskvadakı mənzilimdəki telefona daim qulaq asılırdı. Belə hesab edirəm ki, Sov. İKP MK üzvlüyündən istefa verən vaxtlardan telefonum nəzarət altına götürülmüşdü.

Sual: Qurultaya getməyi qərara aldıqdan sonra kimlər Sizə zəng etməyə başladılar?

Cavab: Mənə zənglər aşağı səviyyələrdən başladı. Sov. İKP partiya nəzarəti komitəsi sədrinin müavinləri var idi: Selezko və Gerasimov. Onlarla tanış idik, vaxtı ilə bir yerdə işləmişdik. Onlar

mənə zəng edib bildirdilər ki, mənim Azərbaycana getmək planlarımdan xəbərdardırlar. Mən soruşdum ki, bunu hardan bilirlər. Onlar cavab verdilər ki, bilirlər, onlara məlumdur. Onlar mənə dəfələrlə zəng vurub bu fikirdən əl çəkməyi məsləhət gördülər. Mən onlara cavab verdim ki, mən qurultaya nümayəndə seçilmişəm və onun işində iştirak etməyə haqqım var. Mən onlardan soruşurdum ki, nə üçün Azərbaycana getməyim onları qorxudur, nəyə görə onlar bundan narahatdırlar. Onlar bildirdilər ki, mənə hörmətləri var, mən böyük siyasi xadiməm. Gərək başa düşəm ki, Azərbaycanda, Bakıda vəziyyət çox gərgindir, mənim ora getməyim bu gərginliyi artırma bilər. Mən hər dəfə onlara sual verəndə ki, hansı əsasla görə hesab edirlər ki, mənim Azərbaycana getməyim orada gərginliyi artırma bilər, axı mən Azərbaycanda doğulub– böyümüş, orada yaşamış adamam, uzun müddət Azərbaycan KP-nin rəhbəri olmuşam, Azərbaycanda elə bir pis iş görməmişəm. Pis iş görmüşəmsə də qurultaya gedirəm, kimin nə sözü var qoy mənim üzümə desinlər, mühakimə etsinlər. Lakin onlar mənim suallarına cavab verə bilmirdilər, eyni şeyləri təkrar edirdilər ki, mən getməyim, mənim getməyim çox təhlükəli olacaq və s.

Eyni adamlarla belə telefon danışqları mayın 29-da və 30-da da oldu. Mayın 30-da mənə Puqo da zəng etdi və bu zəng də eyni məqsədlə edilmişdi. Mən onlara deyirdim ki, çox qəribədir, siz uzun müddətdir ki, məni yaddan çıxarmısınız, yada salmırsınız. Mən xəstə olmuşam, xəstəxanaya düşmüşəm, çətin günlərim olub, siz məni bir dəfə də yada salmamısınız, amma indi mən vətənimə getmək istəyirəm, nümayəndə seçildiyim qurultayda iştirak etmək istəyirəm, siz isə əl-ayağa düşmüsünüz. Mayın 30-da Puqo ilə telefon danışığında o da eyni sözləri mənə dedi və danışığımızın sonunda sözüümüz kəskin xarakter aldı. Mən ona kəskin şəkildə dedim ki, Azərbaycana getməyi qadağan etməyə

sizin hüququnuz yoxdur. Puqo cavab verdi ki, o bir söz demir, sadəcə, məsləhət verir, məni “başa salır”. Əlbəttə, mənə zəng edənlər deyə bilmirdilər ki, Azərbaycana getməyi mənə qadağan edirlər. Bildirirdilər ki, ora getməməyi mənə məsləhət görürlər. Mənə başa salırlar ki, Azərbaycanda vəziyyət çox gərgindir, bəlkə, mənim xəbərim yoxdur və s. Mən onlardan soruşurdum ki, Bakıdakı gərginlik nədən ibarətdir, orada fəvqəladə vəziyyətdir, 20 Yanvar hadisələrindən artıq yarım ildən çox vaxt keçir, vəziyyətin gərginliyi nədən ibarətdir? Belə telefon danışqları mayın 29-da və 30-da oldu.

Sual: Mayın 29-da və 30-da Sizə Bakıdan zənglər olmuşdumu?

Cavab: Mən Bakıya gəlməyə hazırlaşanda yalnız bir nəfərlə əlaqə saxlamışam, o da mənim kiçik qardaşım Cəlal Əliyevdir. Mən ona telefonla demişdim ki, mən Bakıya gəlirəm, həm də mən gəlməyimi gizlətmirdim.

Sual: Ayın neçəsində bu barədə ona demisiniz?

Cavab: Mən ona bu barədə mayın 29-da demişdim. Mayın 30-da da onunla danışdım. Ola bilsin ki, ayın tarixləri o qədər də dəqiq olmasın, ancaq həmin günlərdə Azərbaycana gəlməyə hazırlaşdığımı mən Cəlal Əliyevə bildirmişdim. Bundan əlavə, bu səfərdən məni çəkəndirməkdən ötrü çoxlu telefon zəngləri olduğundan Cəlal Əliyevdən xahiş etmişdim ki, bu barədə heç kimə bildirməsin, səfərim barədə xəbəri yaymasın. Heç kim bilməsin, sadəcə olaraq avtomobillə və bir iki adamla gəlib məni qarşılasın. Fikirləşirdim ki, uzun müddət Azərbaycanda olmadığımı görə, habelə uzun illər Azərbaycan KP-nin rəhbəri vəzifəsində işlədiyimə görə ola bilər ki, məni qarşılamağa bir çox adam həvəs göstərsin. Ona görə də bu məsələnin yayılmasını istəmirdim və bu barədə xəbərdarlıq etdim və dedim ki, Cəlal bir-iki adama deyə bilər ki, səs-küysüz məni sakitçə qarşılasınlar, daha mən aeroportda qalmayım və gəlib şəhərə çıxı bilim.

Sual: A. Mütəllibov Sizə zəng etmişdimi? Etmişdisə, nə vaxt?

Cavab: A. Mütəllibov mənə iyunun 5-də zəng etmişdi.

Sual: Ə. Xanbabayevlə necə, telefon danışığının olmuşdumu həmin günlərdə? Onunla tanışlığınızın tarixi necədir?

Cavab: Əjdər Xanbabayevlə ilk telefon söhbətimiz 1989-cu ilin ikinci yarısında olmuşdu. Dəqiq deyə bilmərəm, ola bilsin ki, bu payızın başlanğıcında olmuşdu. Mənim Moskvada yaşadığım o dövrlərdə mənzil telefonumun nömrəsi az adama məlum idi. Mən özüm də istəmirdim ki, telefonumun nömrəsini bilsinlər, həm də Azərbaycanın o vaxtkı rəhbərləri mənimlə Azərbaycan arasındakı əlaqələrə çox qısqanc yanaşırdı. Azərbaycanın daimi nümayəndəliyində işləyənlər də Azərbaycan rəhbərliyinin sadıq adamları olduqlarına görə mənim telefon nömrəmi bildikləri halda onu bilmək istəyənlərə rədd cavabı verirdilər. Mənə bir neçə fakt məlumdur ki, daimi nümayəndəliyə müraciət edib mənim telefonumu öyrənmək istəmişlər, lakin onlara bildirmişlər ki, H.Əliyevin telefon nömrəsi onlara məlum deyil.

1989-cu ilin ikinci yarısında mənə zəng etdilər və mən dəstəyi götürdüm. Zəng edən bildirdi ki, o, Əjdər Xanbabayevdir. Mən soruşdum ki, siz kimsiniz. O, mənim yadıma saldı ki, “Azərnəşr”-in direktorudur və Azərbaycanda işlədiyim dövrə aid bəzi momentləri yadıma saldı. Mənim yadıma düşdü. Əjdər Xanbabayev bildirdi ki, Moskvadadır və mənimlə görüşmək istəyir. Mən etiraz etmədim və ev ünvanımı dedim. Həmin gün və ya ertəsi gün o bizə gəldi, söhbət etdik. O, mənim vəziyyətimlə maraqlandı, vəziyyətimi, necə yaşadığımı soruşdu. Azərbaycanda vaxtı ilə bir yerdə işlədiyim adamların, qohumların gəlib-getmədiyi, məni yada salıb-salmadıqları ilə maraqlandı. Mən gördüm ki, Xanbabayev mənim təcrid olunmuş vəziyyətdə, bəlkə də müəyyən qədər mühacirətdə, təzyiqlər altında yaşadığım dövrdə bir xeyirxah, qədirlən insan kimi mənimlə maraqlanır, danışib bəzi şeyləri aydınlaşdırmaq istəyir.

Mən onun bəzi suallarına cavab verəndə gördüm ki, o, təəccüb edir. Məsələn, mən ona deyəndə ki, mənim uzun illər bir yerdə işlədiyim adamlar mən istefaya çıxdıqdan sonra, mənim hətta xəstə olduğum vaxtlarda belə mənimlə maraqlanmayıblar, məni arayıb-axtarmayıblar, o çox təəccübləndi, dəhşətə gəldi. Ancaq mənim üçün belə şeylər artıq adi bir hala çevrilmişdi, belə bir vəziyyətə artıq öyrənmişdim. Hesab edirəm ki, bunlarda bir təbiilik var, ola bilsin bəziləri qorxudan, bəziləri başqa səbəbdən uzaqlaşdı. Amma bunlar məni elə də narahat etmirdi, uşaqlarım, nəvələrim yığışırdılar, gedib-gəlirdilər və s.

Beləliklə, Xanbabayevlə bizim görüşümüz, yaxın tanışlığımız belə başlamışdır. Mənə elə gəlir ki, ondan sonra da Xanbabayev Moskvaya yolu düşəndə bir dəfə də bizə gəlib mənimlə görüşmüşdü. Beləliklə, mən xatırlayıram ki, biz onunla iki dəfə Moskvada mənim mənzilimdə görüşmüşük, bir neçə dəfə də telefonla zəng etmişdir. Bir dəfə axşam saat on bir radələrində telefon zəng etdi. Mənə dedilər ki, İstanbuldandır, səsi tanımadım. Danışan özünü təqdim etdi ki, Xanbabayevdir. Mən soruşdum ki, orada nə edir? Xanbabayev cavab verdi ki, işi üzrə ezamiyyətə gəlib. Sonra o dedi ki, burada sizinlə çox maraqlanırlar, o deyib ki, mənimlə tanışdır, telefonumu bilir. Daha sonra dedi ki, qəzetdən mənimlə müsahibə götürmək istəyirlər. Soruşdu ki, telefonla müsahibə verə bilərəmmi. Mən razılıq verdim və bir qəzet əməkdaşının suallarına cavab verdim. Sonra yenə Xanbabayevlə danışdıq, o mənə dedi ki, evə qayıdanda Moskvadan gedəcək və mənə zəng edəcək. Ondən sonra bir müddət Xanbabayevdən xəbər olmadı və düzü, mən də maraqlanmadım. Bir müddətdən sonra Xanbabayev zəng edib dedi ki, İstanbuldan qayıdanda zəng edə bilməyib, Bakıda da vaxtı olmayıb. Tehrandə olub, orada da mənimlə çox maraqlanırlarmış. Sonra dedi ki, Moskvaya ezamiyyətə gələcək və mənə zəng edəcək. Bizim görüş və danışqlarımız məhz belə olmuşdur.

Dediym kimi, mən Bakıya gəlməyə hazırlaşdım, may ayının sonlarında bilet almışdım və bu barədə qardaşım Cəlala telefonla xəbər vermişdim. May ayının 30-da təxminən gündüz saat 12-də Xanbabayev zəng etdi və bildirdi ki, mənim Bakıya gəlməyimi eşidib. Mən soruşdum ki, hardan eşidib?. O cavab verdi ki, Cəlal deyib. Xanbabayev dedi ki, bəs biz sizi qarşılamağa hazırlışıq, xalq, ziyalılar sizi qarşılacaq. Bu sözləri o böyük sevinc və həyəcanla bildirdi. Eyni zamanda, Xanbabayev bildirdi ki, B. Vahabzadə ilə də, başqaları ilə də danışib, məni qarşılacaqqlar, gözləyirlər. Xanbabayev çox böyük sevinc və ruh yüksəkliyi ilə danışdı. Mən onu sakit edib dedim ki, təşəkkür edirəm, bu məsələni yaymamağı xahiş etdim. Daha sonra xahiş etdim ki, məni qarşılamasınlar, qardaşım xəbərdardır və o məni qarşılacaq. Xanbabayev qəti etiraz edib mənimlə mübahisə etməyə başladı ki, yox, onlar hökmən məni qarşılacaqqlar. Mən yenə bir neçə dəfə təkidlə rica etdim ki, məni qarşılamasınlar. Xanbabayev də etiraz edib bildirdi ki, başqaları da gəlməsə o, tək özü gələcək və ya Cəlal Əliyeviçlə gələcək, mütləq gələcək. Mən yenə təkidlə dedim ki, lazım deyil. Xanbabayev dedi ki, yox, hökmən gələcək və bununla da bizim söhbətimiz başa çatdı. Bu, bizim son danışığımız oldu.

Mən belə planlaşdırmışdım ki, iyunun birində Bakıya uçum, mayın 31-də isə oğlum İlham Bakıya uçmalı idi. İlhamın uçaacağı barədə qardaşıma deməmişdim. Ancaq mayın 30-da təxminən gecə saat 12-də qardaşıma zəng etdim ki, deyim sabah İlham gəlir, bir adam onu qarşılсын, aeroportda qalmasın. Mən elə bunu Cəlala demişdim ki, o, coşğun bir vəziyyətdə, həyəcanlı halda cavab verdi ki, əşi, nəyə görə İlham gəlir. Mən dedim ki, nə üçün belə danışırısan, necə yəni nəyə görə gəlir? Cəlal da öz növbəsində cavab verdi ki, burda dəhşətdir. Mən soruşdum ki, nə dəhşətdir, nə olub? O cavab verdi ki, Əjdəri öldürdülər. Mən soruşdum: "Necə Əjdəri öldürdülər, nə üçün öldürdülər?"

Bundan qabaqkı telefon danışqlarımızdan Cəlal bilirdi ki, biz Xanbabayevlə tanışq və əlaqə saxlayırıq. Ona görə də Cəlal, sadəcə olaraq, “Əjdəri öldürdülər” – dedi. Mənim suallarına cavab olaraq Cəlal dedi ki, bir kitab nəşri ilə əlaqədar olaraq Xanbabayevlə danışmaq üçün onun evinə zəng vurub, telefonda səs-küy, ağlaşma eşidib, ona “Əjdər ölüb” – deyə cavab verərək telefonun dəstəyini qoyublar. Bundan sonra Cəlal B.Vahabzadəyə zəng edib, lakin o, bir şey bilməyib və deyib ki, tez bu məsələni aydınlaşdırar. 10-15 dəqiqədən sonra B.Vahabzadə Cəlala zəng edib bildirib ki, həqiqətən, Xanbabayevi yolda güllə ilə vurublar, onu Semaşko adına xəstəxanaya çatdırıblar, lakin o orda da ölüb. Cəlal bu xəbəri mənə verəndə mən çox dəhşətləndim, zəng edib oğluma dedim ki, sabah onun uçmağı lazım deyil.

Buna baxmayaraq iyunun 1-də Bakıya uçub-uçmamağım barədə məsələni mən hələ qəti həll etməmişdim. Mayın 31-də yenə də bir xeyli fikirləşdim. Maraqlı burasındadır ki, mayın 31-də mənə telefon edən olmadı. Mayın 29– 30-da mənə çox zənglər olmuşdu, bildirdilər ki, mən iyunun 1-də yola düşürəm, mayın 31-də isə zəng edən olmadı. Şübhəsiz ki, mən çox məyus oldum, sonra qardaşım Cəlala zəng etdim, Xanbabayevin ölümü barədə bir az da danışdıq. Mənə Cəlal dedi ki, Xanbabayevi iyunun 1-də dəfn edəcəklər. Cəlal dedi ki, mənim iyunun 1-də gəlməyim məsləhət deyil. Mən ona görə də ayın 1-də gəlmədim.

Sual: iyunun 6-sına nə vaxt bilet aldınız?

Cavab: iyunun 1-də gəlməkdən imtina etdim. Sonra isə fikirləşdim ki, bu cür cinayətkar hərəkətlərə baxmayaraq Azərbaycana getməyi qərara aldım. Mən təcrübəli, həyatın hər üzünü görmüş bir adam kimi bu hadisəyə dərhal öz qiymətimi verdim. Mənim fikrimcə, bu, əlbəttə, mənim öz şəxsi fikrimdir. Xanbabayev mənim Bakıya gəlməyimin qarşısını almaq üçün bu cür terrorun, qəsdin qurbanı olmuşdur. Məndə belə fikir yarandı

ki, bunu ayrı-ayrı adamlar edə bilməz, şübhəsiz ki, bu cinayət hakim dairələr tərəfindən törədilmişdir. Buna baxmayaraq mən bir neçə gün fikirləşdim, sonra qardaşımla əlaqə saxladım. O mənə dedi ki, Xanbabayevi dəfn etdilər. Mən fikirləşdim ki, bu cinayət məni çəkəndirməməlidir, mən öz planımı həyata keçirməliyəm. Mənim planım Sov.İKP və Azərbaycan rəhbərliyi üçün təhlükəli plan deyildi, yəni mən Azərbaycana vəziyyəti gərginləşdirmək, yaxud da vəzifə davası üçün getmirdim. 1987-ci ilin oktyabr ayında istefaya çıxdıqdan sonra bir neçə dəfə Azərbaycana getmək istəmişdim, lakin ayrı-ayrı vasitələrlə mənə çatdırmışdılar ki, mənim ora getməyim lazım deyil.

1988-ci ildə Azərbaycanda meydan, mitinq hərəkatı başladıqdan sonra, Qarabağda vəziyyət gərginləşdikdən sonra, bəzən mətbuat orqanlarında həmin mitinqləri mənim adımla bağlayırdılar, guya mitinqlər müəyyən dairələrdən idarə olunur, işarə vururdular ki, bəzən də qəti şəkildə yazırdılar ki, bunlar Əliyev tərəfindən təşkil olunur. Buna görə də mən ehtiyat edirdim ki, Azərbaycana gəlməyimdən müəyyən dairələr başqa məqsədlər üçün istifadə edərlər. Əlbəttə, Azərbaycana gəlmək istəyirdim, ancaq ayrı-ayrı vasitələrlə mənə çatdırırdılar ki, bu arzuolunmazdır. Ona görə də mənim Azərbaycan KP XXXII qurultayına nümayəndə kimi gəlməyim heç də qurultayda iştirakımı şərəfli bir hal saymağım deyildi. Məlumdur ki, mən çox partiya qurultaylarında olmuşam, bunlar artıq mənim üçün keçmiş şeylərdir. İkinci tərəfdən də mənim o vaxtlar kommunist partiyasından o qədər narazılığım var idi ki, habelə bu partiyanın apardığı siyasətdən və Azərbaycanda törətdiyi bəd əməllərdən o qədər narazılığım var idi ki, mənim gəlib orada Azərbaycan KP qurultayında iştirak edərək bu partiya mənsubiyyətimi bildirmək fikrinə düşə bilməzdim. Mən qurultaya nümayəndəliyimdən bir fürsət kimi istifadə edirdim ki, Azərbaycana – öz Vətənimə gəlim, məni Vətən

çəkirdi. Başqa imkanlar olmadığına görə bundan bir fürsət kimi istifadə etmək istəyirdim. Bu səbəblərə görə də mən fikrimdən dönmədim, iyunun 6-da uçağı qərara aldım. Ancaq artıq Naxçıvana gedə bilməzdim, vaxt imkan verməzdi, amma hər halda Bakıda olub xalqla görüşə bilər, yaşadığım şəhəri, torpağı görə bilərdim. Ona görə də bütün bu hərəkətlər məni qorxutmadı, iyunun 6-da təyyarəyə bilet sifariş etdim.

Bu vaxt mən ailəmlə birlikdə Moskva ətrafında “Lesniye Dali” deyilən bir pansionatda idik. O pansionatda bizə otaq vermişdilər, orada yaşayırdıq. Şəhərə gəlib bilet aldıqdan sonra yenidən pansionata qayıtdım. Fikrim vardı ki, 5-də şəhərə gəlim, axşam evdə yatım, pal-paltarımı götürüm və 6-da səhər aeroporta gedim. Pansionatda yaşadığım otaqda telefon yox idi və ümumiyyətlə, ora ilə telefon əlaqəsi çox pis idi. İyunun 5-də səhər tezdən aşağı korpusda oturan növbətçi məni telefona dəvət etdi.

Bir şeyi qeyd etməyi unutdum: mayın 30-da ki, mənə intensiv zənglər olurdu ki, bəzən onlar, yəni partiya nəzarəti komitəsinin işçiləri məni hədələyirdilər ; guya partiya nəzarəti komitəsində mənim haqqımda materiallar var. Əgər mən Bakıya getməsəm həmin materialları arxivə verəcəklər, əgər getsəm həmin materiallar əsasında mənim məsələmi partiya nəzarəti komitəsində müzakirə edəcək və cəzalandıracaqlar. Bu sözləri mənə həm Puqo, həm də onun müavinləri bildirmişdilər. Bununla onlar mənimlə alver etmək istəyirdilər. Təsadüfi deyildi ki, mənə ən çox zəng edənlər məhz partiya nəzarəti orqanı işçiləri idilər, çünki partiya nəzarəti komitəsi bir jandarm təşkilatı idi. Mən onlara dedim ki, siz bir neçə ildir ki, mənim əleyhimə çalışırsınız, ancaq sizdə olan materialların heç bir əsası yoxdur və istənilən vaxt sizin qarşınızda durub cavab verməyə hazıram. Mənə nahaq yerə hədə-qorxu gəlirsiniz. Siz istəyirsiniz ki, mən Bakıya getməyim, lakin məni qorxutmaqla bu məqsədinizə çata bilməyəcəksiniz. Beləliklə, mən

onlara cavab verdim ki, məni qorxuda bilməzlər. Mən hər bir hərəkətimə görə cavab verməyə hazıram, kimin qarşısında olursa olsun, partiya və dövlət qarşısında cinayət etməmişəm, nə istəyirsiniz edin. Deməli, iyunun 5-də məni pansionatda telefona dəvət etdilər. Yenə də həmin adamlar-partiya nəzarəti komitəsindən Selezko, daha sonra Gerasimov eyni sözləri təkrar etdilər. Mən soruşdum ki, onlar mənim iyunun 6-da Bakıya uçmağımı haradan biliblər? Cavab verdilər ki, onlara məlumdur. Mən soruşdum ki, nə üçün məni bu cür təqib edirlər, nə istəyirlər, niyə əl çəkmirlər?

Bu danışqlar onların hərəsi ilə 40-45 dəqiqə çəkdi. Deyirdilər ki, vəziyyət pisdır, gərgindir, mən getməməliyəm. Mən dedim ki, onlar məni qurultay nümayəndəsi hüququmdan məhrum edə bilməzlər, buna onların ixtiyarı yoxdur. İkincisi, mənim azad surətdə yerdəyişmə hüququmdan məhrum etməyə ixtiyarları yoxdur, hara istəsəm gedə bilərəm, nə üçün mənim qarşımı alırlar. Belə çıxdı ki, onlar Xanbabayevi öldürdülər, məni partiyadan çıxarmaqla, habelə hədələdilər, bu hədə-qorxu təsir etmədi. Xanbabayevi vurmaqla məni qorxutmaq istədilər ki, səni də vura bilərik, lakin bu mənə təsir etmədi.

İyunun 5-də mən vaxtımı 5-6 saat telefon zənglərinə sərf etdim. Selezko və Gerasimov növbə ilə zəng edirdilər. Mənə Puqonun adını verirdilər. Mən dedim ki, Puqo nə ixtiyarla bu işə qarışır. Puqo o vaxt Siyasi Büro üzvlüyünə namizəd, partiya nəzarəti komitəsinin sədri, Qorbaçovun ən yaxın adamlarından biri idi, Mütəllibovun da yaxın adamı idi. Daha sonra Puqo mənə zəng etdi, yenə hədə-qorxu gəldi, materiallardan (mənim əleyhimə olan) söhbət açdı. Mən ona çox ağır sözlər dedim. Ona dedim ki, siz görün, nə dərəcədə yolunuzu azmısınız, dəhşətli mövqe tutmusunuz, siz jandarmasınız, axı siz partiya işçisi, partiya orqanlarının rəhbərlərisiniz.

Bu hədələrdən bir şey çıxmıyandan sonra mənə Kryuçkov zəng etdi. Onunla uzun müddət idi ki, tanış idik. Mən dövlət təhlükəsizliyi orqanlarında işləyən vaxtdan bəri yaxın əlaqələrimiz var idi, bir-birimizə yaxşı münasibət bəsləyirdik. O, mədəni və real mövqelərdən çıxış edən adam idi, buna görə də mənim ona hörmətim var idi. O, təxminən bir saat məni Bakıya getməkdən çəkindirməyə çalışdı. O, məni hədələmədi, sadəcə olaraq mənimlə yaxın şəxsi münasibətlərindən istifadə edərək məsləhət verirdi ki, mən böyük adamam, hörmətim var, ancaq o Bakıda vəziyyəti bilir, ora getmək lazım deyil. Mən ona cavab verdim ki, onlar məni bu yoldan çəkindirə bilməyəcəklər. Mən ona bildirdim ki, məni Bakıya getməkdən çəkindirmək üçün Bakıda günahsız bir adamı öldürüblər və dövlət təhlükəsizlik komitəsinin sədri kimi sizi xəbərdar edirəm: əgər mənim başıma bir iş gəlsə bütün məsuliyyət sizin üzərinizə düşür.

Kryuçkov dedi ki, mən niyə belə söz deyirəm, onun xəbəri yoxdur, bu məsələni araşdırar, mənə heç bir şey ola bilməz və s. Ən nəhayət, o gördü ki, məni yola gətirə bilmir, dedi ki, Mütəllibov bizdən bu barədə çox xahiş edir. Mən dedim ki, nə üçün Mütəllibov xahiş edir, onu nə qorxudur, əgər o, doğrudan Azərbaycan KP-nın qanuni birinci katibidirsə, sadə və adi bir adam olan Heydər Əliyevin qurultay nümayəndəsi kimi Azərbaycana getməsi nə üçün onu qorxudur? Siz bundan nəticə çıxarmalısınız, yəqin o öz yerini möhkəm hiss etmir. Əgər bu gün mənim ora getməməyim onu xilas edəcəksə və belə bir adam vasitəsilə siz Azərbaycanda öz hakimiyyətinizi saxlamaq istəyirsinizsə, onda mənim sizə yazığım gəlir. Sonra Kryuçkov dedi ki, əgər mən etiraz etmirəmsə, Mütəllibov mənimlə telefonla danışar. Mən etiraz etmədim, qeyd etdim ki, həmin pansionatla Moskva arasında telefon əlaqəsi çox pis idi, Bakı ilə danışmaq isə heç cür mümkün deyildi. Mənimlə telefon əlaqələri, yəqin ki, KQB vasitəsilə həyata keçirilirdi.

Kryuçkova dedim ki, burada telefon əlaqəsi çox pisdır, o cavab verdi ki, bizi birləşdirər. Az sonra Mütəllibov danışmağa başladı ki, hörmətli Heydər Əliyeviç, Siz Naxçıvandan nümayəndə seçilmisiniz, seçkilər vaxtı o da orada olub, özü də mənim nümayəndə seçilməyimin tərəfdarı olub, ancaq indi vəziyyət belədir ki, Bakıya gəlib qurultayda iştirak etməyimi məsləhət görmür. Mən dedim ki, çox qərribə və təəccüblüdür ki, bir tərəfdən o özü həmin konfransda iştirak edərək mənim nümayəndə seçilməyimə etiraz etməyib, ikinci tərəfdən də mənim nümayəndə kimi hüquqlarımı yerinə yetirməyə imkan vermir. Nahaq narahat olursunuz, mənim Azərbaycanda heç bir fəaliyyət göstərmək fikrim yoxdur. Ola bilər ki, nümayəndə kimi gəlib qeyd olunum və qurultayda iştirak etməyim

Mütəllibov bilirdi ki, mən Azərbaycana gəlmək istəyirəm, çünki o, 1990-cı il yanvar hadisələrindən sonra – təxminən fevralın 6-da Moskvaya gəlmişdi və dörd saat biz onunla mənim evimdə söhbət etmişdik. Mən onda Mütəllibova çox məsləhətlər verdim ki, belə bir şəraitdə necə işləmək lazımdır. Düzdür, o, bu məsləhətlərin heç birinə riayət etmədi, bu, onun öz işidir, amma o vaxt mən ona dedim ki, mən darıxmışam, mən Vətənimə gəlmək istəyirəm. Xahiş etdim ki, Vətənə gəlmək üçün imkan yaratsınlar. O söz verdi və dedi ki, Bakıya qayıtdıqdan sonra mənə zəng edəcək və dəvət edəcək Vətənə. Telefon danışığı zamanı mən Mütəllibova dedim ki, axı bizim sizinlə danışığımız olmuşdu.

Qeyd edirəm ki, fevral görüşümüzdən sonra Mütəllibov Moskvaya gələndə də telefon söhbətimiz olmuşdu və mən onda da ona Bakıya gəlmək arzumu demişdim. Xahiş etmişdim ki, imkan daxilində mənə Bakıda bir ev versinlər. Belə ki, Bakıda mənim yerim yoxdur, Moskvada isə mənə yaşamaq çətindir. Daha bir neçə dəfə daimi nümayəndə vasitəsilə Mütəllibova çatdırmışdım ki, Vətənə qayıtmaq istəyirəm, Bakıda ev verilməsinə kömək etsin.

Bütün bunların hamısını Mütəllibov bilirdi, buna görə də iyunun 5-də telefon danışığı zamanı ona bildirdim ki, mən onu başa düşə bilmirəm. Neçə dəfə ona Vətənə qayıtmaq arzumu bildirmişəm, indi bir fürsətdir, qurultaya nümayəndə kimi gəlmək istəyirəm, siz ev verməsəniz də özüm bir yer tapıb orada yaşamaq istəyirəm.

Mütəllibovla təxminən bir saat danışdıq, rabitə bir neçə dəfə kəsildi, lakin əlaqəni bərpa etdilər. Söhbət zamanı Mütəllibov xahiş edirdi, hətta yalvarırdı ki, Bakıya gəlməyim. Eyni zamanda məni qorxudurdu ki, orada hər cür təhlükəli hallar ola bilər. Mən ona açıq dedim ki, siz Xanbabayevi öldürdünüz, ancaq məni öldürsəniz də yenə də Bakıya gələcəyəm, öldürün.

Sual: Sizin sözlərinizə Mütəllibov necə reaksiya göstərdi?

Cavab: O dedi ki, belə şeylər ola bilməz, Xanbabayevin ölümündən onun heç xəbəri belə yoxdur, sizi burada heç kim öldürməyəcək. O özü-özünə zidd çıxırdı: bir tərəfdən deyirdi ki, mənim ora getməyim təhlükəlidir, ara qarışacaq, gərginlik yaranacaq, digər tərəfdən isə deyirdi ki, məni Bakıda heç kim öldürə bilməz. Mən ona dedim ki, hər şey onların əlindədir, qoy şərait yaratsınlar, mən sadəcə olaraq Vətənə gəlmək istəyirəm. Son dəqiqəyə kimi onunla danışığımız alınmadı. Mən dedim ki, gələcəyəm, o dedi ki, xahiş edirəm gəlməyəsiz. Bütün bunlara baxmayaraq təxminən axşam saat 5-də pansionatdan şəhərə gəldim, gecə saat birə qədər fikirləşdim. Sonra qardaşıma zəng etdim, öyrəndim ki, bir qrup adam hazırlaşır məni qarşılamağa, digər bir qrupu da hazırlayırlar mənim əleyhimə çıxarsınlar. Ona görə də bileti qaytarmadan səfərdən imtina etdim.

A. Mütəllibov mənə deyirdi ki, siz gəlməyin, onlar qurultayı keçirsinlər. Daha sonra təxminən iyunun 15-də o, Sov. İKP XXVIII qurultayına iştirak etmək üçün Moskvaya gələcək. Mənimlə görüşüb Bakıya gəlməyimlə bağlı məsələləri müzakirə edəcək, şərait yaradacaq, qarşılayacaq, təmin edəcək və s. Mən onun bu

sözlərini qəbul etmədim və o, Moskvaya gələndə mənimlə heç bir əlaqə saxlamadı, mən özüm də buna cəhd etmədim .

Sual: Eyni məsələlərlə əlaqədar Bakıdan daha kimlər Sizə zəng edib?

Cavab: Gəlməyimə etiraz etmək üçün Bakıdan A.Mütəllibovdan başqa heç kim zəng etməyib.

Sual: İstintaqın əlində olan məlumata görə, mayın 30-da Ə. Xanbabyev Sizə iki dəfə zəng edib. Bu nə ilə bağlı olub?

Cavab: Ola bilsin ki, iki dəfə zəng edib, bu zənglər mənim qarşılanmağımla əlaqədar olub, o böyük sevinc içərisində idi.

Sual: Nə üçün A. Mütəllibov Sizin Azərbaycana gəlməyinizin qatı əleyhdarı olub? Bu barədə hansı mülahizələriniz var?

Cavab: İndi bunu demək mənim üçün bəlkə də o qədər də düzgün olmaz. Ancaq qeyd etməliyəm ki, mən 1987-ci ilin oktyabr ayında istefaya çıxdıqdan sonra SSRİ və KP rəhbərliyinə qarşı münasibətim kəskinləşdi. Ondan qabaq da bu münasibətlər kəskin idi və bunun nəticəsində mən istefa verməli oldum. Bundan təxminən 20 gün sonra akademik Aqanbekyan Parisdə “Humanite” qəzetinə verdiyi müsahibədə göstərmişdi ki, Qarabağ Ermənistanın ərazisinə daxil edilməlidir və bu məsələ Qorbaçovla razılaşdırılıb. Siyasi Bürodə olarkən Qarabağla əlaqədar kəskin sözlərimi Qorbaçova və Siyasi Büronun digər üzvlərinə deyə bildirdim. Təəssüf ki, Azərbaycanın o vaxtkı rəhbərləri son vaxtlar mənimlə əlaqələri kəsmişdilər və Azərbaycanda gedən proseslərə lazımı qiymət verib onların qarşısını vaxtında ala bilmədilər.

Daha sonra Qarabağ hadisələri daha da kəskinləşdi (1988-ci ilin yanvar–fevral aylarında). Qəzetlərdə yazmağa başladılar ki, Qarabağın əhalisi uzun müddət Azərbaycanın keçmiş rəhbərliyi tərəfindən daim əzilib, onların sosial-iqtisadi vəziyyəti Azərbaycanın başqa yerlərinə nisbətən aşağı olub. Keçmiş rəhbərliyin, yəni H.Əliyevin həyata keçirdiyi bu diskriminasiyaya görə Qarabağda erməni əhalisinin vəziyyəti pisləşib və onlar ayağa

qalxıb. Qorbaçov da, Siyasi Büro da, Ermənistanın və Dağlıq Qarabağın rəhbərləri də bu fikirdə idilər. Təəssüf ki, Azərbaycanın o vaxtkı rəhbərləri də bu fikirlə razı idilər. Ona görə də mən bu məsələyə açıq münasibətimi bildirdim. Məsələn, Qorbaçovla neçə dəfə telefon əlaqəsinə girmək istədimsə o, buna razı olmadı. Mən onun köməkçilərindən ona çatdırmağı xahiş etdim ki, yaranmış münaqişəylə məndən yaxşı tanış olan yoxdur, çünki mən on dörd ilə yaxın Azərbaycanda rəhbər olmuşam. Bundan əlavə, uzun müddət Azərbaycan DTK-nın rəhbəri olmuşam, daha sonra isə Siyasi Büronun üzvü olmuşam, bir yerdə işləmişik, SSRİ dövlətinin başçılarından olmuşam, sədrin birinci müavini olmuşam. Ancaq onların hamısı hər vəchlə çalışırdılar ki, mənim fikrim heç bir yerdə keçməsin.

Mən onların əleyhinə müsahibələr verirdim, dərc olunmağa qoymurdular. Qorbaçov, Liqaçov, Razumovski mənimlə əlaqəyə girməkdən imtina edirdilər. Qeyd etməyi unutmuşam, may ayının 30-da mənə Razumovski də zəng etmişdi, o da mənə Bakıya getməkdən imtina etməyi məsləhət görürdü. Razumovski iyunun 5-də də zəng etmişdi. Onların hamısına – Qorbaçova da, Razumovskiye də, Lukyanova da, Liqaçova da, Kryuçkova da zəng etmişdim. Onların içərisində Kryuçkov yeganə adam idi ki, onunla bir neçə dəfə görüşdüm, dörd-beş saat söhbət etdik. Qarabağ hadisələri barədə ona danışdım və dedim ki, Qorbaçov məndən qaçır, siz ona başa salın ki, mən onunla görüşüb vəziyyəti demək istəyirəm.

Xüsusilə, 1988-ci ilin may ayından sonra Azərbaycanın rəhbərliyinə Ə. Vəzirov gəldikdən sonra onların yeganə məqsədi H. Əliyevi Azərbaycandan təcrid etmək idi. Bu vaxt onlar Qarabağ məsələsini istədikləri kimi həll edə bilərdilər, çünki H. Əliyevin bu barədə bildikləri, təcrübəsi və məntiqi Azərbaycanda heç kəsdə yoxdur. Bu məntiqin qarşısında nə Qorbaçov, nə Liqaçov dura

biləcəkdə. Ona görə də onlar hamısı mənimlə görüşməkdən qaçırdılar. 1988-ci ilin yayında mən Kryuçkovun yanına getmişdim. O, mənim sözlərimin qarşısında heç bir şey deyə bilmədi, bircə onu bildirdi ki, mənim sözlərimi lazımı yerlərə çatdıracaq. Kryuçkov etiraz edə bilmədi, çünki sözlərimdə məntiq var idi.

1988-ci ildə mitinq hərəkatı başlayanda da bunun günahını H.Əliyevdə görürdülər, guya, mən bunları təşkil edirəm, Azərbaycanı SSRİ tərkibindən çıxarmaq, Azərbaycanda Sovet hakimiyyətini devirmək istəyirəm. Onlar belə hesab edirdilər.

1990-cı il Yanvar faciəsi baş verməzdən qabaq, 19 yanvarda 1987-ci ildən sonra ilk dəfə olaraq Qorbaçov mənə zəng etdi. Bizim çox kəskin danışıqımız oldu. O, dedi ki, Azərbaycanda vəziyyət qarışıqdır və bu qarışıqlıqda sən günahkarsan, orada sovet hakimiyyətinin yıxılmasında sən günahkarsan, buna görə də bu hərəkatın qarşısının alınması üçün məhz mən təcili tədbirlər görməliyəm. O, məni hədələdi ki, əgər mən bunu etməsəm onlar bilirlər mənimlə nə edəcəklər. Onsuz da onlar Azərbaycanda qayda-qanun yaradacaqlar, lakin günahkar mən olacağam. Mən ona çox kəskin cavablar verdim və bildirdim ki, bunlar hamısı iftirdir. Əvvəla, mənim Azərbaycanla heç bir əlaqəm yoxdur. İkincisi, Azərbaycanda xalq hərəkatı Moskva və Azərbaycan rəhbərlərinin ədalətsiz münasibəti ucundan qalxmışdır, bütün bunlar qanunidir. Qorbaçovun ittihamlarının heç birini qəbul etmədim. Bu vaxt mən Moskva ətrafındakı sanatoriyalardan birində idim.

Yanvarın 20-də Bakıdakı faciəni günün ikinci yarısında eşitdim. 21-də səhər tezdən Moskvaya gəldim, daha sonra daimi nümayəndəliyə getdim. İstefaya çıxandan sonra mən bir dəfə də olsun oraya ayağımı qoymamışdım, çünki azərbaycan rəhbərliyinin mənə münasibəti mənfəi idi. Moskvada ağır vəziyyətdə yaşadığım halda adi həyatı məsələlərlə əlaqədər bir azərbaycanlı kimi ora

müraciət edə bilərdim, lakin bunu etmədim. Bilirdim ki, onlar mənim müraciətimi qəbul etməyəcəklər. Lakin 21 yanvarda mən ora mitinqə gəldim. Orada 4-5 min adam yığılmışdı, hamı göz yaşı içində idi. Mən mitinqdə çıxış edib baş vermiş faciədə Qorbaçovu, Sov.İKP-ni, Azərbaycan rəhbərliyini, Vəzirovu günahlandırdım. Qoşunların Bakıya daxil edilməsini hərbi təcavüz kimi qiymətləndirdim. Dedim ki, günahkarlar məsuliyyətə alınmalıdırlar. Daha sonra mətbuat konfransında iştirak etdim, bir neçə gün müsahibələr verdim. Hər gün nümayəndəliyə gedirdim. 25-də E. Məmmədov həbs edilən günü də orda idim.

Bütün bunlar Azərbaycan rəhbərliyinə, Mütəllibova, Qorbaçova, DTK-ya məlum idi. Mənim də mövqeyim məlum idi. 21-də mitinqdən sonra Qorbaçova zəng etdim, lakin o, telefon əlaqəsinə girmədi. Lakin zəng edib öz sözlərimi Kryuçkova, Liqaçova, Razumovskiyyə, Yakovlevə dedim. Onlar hamısı məni günahlandırıldılar ki, sən böyük bir siyasi xadim kimi cinayət etmisən, mən onlara cavab verdim ki, siz cinayət etmisiniz və vaxt gələcək siz cavab verəcəksiniz.

Belə bir vəziyyətdə heç də təəccüblü deyil ki, onlar mənim Azərbaycana gəlməyimi istəyə bilməzdilər.

Sual: Azərbaycandan daha kimlər Sizə zəng edərək Bakıya getməyinizə etiraz etmişlər?

Cavab: Əlbəttə, Azərbaycana getməyimin orada əleyhdarları çox idi, lakin onlardan mənə yalnız A. Mütəllibov etiraz edib. Moskvadan zəng edənlər A. Mütəllibova istinad edirdilər, guya mənim Bakıya gəlməyimi o istəmir. A. Mütəllibov isə Moskvadakılara istinad edirdi, guya Puqo onunla danışib, onda mənə qarşı materiallar var, məni məsuliyyətə cəlb edəcəklər, mən Bakıya gəlməsəm o, Puqo ilə danışacaq ki, məni məsuliyyətə cəlb etməsinlər.

Sual: Xanbabayevlə kontaktlarınız əsasında onun şəxsən Sizə, Azərbaycanın o vaxtkı rəhbərlərinə, xalq cəbhəsinə və onun liderlərinə, Qarabağ ətrafındakı hadisələrə münasibəti barədə nə deyə bilərsiniz?

Cavab: Xanbabayev yəqin ki, mən vaxtilə çox yüksək vəzifələrdə olduğuma görə, mənimlə çox təmkinlə danışdı, həddindən artıq açıq danışa bilmirdi. Həm də Azərbaycanda işlədiyim vaxt Xanbabayevlə heç bir şəxsi kontaktda olmamışam. Yalnız bir dəfə, o, “Yazıçı” nəşriyyatına direktor təyin olunarkən MK bürosunda təsdiq olunmalı idi və mən onu orada görmüşəm.

Moskvada olarkən kontaktlarımız zamanı o öz şəxsi hörmətini mənə bildirdi, məni yüksək səviyyəli siyasi xadim kimi qiymətləndirirdi. Öz həyatından danışdı, oxuyub təhsil alması, mətbəədə fəhlə işləməsi, çətinliklər görməsi və s.

O vaxtkı Azərbaycan rəhbərlərindən çox narazı idi, onların siyasətini pisləyirdi. Qarabağın verilməsində onları günahlandırırdı, Azərbaycan rəhbərlərinin xalqa pis münasibətini bildirirdi. Vəzirovdan və Mütəllibovdan çox mənfi danışdı. Vəqif Hüseynov haqqında deyirdi ki, sizin yetirmənizdir, amma çox çirkin işlər görür. Bəzən məni qınayırdı ki, bu adamları mən yetirmişəm, irəli çəkmişəm. Bunu o mədəni şəkildə, utana-utana deyirdi. Qeyd edirdi ki, mənim vəzifəyə qoyduğum adamlar həm mənə, həm də xalqa xəyanət ediblər. Mitinqlərin dağıdılmasına, komendant saati qoyulmasına pis münasibət bəsləyirdi. Bir sözlə o Azərbaycandakı ictimai-siyasi vəziyyətin gərgin olmasında respublika rəhbərlərini, şəxsən Mütəllibovu, Vəzirovu və başqalarını, eyni zamanda. SSRİ-nin dövlət rəhbərlərini günahlandırırdı. Azərbaycan xalq hərəkatı haqqında Xanbabayev böyük hüsn-rəğbətlə danışdı. Xalq cəbhəsinin sədri Əbulfəz Elçibəy haqqında çox müsbət danışdı və deyirdi ki, onunla şəxsən tanışdır, lakin necə tanış olmaları haqda bir şey bilmirəm. Elçibəyi çox tərifləyir

və qeyd edirdi ki, onun da mənə böyük hörməti var, ehtiramı var. Xanbabayev meydan və mitinq hərəkətini bəyənirdi və mənə belə gəlir ki, o özü də müəyyən qədər bu hərəkətin iştirakçısıdır. Özü bilavasitə etiraf etməsə də mən görürdüm ki, Xanbabayev də bu adamların içərisindədir.

Sual: Sizinlə telefon danışığı zamanı Xanbabayev Sizi qarşılamağa hazırlaşan şəxslərin içərisində kimlərin adını çəkdi?

Cavab: O dedi ki, çox adamlar məni qarşılamağa hazırlaşır, amma bir B. Vahabzadənin adını çəkdi.

Sual: İfadənizdə daha hansı halları, mülahizələri qeyd etmək istərdiniz?

Cavab: Mən bu ifadəni verərkən bir məqsədi qarşıma qoydum. Tamamilə günahsız bir adam, Azərbaycan xalqının ziyalıları içərisində dərin hörmət qazanmış bir adam, xalq qarşısında və uzun illər ərzində mədəniyyətimizin mühüm bir sahəsi olan nəşriyyat işində böyük xidmətləri olan bir adam amansız surətdə öldürülüb, qətlə yetirilmişdir. Bu, çox böyük cinayətdir. Mən hələ o vaxtlar, keçmiş Azərbaycan rəhbərlərinin hakimiyyəti dövründə müsahibə və danışqlarımda bu hadisəyə etirazımı bildirmişəm və tələb etmişəm ki, bu cinayət açılmalıdır və günahkarlar cəzalandırılmalıdır. Mən belə güman edirəm ki, rəsmi dövlət dairələri bu cinayəti törətmişlərsə, onlar bu ölümü açə bilməzdilər. Məni daxilən, mənəvi cəhətdən sıxan odur ki, Xanbabayev, öz daxilimdən gələn münasibətə görə, daxili münasibətimin mənə bildirdiyinə görə, məhz məni qorxudub, Azərbaycana gəlməyimin qarşısını almağa görə öldürülmüşdür. Görün bu cinayətkarlar nə qədər dəhşətlidirlər. Məni ola bilər ki, başqa vasitə ilə də qorxutmaq olardı, ancaq günahsız adamı, həm də adi bir adamı yox, Azərbaycan ziyalıları içərisində tanınmış bir adamı, Azərbaycan mədəniyyətində böyük xidməti olan bir adamı amansız bandit gülləsi ilə öldürüb məni qorxutmaq dəhşətli bir cinayətdir.

Ona görə də mən çox məmnunam ki, indiki Azərbaycanın yeni rəhbərliyinin iradəsi ilə, Azərbaycan dövlətinin başçısının iradəsi ilə prokurorluq orqanları bu işlə məşğul olmağa başlayıblar və çox arzu edərdim və səbirsizliklə gözləyəcəyəm ki, bu cinayətin üstü açılsın. Əgər bu fərziyyə, hansını ki, mən görürəm, siz də araşdırırsınız (ancaq mənim üçün bu fərziyyə yəqin bir şeydir), düzgün deyilsə, Xanbabayevin öldürülməsi səbəbləri və səbəbkarları araşdırılmalıdır. Əgər bu aydınlaşdırılmayıbsa, bu özü göstərir ki, ən düzgün fərziyyə bundan ibarətdir. Mən yenə də deyirəm, bu, fərziyyədir, mənim şəxsi fikrimə qalsa isə, hər adamın öz şəxsi fikri ola bilər, Xanbabayev mənim Bakıya gəlməyimin qarşısını almağa görə öldürülüb. Ona görə də mənim arzu və istəyim ondan ibarətdir ki, haqq, ədalət naminə, o günahsız adamın qurban getməsinə nəzərə alaraq, onun uşaqlarının, nəvəsinin naminə cinayətkarlar məsuliyyətə cəlb olunsun. Əgər Azərbaycanın prokurorluq orqanları, onun əməkdaşları bu işə başlamışlarsa, onlara bu işdə müvəffəqiyyətlər arzulayıram.

Dindirmə saat 14:30 dəqiqədə başladı, saat 16:20 dəqiqədə başa çatdı.

Dindirmədən sonra mənə ifadəmin videoyazısına baxmağa imkan verildi. Protokolla şəxsən tanış oldum, ifadəm mənim sözlərimdən düzgün yazılmışdır. Düzəliş, əlavə və qeydlərim yoxdur.

Şahid: İmza: H. Ə. Əliyev
Mütəxəssis: İmza: E. N. Abbasov
Müstəntiq: İmza: R. Ə. Həsənov
“Gələcəyi görən insan” kitabından,
Bakı, 1999-cu il

Yeni yol, yeni addım, yaxud Heydər Əliyev Sov. İKP üzvlüyündən niyə çıxdı ?

Heydər Əliyev keçirdiyi ağır və mürəkkəb, uzun və şərəfli həyat yolunu yenidən qiymətləndirmək qərarına gəldi. 1991-ci il iyul ayının 19-da partiya sıralarından çıxmaq barədə qərara gəldi. Onun qərarı qəti idi: Xüsusilə 20 Yanvar qırğını, öz canından artıq sevdiyi Azərbaycan xalqının gülləbaran edildiyi o dəhşətli gündən sonra Heydər Əliyev daha o partiyanın, başında M. Qorbaçov kimi kəmfürsət və satqın rəhbərin dayandığı bir partiyanın sıralarında qala bilməzdi. Buna Heydər Əliyev uzaqgörənliyi, müdrikliyi yol verə bilməzdi!

Heydər Əliyevin Sov. İKP üzvlüyündən çıxmaq barədə bəyanatı:

– Sizin nəzərinizə çatdırıram ki, mən Sov.İKP-dən çıxmaq qərarına gəldim. Dərhal xəbərdarlıq edirəm ki, bu, sadəcə, “dəbə” uymaq deyil, son illər ərzində keçirdiyim ağır məyusluqlar yolunun məşəqqətləri və hadisələrini qiymətləndirməyimin yekunudur. Məni bu addımı atmağa məcbur edən başlıca səbəblər aşağıdakılardır:

Birincisi, hələ 1990-cı ilin yanvarında Mərkəzin və Azərbaycan KP-nin siyasi rəhbərliyi altında Azərbaycan xalqına qarşı edilmiş hərbi təcavüzdən sonra məndə Sov.İKP sıralarından çıxmaq fikri yarandı. Yanvar hadisələrində yüzlərlə adam öldürüldü və şikəst edildi. Bu antihumanist, konstitusiya və hüquqa zidd hərəkətləri ittiham edərkən Sov. İKP və Azərbaycan KP MK-nın bu cinayətin üstünü açacağına və günahkarı üzə çıxaracağına ümid bağlayırdım.

Özümü ələ alıb səbirlə gözlədim. Çıxışlarıma cavab əvəzinə, çox çəkmədi ki, “Pravda”dan başlayaraq partiyanın mətbu orqanında mənə qarşı hücumlar təşkil edildi. Mənə qarşı yönəldilmiş uydurma faktları əsaslandırılmış şəkildə həmin kütləvi informasiya vasitələrinin özündəcə təkzib etmək cəhdlərim boşa çıxdı. Yenidənqurmanın əsas nailiyyəti olan aşkarlıq özünü birtərəfli göstərirdi.

Yanvar faciəsinin günahkarlarını üzə çıxarmaq və cəzalandırmaq haqqında Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin, ayrı-ayrı vətəndaşların, görkəmli ziyalıların müraciətlərini Azərbaycanın kommunist rəhbərliyi qətiyyətlə rədd edirdi.

Artıq il yarım keçib. Nəinki bu dəhşətli cinayətlərin hamıya çoxdan məlum olan günahkarları üzə çıxarılmayıb, əksinə, bunları ört-basdır etmək üçün əllərindən gələni ediblər. Ümid edirik ki,

zaman keçdikcə bu faciə unudulmayacaq. Ancaq tarix dəfələrlə sübut etmişdir ki, doğma xalqa qarşı yönəldilmiş qanlı cinayətləri on illər keçsə də, unutmaq və bağışlamaq mümkün deyil.

İkincisi, üç ildən artıqdır ki, Mərkəzin ikiüzlü siyasəti nəticəsində Sov.İKP-nin havadarlıq etdiyi erməni millətçilərinin səyi ilə DQMV-də yaranmış kəskin münafiqlik vəziyyət saxlanılmaqdadır. Vilayət əslində tamamilə Azərbaycanın dövlət idarəçiliyindən çıxıbdır.

Azərbaycanın dövlət suverenliyi, ərazi bütövlüyü Konstitusiyaya zidd olaraq kobud şəkildə pozulub. Ermənistan və Azərbaycan arasında elan olunmamış müharibə gedir. Hər gün iki tərəfdən də adamlar ölür. Bütün bunlar “Humanist ideologiyalı” sovet dövləti üçün adi haldır. Əminəm ki, partiya rəhbərliyi istəsəydi, hələ 1987-ci ildə, üzdənirəq Qarabağ problemi ətrafında milli münafiqlik təzə başlananda onun qarşısını ala bilərdi, get-gedə güclənən qarşıdurmaya, həm Azərbaycan, həm də erməni xalqına ağır fəlakət və müsibətlər gətirmiş bu qırğınlara imkan verməzdi. Deməli, siyasi mərkəzə bu lazımdır.

Üçüncüsü, bütün cəmiyyətin demokratikləşdirilməsi, siyasi azadlıqların və plüralizmin bəyan edildiyi bir dövrdə Azərbaycanda ərazi bütövlüyünün müdafiəsinə qalxmış geniş demokratik hərəkət və cəmiyyətin demokratikləşdirilməsi Sov.İKP-nin rəhbərliyi altında Azərbaycan KP MK-nın səyi ilə boğulur. Bu illərdə nə qədər adam siyasi fəaliyyətinə görə repressiyalara məruz qalıb. İl yarım ki, Azərbaycanın 2 milyonluq paytaxtı heç bir əsas olmadan fəvqəladə vəziyyət rejimində yaşayır. Məhz belə bir şəraitdə Respublika Ali Sovetinin üzdənirəq demokratik seçkilər və nəticələri ittifaqın xeyrinə irəlicədən həll olunmuş referendum keçirilmişdir. Fəvqəladə vəziyyət şəraitində hər hansı demokratikləşdirməyə və xalqın iradəsini sərbəst ifadə etməsinə ümid bağlamaq avamlıq olardı. Demokratik təşkilatlar dəfələrlə seçicilərin əksəriyyətinin

referendumda iştirak etməsi və referendumun nəticələrinin saxtalaşdırılması barədə məsələ qaldırmışdır. Ancaq Azərbaycanın kommunist rəhbərliyi bu müraciətlərə hətta baxmağı belə lüzum bilməyib.

Mən mərkəz tərəfindən sıyrılan yeni ittifaq müqaviləsinin əleyhinə çıxmışam və çıxıram. Hər hansı bir suveren dövlətin tərkibində bir neçə suveren dövlətin və eləcə də bundan irəli gələn azadlıqlar, səlahiyyətlər və funksiyalar ola bilməz. Bütün müttəfiq respublikalara əsl siyasi, iqtisadi azadlıqlar, milli dövlət dirçəlişi üçün müstəqilliyə imkan vermək lazımdır. Bu, heç də respublikaların iqtisadi birliyinə və ənənəvi mədəni əlaqələrinə mane olmaz, əksinə, onların təkmilləşməsinə, ikitərəfli və çoxcəhətli istiqamətdə inkişafına təsir göstərir.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının və Azərbaycanın xalq deputatı kimi öz çıxışlarımda bu məsələləri dəfələrlə qaldırdım. Təklif etdim ki, xalq arasında tam nüfuzunu itirmiş Azərbaycan KP təhkakimiyyətlilikdən imtina etsin, bütün siyasi qüvvələrin azad və bərabərhüquqlu fəaliyyətini təmin etsin, demokratik cəmiyyətin yaranmasına, aşkarlıq və plüralizmə şərait yaratsın. Ancaq bu çıxış və təkliflərimə Azərbaycanın kommunist rəhbərliyi nəinki baxır, əksinə, mənim ünvanıma təşkil olunmuş və hazırlanmış hücumlar şəklində cavab verir. *Azərbaycanda mənim çıxışlarımı dərc edən qəzet redaktorları, jurnalistlər işdən çıxarılır, təqiblərə məruz qalırlar.*

Bütün yuxarıda ifadə etdiklərim məni bu axırıncı addımı atmağa və Sov.İKP sıralarından çıxmaq haqqında bəyanat verməyə məcbur etdi. Baxmayaraq ki, bu qərara gəlmək mənim üçün olduqca çətin olub.

Mən kommunist ailəsində böyümüşəm və bütün şüurlu həyatım Kommunist Partiyası ilə bağlı olub. 1943-cü ildə 20 yaşında ikən öz taleyimi bolşeviklər partiyasına bağlamışam. Kom-

munist Partiyasının ideyalarına varlığım ilə inanmışam və onun planlarının həyata keçirilməsində fəal iştirak etmişəm.

İndi bütün bu inamlarım məhv olub. Yeniləşən partiya və respublikaların yeniləşən ittifaqı haqqında saysız-hesabsız bəyanatlar yenə də xalqı aldatmaqdır.

Xalqa açıq və doğrusunu demək lazımdır ki, bizim ölkədə kommunizm eksperimenti, sosializm yolu özünü doğrultmadı, zorakılıqla yaranan və saxlanılan respublikaların ittifaqı süquta uğramaqdadır.

Bu bəyanatdan sonra qarşıma çıxan biləcək çətinlikləri təsəvvür edir, hər cür hücumları və mənəvi zərbələri qabaqcadan görürəm.

Partiyanın keçdiyi yolun ayıq təhlili məni yuxarıda bəyan etdiyim indiki mövqeyə gətirdi.

Bununla belə üzərimə düşən məsuliyyətin dərəcəsini də başa düşürəm. Sov. İKP sıralarını tərk edərkən, mən bütün təmiz və namuslu kommunistlərə hörmət bəslədiyimi bildirirəm.

19 iyul 1991-ci il

*“Gələcəyi görən insan” kitabından,
Bakı, 1999-cu il*

HEYDƏR ƏLİYEV: Mənə göz dağı vermək üçün Əjdər Xanbabayevi öldürmüşdülər

“Qorbaçov, Kryuçkov və Siyasi Büronun bir para üzvləri əlləri hər şeydən üzöldüyü üçün hədə-qorxuya keçmişdilər” “Qızıl ulduzdan hilala doğru” kitabının “Mənə göz dağı vermək üçün Əjdər Xanbabayevi öldürmüşdülər” adlı fəslı bu sözlərlə başlayır:

“Kryuçkov məndən hesabat tələb edirdi”. O, artıq mənə hədə-qorxu gəlməyə başlamışdı. Danışarkən mən onun sözünü kəsib: “Mənə bax, Kryuçkov !” – dedim, – Gün gələcək sən də, rəhbərin Qorbaçov da ölüb gedəcəksiniz. Siz Azərbaycan xalqına böyük xəyanət etdiniz! Hamınız cəzanızı alacaqsınız!..”

Kryuçkov məndən belə bir müqavimət gözləməirdi. Telefonun dəstəyini zərblə yerinə qoydum. İndi budur, bu gün Qorbaçov artıq keçmiş rəhbərdir, onun ən yaxın adamı, sırdaşı Kryuçkov isə dövlət çevrilişində ittiham olunan şəxs kimi həbsxanada yatır. Kryuçkovu neçə illər idi ki, tanıyıram. DTK-da kiçik rütbəli vəzifələrdə işlədiyi illərdən...

Aradan xeyli vaxt keçdi. İndi də Azərbaycan KP-nin I katibi seçilmiş Ayaz Mütəllibovdan istifadə edib mənə göz dağı verməyə başlamışdılar. Moskvanın çaldığı havaya oynayan Kamran Bağirov və xain Vəzirovdan sonra Azərbaycan KP MK-ya rəhbərlik Ayaz Mütəllibova həvalə edilmişdi. O dövrdə mən Azərbaycana qayıtmaq istəyirdim. Bu, əslində həm Moskva, həm də Mütəllibov üçün ağır zərbə idi. Moskvada Siyasi Büro üzvlərinə verilən ev bizdən alındığı üçün kiçik bir mənzilə köçmüşdük. Maddi sıxıntı keçirirdim. Mütəllibov mənə xəbər göndərib bildirdi ki, mənim gəlişimlə

Azərbaycanda böyük qarışıqlıqlar baş verə bilər.”

Heydər Əliyev mübarizədən çəkinmir, rus şovinistlərinin təqibləri onu qorxutmurdu. O, artıq açıq mübarizəyə keçmişdi. 1989-cu ilin aprel ayında Sov. İKP MK plenumunda çıxış edərək Əliyev iradəsinin, Əliyev qətiyyətinin nəyə qadir olduğunu bir daha göstərdi:

–“Bu imkandan istifadə edərək, mənim üçün ağır olan bir məsələ üzərində dayanmaq istədim. Son vaxtlar mətbuatda mənim Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin birinci katibi olduğum dövrdəki işimə tənqidi qiymət verən məqalələr dərc edilmişdir...

Sual olunur: Əgər Heydər Əliyev həqiqətən Azərbaycan KP MK-nin birinci katibi işləyərkən onun fəaliyyətində nöqsan olmuşdusa, nə üçün onu Moskvaya çəkib aparmış, SSRİ-nin taleyində həlledici həlqələrdən birini – özü də ən məsulunu ona etibar etmişdiniz?”

H.Ə. ƏLİYEV: –...Əgər həmin məqalələr obyektiv xarakter daşıyırdı, sağlam təmələ əsaslanmış olsaydı, mən onlara baş qoşmaz, adi bir hal kimi baxardım. Lakin nə bu, nə də digər keyfiyyətlər olmadığı üçün həmin məqalələr məndə etiraz hissi doğurur, qəlbimə yara vurur. Həmin məqalələri təhlil etməklə vaxtınızı almaq istəməzdim, lakin deməyi lazım bilirəm ki, mən həmin məqalələri qərəzli, qeyri-obyektiv, sübuta-dəlilə əsaslanmayan məqalələr kimi rədd edirəm.

Qeyd etmək istəyirəm ki, bütün bu məqalələr mənim Azərbaycanda işlədiyim dövrdə sui-istifadələrə və müxtəlif pozuntulara görə rəhbər vəzifələrdən azad edilmiş və partiya məsuliyyətinə cəlb olunmuş ayrı-ayrı şəxslərin sözü ilə yazılır. Onlar özlərinin subyektiv, xudbin hisslərindən çıxış edərək, məndən qisas alırdılar, yanlış məlumat verməklə mətbuat orqanları işçilərini çaşdırırdılar. Həm də, təəssüf ki, məqalə müəllifləri birtərəfliyə yol verirlər, digər tərəfin rəyini aydınlaşdırmağı lazımlı bilmirlər. Belə bir vəziyyəti isə çətin ki, normal vəziyyət hesab etmək ola.

Dağlıq Qarabağdakı hadisələrlə əlaqədar mənim ünvanıma söylənən iradlarla da razılaşa bilmərəm. Bu iradların heç bir əsası

yoxdur. Muxtar Vilayətdə və onun ətrafında mürəkkəb vəziyyət yaranmışdır və həmin vəziyyəti dərindən, düşünülmüş şəkildə, başlıcası isə obyektivcəsinə təhlil etmək lazımdır. Burada emosional münasibət yolverilməzdir.

Mən Azərbaycandan 1982-ci ildə çıxmışam, Dağlıq Qarabağda hadisələr isə 1988-ci ildə başlanmışdır. Mənim Azərbaycanda işlədiyim dövrdə Dağlıq Qarabağda vəziyyət normal idi, sabit idi. Millətlərarası münasibətlər zəminində heç bir mənfi hal yox idi. Dağlıq Qarabağda tez-tez olur, xoş rəftarla qarşılaşdırdım və qarşımda bu cür xarakterli heç bir məsələ qoyulmurdu. Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi işlədiyim bütün dövr ərzində Dağlıq Qarabağı Azərbaycanın tərkibindən çıxarmaq barədə bircə məktub da, bircə ərizə də daxil olmamışdır. Yeri gəlmişkən, Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin sosial-iqtisadi inkişaf səviyyəsinə dair göstəriciləri Azərbaycan və Ermənistan üzrə orta respublika göstəricilərindən yüksəkdir. Mən bununla demək istəmirəm ki, keçmişdə Dağlıq Qarabağa, onun partiya təşkilatına rəhbərlikdə nöqsanlar və səhvlər olmamışdır, orada heç bir problem yox idi. Vilayətdə sosial-iqtisadi və mənəvi cəhətdən problemlər vardır, onları həll etmək lazımdır, lakin görülmüş işlərin üstündən sükutla keçmək, onları görməməzliyə vurmaq da olmaz.

Bütün dediklərim şəxsi məsələ kimi görünə bilər, lakin zənnimcə, bu, ümumi xarakterli məsələdir, çünki söhbət ədalətli olmaqdan, obyektivlikdən gedir.

Axırda demək istəyirəm ki, Bakıda və Moskvada çalışarkən mən doğru-düzgün və vicdanla işləmişəm, vaxtım qızırqalanmadan işləmişəm, özümü bütünlüklə işə həsr etmişəm, heç kimi təqib etməmişəm, heç bir tayfam, dəstəm olmamışdır, sui-istifadələrə, mənfi hallara qarşı fəal mübarizə aparmışam və nəticədə, özümə çoxlu düşmən qazanmışam.

Partiyanın yenidənqurma, demokratiyanın inkişaf etdirilməsi, aşkarlıq xəttini tamamilə dəstəkləyir və belə hesab edirəm ki, mətbuatda məruz qaldığım hücumlara layiq deyiləm...

*“Gələcəyi görən insan” kitabından
Bakı, 1999-cu il*

ÜRƏKLƏRDƏ YAŞAYAN **SEVGİ**

*Fəxrəddin AĞAMİRZƏYEV,
Yasamal Rayon Məhkəməsinin hakimi*

AZƏRBAYCANDA İNSAN HÜQUQLARININ QORUNMASI HEYDƏR ƏLİYEV DÖVLƏTÇİLİK KURSUNUN TƏRKİB HİSSƏSİDİR

On il müddətində Azərbaycan dünya miqyasında özünə layiq yerini tutubdur. Ölkəmiz bütün təşkilatlarda təmsil olunur. Dünyanın bütün ölkələri ilə diplomatik əlaqələr yaradıb, bir çox ölkələrlə qarşılıqlı faydalı, çox uğurlu əməkdaşlıq edir. Bu on il bizim xalqımızın çoxəsrlik həyatında ən böyük tarixi hadisədir, ən qiymətli nemətdir.

*Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Heydər Əliyevin dövlət müstəqilliyimizin onuncu
ildönümünə həsr edilmiş təntənəli mərasimdəki
çıxışından (2001-ci il).*

Mərhum Öndərimizin siyasi uzaq-görənliyi və müdrik dövlətçilik təcrübəsi nəticəsində müstəqil Azərbaycanın əldə etdiyi uğurları saymaqla qurtaran deyil. Ölkədə ictimai-siyasi sabitlik yaradılması (ən əvvəl qardaş qanı tökülməsinin qarşısını aldı), cəbhədə atəşkəsə nail olunması (Azərbaycan iqtisadiyyatını dirçəltmək və ordunu gücləndirmək imkanı əldə etdi), ölkənin beynəlxalq aləmə inteqrasiyasının təmin edilməsi (gənc müstəqil dövlətin dostlarının çoxaldılması üçün bundan böyük şans ola bilməzdi),

yeni qanunvericiliyin hazırlanması və nəhayət, Azərbaycanın insan hüquqlarının ən ali səviyyədə qorunduğu bir ölkəyə çevrilməsi müstəqillik dövründə əldə etdiyimiz çoxsaylı nailiyyətlərin bir qismidir.

Bəzi Avropa ölkələrindən və MDB məkanından olan həmkarlarımız tez-tez belə bir ifadə işlədirlər ki, Azərbaycanda insan hüquqlarının qorunması bu sahədə çoxillik təcrübəsi olan dövlətlərin əksəriyyətinə nümunə ola bilər. Biz avropalı ekspertlərin bu qənaətlərində haqlı olduqlarını söyləməklə, öz vəzifəmizi bitmiş hesab edirik. Əslində isə avropalıların nə üçün bu qənaətə gəldiklərinin səbəbini izah etməli, Heydər Əliyev dövlətçilik kursunun tərkib hissələrindən olan əsas insan hüquq və azadlıqlarının qorunması istiqamətində Azərbaycanda həyata keçirilən tədbirlər barədə mütəxəssis rəylərini söyləməklə məsələyə aydınlıq gətirməliyik. Bəs, məsələnin mahiyyəti nədən ibarətdir?

XX əsrin ikinci yarısının ortalarından başlayaraq dünyanın böyük dövlətlərinin imperiya siyasətinin iflasa uğraması nəticəsində planetin müxtəlif guşələrində milli-azadlıq hərəkətləri baş qaldırmış, yeni müstəqil dövlətlər yaranmışdır. Əsrin sonuncu onilliyində müstəqillik qazanan dövlətlərdən biri də Azərbaycan idi. Azərbaycanın həm siyasi, həm də coğrafi mövqeyi bu dövlətin müstəqil olaraq dünya sivilizasiyasına inteqrasiyasını tələb edirdi. Tələb olunan inteqrasiyanın əldə edilməsi üçün isə sivil dünyanın demokratik dəyərlərinə yiyələnmək, həm də bunu dövlət səviyyəsində qəbul etmək lazım idi. Yəni, müstəqil Azərbaycan əvvəlcə Avropanın, sonra isə bütövlükdə dünyanın maraqlarını təmin edən beynəlxalq konsepsiyalara qoşula birməşə də, Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışından sonra bizim üçün əlçatmaz sayılan bütün məsələlər reallığa çevrildi.

Müstəqil Azərbaycanın əldə etdiyi ən böyük nailiyyətlərdən biri ölkədə insan hüquq və azadlıqlarının bərqərar olub, qorunması idi. Təbii ki, insanın ən böyük hüququ yaşamaq hüququdur. Hansısa

səhv və ya bəxt yazısı ucbatından ağır cinayət törətmiş insanın həyatdan məhrum edilməsi demokratik baxımdan antihumanist, dini baxımdan isə ilahinin iradəsinə qarşı çıxmaq kimi qiymətləndirilir. Ona görə də Heydər Əliyev ikinci dəfə hakimiyyətə qayıdan kimi – 1993-cü ilin payızında Azərbaycanda ölüm cəzasının tətbiqi üzərində moratorium qoymuşdu (1998-ci ildə isə ölkəmizdə ölüm hökmünün tətbiq edilməsi birdəfəlik ləğv edildi). Müstəqilliyin Heydər Əliyev dövründə Azərbaycanın qanunvericilik sistemi tamamilə yeniləşdirilmiş, demokratik standartlara uyğun qanunlar bazası yaradılmışdır. Ölkədə məhkəmə-hüquq islahatları aparılmış, müvafiq qanunvericilik aktları qəbul edilmiş, yeni Cinayət, Cinayət-prosessual, Mülki, Mülki-prosessual, Cəzaların icrası məsələləri, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında”, “Məhkəmələr və hakimlər haqqında”, “Prokurorluq haqqında”, “Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında”, “Polis haqqında” qanunlar və digər qanunvericilik aktları qəbul edilmişdir. Üstəlik, sovet dövründən qalmış məhkəmə təsisatı nəinki yenidən qurulmuş, hətta, 1993-2002-ci illərdə həyata keçirilən məhkəmə islahatları 2002-ci ilin avqustunda ümumxalq səsverməsi (referendum) vasitəsilə tamamilə mükəmməlləşdirilmiş, Avropa standartlarına cavab verən səviyyəyə qaldırılmışdır. Cəzaçəkmə yerlərindəki vəziyyət nəinki Avropa standartlarına, hətta sivil dünyanın ən inkişaf etmiş ölkələrinin analoji obyektlərindəki şəraitə tamamilə uyğun vəziyyətə çatdırılmışdır.

Azərbaycanın müstəqillik dövründə əldə etdiyi nailiyyətlərdən biri də BMT-nin Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsinə qoşulmasıdır. 1948-ci il dekabrın 10-da BMT-nin Baş Məclisi tərəfindən qəbul edilmiş bu sənəd beynəlxalq hüququn ilk humanistləşdirilmiş nümunəsi idi. Bu sənədə görə, insan hüquqları heç bir ölkənin daxili işi hesab edilə bilməzdi. Azərbaycan bu sənədə 1998-ci il aprelin 16-da – Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsinin 50 illik yubileyi ərəfəsində qoşulmuşdur. Sevindirici haldır ki, bu gün Azərbaycan insan hüquq və azadlıqları sahəsində

dünyanın əksər dövlətlərinin hüquq və azadlıqlarını əks etdirən beynəlxalq sənədlərin əksəriyyətini imzalamışdır. İndi artıq müstəqil Azərbaycan beynəlxalq konsepsiyaların məcmusunu təşkil edən 210-dan çox sənədi imzalamaqla sivil dünya təcrübəsinə, insan hüquqları sahəsində bəşəri dəyərlərə şərik olduğunu bildirmişdir. Təbii ki, beynəlxalq sənədlər bilavasitə insanlara hüquq və ya azadlıqlar vermir. Ancaq həmin müqavilələrdə göstərilən müddəalar bilavasitə adı çəkilən konsepsiyaya qoşulan dövlətlərə ünvanlanmışdır. Deməli, müdrik rəhbərimiz – Heydər Əliyev beynəlxalq sənədləri imzalamaqla, çoxsaylı konsepsiyalara qoşulmaqla ayrı-ayrı fərdlərin hüquq və azadlıqlarının qorunmasına zəmin yaratmışdır.

Azərbaycanda insan hüquq və azadlıqlarının qorunması barədə söhbət açarkən bilavasitə xalqımızın ümummilli liderinin təşəbbüsü və rəhbərliyi ilə ərsəyə gəlmiş Əsas Qanunumuz barədə söz açmamaq mümkün deyil. Belə ki, Azərbaycan Konstitusiyasının 48 maddədən ibarət üçüncü fəslə başdan-başa insana, onun ləyaqətinə, hüquqlarına hörmət ruhunda yazılmış, insan hüquq və azadlıqları ən yüksək bəşəri dəyər kimi qəbul edilmişdir.

Sonda böyük öndərimizin 22 fevral 1998-ci il tarixli “İnsan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi sahəsində tədbirlər haqqında” fərmanını yada salmaq istərdik. Belə ki, həmin sənəddə ümummilli liderimiz Heydər Əliyev insan hüquqlarını “bəşər sivilizasiyasının ən müdrik kəşflərindən biri” adlandırır. O, dönə-dönə xatırladırdı ki, müasir dünyada hər bir dövlətin demokratik dəyərlərə sadıqlığı onun insan hüquqlarına münasibəti ilə müəyyən olunur. Bu baxımdan müstəqil sivil dünya təcrübəsindən əxz etdiyi demokratik dəyərlərə qibtə ediləcək bir sədaqətinə görə dünyanın əksər beynəlxalq təşkilatlarının qapısı Azərbaycanın üzünə açıqdır. Bu isə, siyasətdə Heydər Əliyev dövlətçilik kursunun təntənəsi, ümummilli liderimizin müdrikliyinin məntiqi nəticəsidir.

*“Xalqa bağlıslanan ömür”
kitabından*

Xalq itkisi, xalq ehtiramı

İnsan nəhri bir neçə gündür ki, ara vermədən xalqımızın dahi oğlu Heydər Əliyevin məzarı önündən keçir, öz sonsuz məhəbbət və ehtiramını bildirir. Məzar ətrafında Azərbaycan torpağının yetirdiyi tərəvətli gül-çiçəklə geniş bir orman düzəlmişdir. Öz müdrik siyasəti və sadəliyi ilə hamının ürəyinə yol tapmış bu qeyri-adi insanla vidalaşmağa gələnlərin ardı-arası hələ də kəsilmək bilmir.

Taleyüklü hadisələrlə çarpışaraq Azərbaycanı məhv olmaq təhlükəsindən xilas edən, onu müstəqil dövlət kimi inkişaf etdirib bütün dünyaya tanıtıran milli liderimiz Heydər Əlirza oğlu ölməzlik zirvəsini fəth edərək bayraq kimi, himn kimi, gerb kimi, azadlıq kimi Azərbaycan dövlətçiliyinin atributuna çevrildi. O, xalqın mübarizəsində, həyatında və tarixində əbədi yaşayacaqdır. Qədirbilən Azərbaycan xalqı böyük öndərin müqəddəs arzularının yerinə yetirilməsi uğrunda səylə birləşəcək, onun ideyalarının varisi olan Prezidentimiz İlham Əliyevlə birlikdə yeni zirvələr fəth edəcəkdir.

*Fəxrəddin AĞAMİRZƏYEV,
jurnalist, hüquqşünas.
“Respublika” qəzeti, 20 dekabr 2003-cü il*

Bir müsahibənin tarixçəsi

Ümummilli lider Heydər Əliyevin zəngin və mənalı bioqrafiyası yaşadığı dövrün siyasi, iqtisadi və mədəni həyatı ilə əhatəli və dərin bağlılığına görə tarixi önəm daşıyır. Ulu öndərin həyat və fəaliyyətinin bütün mərhələləri, xüsusən, Azərbaycana liderlik etdiyi 35 ilə yaxın bir dövrü respublikanın siyasi tarixinin aparıcı yönünü və başlıca məzmununu təşkil edir. Bu tarixin hər bir günü, hər bir hadisəsi və faktı yaxın keçmişimizdə silinməz izlər qoymuşdur.

1988-ci ildə Qarabağ münaqişəsinin alovlandırılması ilə başlanan xalqımızın məhrumiyyətli və faciəli günləri düşmənlərin əli ilə böyük siyasətdən uzaqlaşdırılmış, Azərbaycandan ayrı salınmış millət atası Heydər Əliyevin bioqrafiyasında da ağırlıq bir dövr olmuşdur. Sonralar o məşəqqətli günləri xatırlayan ulu öndər bildirmişdi: "Mən 1987-ci ilin oktyabr ayında istefaya çıxdıqdan sonra SSRİ və KP rəhbərliyinə qarşı münasibətim kəskinləşdi. Ondan qabaq da bu münasibətlər kəskin idi və bunun nəticəsində mən istefa verməli oldum.

Bundan təxminən 20 gün sonra akademik Aqanbekyan Parisdə "Humanite" qəzetinə verdiyi müsahibədə göstərmişdi ki, Qarabağ Ermənistanın ərazisinə daxil edilməlidir və bu məsələ Qorbaçovla razılaşdırılıb. Siyasi Bürodə olarkən Qarabağla əlaqədar kəskin sözlərimi Qorbaçova və Siyasi Büronun digər üzvlərinə deyər bilirdim. Təəssüf ki, Azərbaycanın o vaxtkı rəhbərləri son vaxtlar mənimlə əlaqələri kəsmişdilər və Azərbaycanda gedən proseslərə lazımi qiymət verib onların qarşısını vaxtında ala bilmədilər. Daha sonra Qarabağ hadisələri daha da kəskinləşdi".

Belə bir vaxtda xalqını bu bəlalardan xilas etmək üçün onunla bir yerdə olmağa can atan dünya şöhrətli siyasətçi, zəngin həyat və idarəetmə təcrübəsi olan Heydər Əliyevin Azərbaycana qayıdışı min bir bəhanə və maneə ilə əngəllənmişdi. Ümummilli liderin özünün dediyi kimi, "Vətən dar günlərdə onu çəkirdi, bütün varlığı ilə Azərbaycana can atırdı". SSRİ və Azərbaycan rəhbərliyi isə bu məsələdə həmrəy idilər: "Heydər Əliyevi Azərbaycana buraxmaq olmaz". Bunun niyəsini ulu öndər Vətənə gələndən sonra Naxçıvanda olarkən belə cavablandırmışdı: "Onların yeganə məqsədi Heydər Əliyevi Azərbaycandan təcrid etmək idi. Bu vaxt onlar Qarabağ məsələsini istədikləri kimi həll edə bilərdilər, çünki Heydər Əliyevin bu barədə bildikləri, təcrübəsi və məntiqi Azərbaycanda heç kəsə yoxdur. Bu məntiqin qarşısında nə Qorbaçov, nə Liqaçov dura biləcəkdə. Ona görə də onlar hamısı mənimlə görüşməkdən qaçırdılar".

Əlavə edək ki, sovet rəhbərləri Heydər Əliyevlə təkcə görüşməkdən qaçmırdılar, həm də telefonla zəng vurub onu hədələyirdilər. Əslində, sovet dövlətinin sabiq ali rəhbərlərindən birini, dünya şöhrətli şəxsiyyəti ev dustağına çevirmiş, ciddi nəzarət altına almışdılar. Belə bir vaxtda ulu öndər ona müxtəlif yollarla xəbər göndərən, öz böyük oğlunun yolunu səbirsizliklə gözləyən xalqımızın sevgi və sayğılarını dəyərləndirərək, 1990-cı ilin iyulunda çətinliklə Bakıya gələ bildi. Respublika rəhbərliyinin xalqın böyük oğluna xəyanətkar münasibəti təhlükəli həddə çatdığından ümummilli lider bir neçə gündən sonra onu bir vaxtlar dünya siyasətinin zirvələrinə qanadlandırmış doğma torpağı Naxçıvana getməli oldu. Burada həmyerliləri onu misilsiz bir sevgi və ehtiramla qarşıladılar. Xalqın XX əsrdə yetirdiyi ən böyük insan, Naxçıvan şəhərində doğmalarının darısqal mənzilində sığınacaq tapdı.

SSRİ kimi superdövlətin rəhbərlərindən birinin Azərbaycanın ucqar, Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı blokadaya alınmış bir diyarına getməsi o günlərdə dünyanın diqqət mərkəzində olsa da, bu barədə xəbərlər aləmi dolaşsa da, xalqımızın həqiqi liderinin səsi, sözü, Azərbaycanda ciddi yasaqlanmışdı. İstefaya getdiyi gündən barəsində başlanan böhtan, iftira, yalan, qarayaxmalar böyük tirajlarla yayımlanmaqda davam edirdi.

Heydər Əliyev Naxçıvana təzəcə gəldiyi vaxtda respublikanın nəzər-diqqətdən uzaq bölgəsində baş verən bir hadisə Azərbaycanda ciddi bir informasiya təlatümü yaratdı. Saatlı rayonunda çıxan, çoxlarının bu vaxtadək heç adını bilmədiyi "Dönüş" qəzeti 23, 25 və 28 avqust 1990-cı il tarixli nömrələrində Heydər Əliyevlə redaksiyanın əməkdaşı Fəxrəddin Ağamirzəyevin geniş müsahibəsini dərc etmişdi.

Saatlıdan blokadada olan Naxçıvana gedərək, burada informasiya vakuumuna salınmış ulu öndərlə görüşmüş gənc jurnalistin aldığı geniş müsahibə çap olunmuş "Dönüş" qəzetinin nüsxələri və onun tirajından dəfələrlə artıq surətləri bütün respublikaya yayılmışdı, əl-əl gəzmışdi. Bu ağır günlərdə respublikanın sükanı arxasında hər an yeri görünən, ümummilli lider Heydər Əliyevin son illərdə baş verən hadisələrlə bağlı suallara verdiyi aydın, dolğun, prinsipial və kəskin cavablar bir çox mətləblərin üstünə işiq salmışdı.

Xatırladaq ki, jurnalist bir neçə gün əvvəl Bakı hava limanında Heydər Əliyevi qarşılayanların sırasında olmuşdu. Fəxrəddin Ağamirzəyevin irili-xırdalı 30-dan artıq sualında o illərdə ölkəmizdə baş verən hadisələrə, düşmən qüvvələrin xalqımıza qarşı qəsdlərinə, Heydər Əliyevlə bağlı söylənen ədalətsiz ittihamlara, Dağlıq Qarabağ böhranından çıxış yollarına və s. məsələlərə toxunulmuş, böyük müsahibədə ulu öndərin məntiqli, obyektiv, inandırıcı cavabları əksini tapmışdı. Xalq öz liderinin dilindən günün həqiqətləri barədə mötəbər fikirlər, mülahizələr eşitmiş, bir sıra mətləblərdən xəbərdar olmuşdu.

Bu fədakarlıq, jurnalist cəsarəti Fəxrəddin Ağamirzəyəvə çox baha başa gəlmişdi. Təqib və cəzadan yaxa qurtarmaq üçün "öz ərizəsi ilə" işdən çıxmalı olmuş, "bir də əlinə qələm almayacağı" barədə yazılı iltizam vermişdi. Əslində, jurnalist üçün bundan da ağır cəza ola bilməzdi. Həm də iş təkcə rəsmi dairələrin "divanı" ilə bitməmişdi. Qarabağ hadisələrinin ilk günlərindən Fəxrəddin Ağamirzəyevin Saatlıda öncüllük etdiyi xalq hərəkətindəki "demokrat dostlar" da onu "xəyanət"də suçlandırmağa başlamışdılar. Beləliklə, Fəxrəddin "sağdan" və "soldan" qınaqlarla, təqib və böhtanlarla üzləşmişdi, 6 il işsiz qalmışdı. Bu müddətdə Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışı uğrunda hərəkata bacardığı köməyi eləmiş, dəfələrlə ulu öndərlə telefon danışığında olub onun sözlərini Saatlı camaatına çatdırmışdı.

Fəxrəddin bu arada jurnalist ixtisasından sonra qiyabi hüquq təhsili də aldı. 1996-cı ildən respublika hüquq-mühafizə orqanlarının təsis etdiyi "Qanunçuluq" jurnalında böyük redaktor oldu, sonra Yasamal Rayon Məhkəməsində hakim işlədi. Hazırda hərbi məhkəmə sistemində çalışır.

Ümummillî lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 88-ci ildönümü ərəfəsində 1977-82-ci illərdə ADU-nun jurnalistika fakültəsində oxuduğumuz tələbə yoldaşımız və həmkarımız Fəxrəddin Ağamirzəyəvlə görüşdük, 1990-cı ilin avqustunda onun Naxçıvana getməsinə, aləmə səs salmış həmin tarixi müsahibəni necə hazırlamasını və çap etdirməsini yada saldıq. Jurnalist-hüquqşünas o vaxt Naxçıvana niyə getməsinə belə xatırladı:

– Qarabağ münaqişəsi mürəkkəbləşdikcə o vaxtkı respublika rəhbərliyi acizləşirdi. Qorbaçov başda olmaqla SSRİ rəhbərliyi erməniləri açıq-gizli himayə edirdi. Belə bir vaxtda Azərbaycan təcavüzü dəf etmək üçün ayağa qalxdı. Xalqa rəhbərlik etmək üçün meydan qəhrəmanlarının içərisindən layiqli lider çıxmadı. Xalq Heydər Əliyevi gözləyirdi. Lakin onu uzun müddət

Azərbaycana buraxmadılar. Bakıya gələndə isə yerli rəhbərlər yasa batdılar, xalqın harayına gəlmiş lideri aradan götürmək yolları axtardılar.

Ulu öndər Naxçıvana üz tutdu. O vaxt mən də öz ağılının hökmü ilə xalqımızı bəlalardan yalnız Heydər Əliyevin xilas edə biləcəyini düşünürdüm. Odur ki, Bakıya onu qarşılamağa, bir neçə gündən sonra isə Naxçıvana getdim. Böyük xilaskarla həmin görüşüm və ondan müsahibə ala bilməyim həyatımın ən dəyərli, unudulmaz hadisəsidir. Müsahibənin ilk günlərdə doğurduğu qeyri-adi əks-səda öz yerində, sevimli rəhbərlə görüşün təəssüratı ilə sonrakı illərdə maraqlananların sayı da bitib-tükənmədi...

Fəxrəddin Ağamirzəyevlə həmin tarixi müsahibəni aradan 21 il ötəndən sonra bir də nəzərdən keçirdik. Doğrudan da, burada ulu öndərin həyatının ən ağır bir dövrünün ciddi məqamları əksini tapıb. Bu müsahibədən bir neçə məqamı oxucularımızın diqqətinə çatdırırıq.

(Müsahibə ixtisarla yaziya əlavə olunmuşdur).

*Tahir AYDINOGLU,
"Xalq qəzeti",
8 may 2011-ci il*

HEYDƏR ƏLİYEVLƏ MÜSAHİBƏ

Tarixi şəxsiyyətlər zamanın ən sətər sınaqlarına çəkiləndə də, siyasi kanyuktura mövqeyindən iftira və təxribatlara məruz qalanda da yüksəklikdən enmir, əksinə, polad iradəsi, zəngin həyat təcrübəsi və yenilməz siyasi mübarizəsi ilə daha uca zirvələr fəth edirlər. Dünya şöhrətli siyasətçi, Azərbaycan xalqının və dövlətinin inkişafında müstəsna xidmətləri olan möhtərəm Prezidentimiz cənab Heydər Əliyev məhz belə şəxsiyyətlərdəndir.

Moskvada təqiblərdən yaxa qurtarmaq və ən çətin vaxtlarda xalqı ilə birlikdə olmaq arzusu ilə Bakıya gələn Heydər Əlirza oğluna Azərbaycanın o vaxtkı nankor, satqın, xəyanətkar rəhbərliyi qurub-yaratdığı şəhərdə yaşamaq imkanı verməmişlər. Beləliklə də bu böyük şəxsiyyət doğma Naxçıvana getmişdi.

Həmin dövrdə Heydər Əliyevin fikirlərini mətbuata çıxarmaq qəti yasaq edilmişdi. Azərbaycanın sabiq rəhbərliyi bu böyük şəxsiyyəti tam blokadağa almağa cəhd göstərirdi. Bununla belə, vətənsəvər, cəsarətli Azərbaycan jurnalistləri ölkənin taleyi ilə əlaqədar görkəmli siyasətçinin fikirlərini xalqa çatdırmaq üçün əllərindən gələni əsirgəmir, hər cür məhrumiyyətlərə dözürdülər. Belələrindən biri də həmin vaxtlar Saatlıda çıxan “Dönüş” qəzetinin şöbə müdiri Fəxrəddin Ağamirzəyev olmuşdur.

Saatlı rayon “Dönüş” qəzetinin 1990-cı il avqust tarixli 100-102-ci saylarında “Heydər Əliyevlə müsahibə”ni çap etdirən Fəxrəddin Ağamirzəyev dərhal “öz ərizəsilə” işdən azad edilmişdir. Bundan sonra jurnalistin özünə və ailə üzvlərinə qarşı təqiblər başlamışdır. Ondən iltizam almışlar ki, bir daha əlinə qələm

almayacaqdır. Bir əliqələmli jurnalist üçün bundan daha ağır cəza ola bilərmi? Beləliklə, Fəxrəddin Ağamirzəyev 1990-cı ilin avqustundan 1996-cı ilin martınadək işsiz qalmışdır. Hazırda o, Ədliyyə Nazirliyi, Respublika Ali Məhkəməsi və Respublika Prokurorluğunun təsis etdiyi “Qanunçuluq” jurnalının böyük redaktorudur.

“Heydər Əliyevlə müsahibə” 1990-cı ildə partiyalı orqanda çap olunan ilk geniş yazıdır. Həmin tarixi müsahibənin aktuallığını nəzərə alaraq “Respublika” qəzeti onu kiçik ixtisarla öz oxucularına təqdim edir.

*(Bu təqdimatdan sonra müsahibə
cüzi ixtisarla qəzetdə dərc olunmuşdur)
“Respublika” qəzeti,
24, 25 iyul 1998-ci il*

Ümummilli lider Heydər Əliyevin bir tarixi müsahibəsi

Ulu öndər Moskvadan Vətənə döndükdən sonra verdiyi ilk müsahibədə səsləndirdiyi fikirlər indi də aktuallıq doğurur

21 il əvvəl – 1990-cı ilin iyununda ümummilli lider Heydər Əliyev Moskvada təqib və məhrumiyyətlərə son qoyaraq Azərbaycana qayıdanda onu qarşılayanlar arasında Saatlı rayonunda çıxan “Dönüş” qəzetinin şöbə müdiri Fəxrəddin Ağamirzəyev də var idi. Xalqımızın böyük oğlu misilsiz quruculuq işləri apardığı Bakıda o vaxtkı rəhbərliyin soyuq və biganə münasibəti ilə üzləşib doğulduğu Naxçıvan şəhərinə üz tutandan az sonra Fəxrəddin muxtar respublikaya gedərək, zamanənin böyük siyasi və dövlət xadimindən geniş müsahibə götürmüşdü.

“Dönüş” qəzetinin 23, 25 və 28 avqust 1990-cı il tarixli nömrələrində çap olunmuş bu müsahibə Heydər Əliyevin informasiya blokadasına alındığı, susmağa məcbur edildiyi bir vaxtda misilsiz bir əks-səda doğurdu. Ulu öndərin Kommunist Partiyası rayon komitəsinin orqanı olan qəzetdəki bu müsahibəsi respublikada əldən-ələ gəzdi, adamların diqqətini Naxçıvana yönəltdi. Jurnalist isə “öz xahişi ilə işdən çıxmağa” məcbur edildi, qərəz və hədə-qorxulara hədəf oldu.

21 il əvvəl rəsmi mətbuata çıxarılmış həmin müsahibə ulu öndər Heydər Əliyevin həyatının ən çətin və məsul dövrlərindən birinə işıq salır, günümüz üçün də aktuallıq daşıyır. 15 iyun – Qurtuluş Günündə ulu öndərin tarixi müsahibəsini “Kaspi”nin oxucularına müəyyən ixtisarla təqdim edirik.

(Tarixi müsahibə ixtisarla çap olunmuşdur)

*“Kaspi” qəzeti,
15 iyun 2011-ci il*

HEYDƏR ƏLİYEV: “Gərək indi xalq bütün gücünü, qüdrətini bir yerə toplansın”

1990-cı ilin avqust ayında Heydər Əliyevdən alınmış
müsahibə “ARBİTRAJ”da təkrar dərc olunur.

Ümummilli Liderimiz Heydər Əliyevin anadan olmasının 81 illiyi bu günlərdə bütövlükdə respublikamızda və ölkədən kənarda təntənəli şəkildə qeyd olundu. Bu böyük şəxsiyyət haqqında cild-cild kitablar nəşr olunur, məqalələr yazılır – təbii ki, bütün bunlar yenə də azdır. H.Əliyev haqqında hələ çox böyük, qiymətli əsərlər yaranacaq.

Məhz bugünlərdə H.Əliyevdən 14 il əvvəl alınmış müsahibəni geniş oxucu kütləsinə təqdim edirik. 1990-cı ilin avqust ayında Saatlı rayonunda çıxan “Dönüş” qəzetinin şöbə müdiri işləyən Fəxrəddin Mansur oğlu Ağamirzəyevin H.Əliyevdən aldığı müsahibə həmin qəzetin 100-102-ci saylarında dərc olunub. H.Əliyevə qarşı təzyiqlər kampaniya xarakteri aldığı o vaxtlarda Azərbaycanda və demək olar ki, keçmiş SSRİ-də partiyalı və hətta, təzəcə yaranan müstəqil mətbuatda H.Əliyev haqqında ilk və yeganə, təfərrüatlı

və gerçəkliyi əks etdirən həmin geniş yazı bir çox cəhətlərinə görə bu gün də aktualdır. H.Əliyevin o vaxt özünün dediyi kimi, “adi bir vətəndaş” olaraq ölkəmizin taleyüklü problemlərinə necə həssaslıqla yanaşması bu böyük şəxsiyyətin daim Azərbaycan haqqında düşündüyünü, qayğılandığını bir daha təsdiqləyir. Bu müsahibə həm də haqq sözün dünyaya çatdırılmasına çalışan fədakar və vətənpərvər jurnalistlərimizin olmasını təsdiqləyir.

Bu gün də F.M.Ağamirzəyev, 1990-cı ilin avqustunda atdığı addımı ona sonrakı illərdə məhrumiyyətlər gətirsə də, o dövrdə

H.Əliyevdən geniş müsahibə götürərək dərc etdirməyə müvəffəq olmuş ilk Azərbaycan jurnalisti kimi qürur hissi keçirdiyini gizlətmir.

Görkəmli siyasətçi və dövlət xadimi Heydər Əliyevin keçdiyi həyat yolu, siyasi mübarizə tarixi yaşlı və orta nəslə yaxşı məlumdur. Bu böyük şəxsiyyətin həyat yolu və fəaliyyəti heç də rahat olmayıb, bu və digər səbəblərdən, müxtəlif qütblərdən təzyiqlərlə müşayiət olunub. Ancaq H.Əliyev tarixin elə dahi şəxsiyyətlərindəndir ki, heç vaxt mübarizədən çəkinməyib, şəraitdən və zamanın tələbindən asılı olmadan düşündüyünü, bildiyini həmişə açıq-aşkar deyib. Məhz bu cür səbəblərdən 1990-cı ilin “Yanvar qırğını”ndan dərhal sonra Moskvada sərt bəyanat verən H.Əliyevin bu şəhərdə yaşaması çətinləşmişdi. Həm də H.Əliyev öz xalqının həmin o çətin dövründə Azərbaycana qayıtmalı idi və qayıtdı da.

Lakin Bakıda da bu böyük siyasi xadimin öz sözünü açıq-aşkar deyəcəyindən ehtiyatlanan o vaxtkı respublika rəhbərliyi H.Əliyevə təzyiqləri davam etdirirdi... Nəhayət, H.Əliyevin yaşadığı Naxçıvan o vaxt coğrafi cəhətdən blokadada olduğu kimi, H.Əliyevin özü də mərkəzi hakimiyyət tərəfindən “informasiya blokadasına” alınmışdı. Təbii ki, Naxçıvana gedib-gəlməyin fiziki çətinliyi olduğu kimi, H.Əliyevin fikirlərini, siyasi və şəxsi düşüncələrini olduğu kimi mətbuata çıxarmaq da mümkünsüz idi. O vaxt bütün Azərbaycan H.Əliyevin bir kəlməsinə tamarzı idi, keçmiş SSRİ məkanında və hətta uzaq xarici ölkələrdə də bu görkəmli siyasətçinin nə deyib-nə düşündüyü maraqla qarşılanırdı. Bakıdakı hakimiyyət rəhbərləri isə H.Əliyevin fikirlərinin Naxçıvandan kənara çıxmasına imkan vermək istəmirdi. H.Əliyev haqqında mərkəzi və respublika mətbuatında yalnız sifarişli tənqidi materiallar dərc olunurdu. Və belə bir dövrdə Naxçıvana getmək, əvvəllər H.Əliyevlə heç bir münasibəti olmadan onunla görüşmək və müsahibə götürmək hər jurnalistin işi deyildi. Bunu yalnız öz peşəsinə vurğunluğu ilə bərabər, haqq səsin oxuculara çatdırılmasını istəyən, H.Əliyev şəxsiyyətinin böyüklüyünü dərk edən, həmin o çətin dövrdə Azərbaycan xalqının ağsaqqal sözünə, müdrik rəhbər məsləhətinə ehtiyacı olduğunu başa düşən vətənpərvər jurnalistlər edə bilərdi. Və 1990-cı ilin

avqust ayında H.Əliyevə Moskvada o vaxtkı naşı “rəhbərlər” tərəfindən təzyiqlər başlandıqdan sonra ilk dəfə Azərbaycan jurnalistləri sırasından o vaxt Saatlı rayonunda yerli partiya orqanı olan “Dönüş” qəzetinin şöbə müdiri vəzifəsində işləyən Fəxrəddin Ağamirzəyev bu böyük dövlət və siyasət xadimindən geniş müsahibə götürüb onu partiyalı orqanında dərc etdirib.

Sirr deyil ki, o vaxt H.Əliyevin fikirlərini öyrənməyə müvəffəq olmuş bir çox jurnalist həmin müsahibələri efirə verə və ya qəzetdə dərc etdirə bilmirdilər. Buna o vaxtkı respublika rəhbərliyi və onun yaratdığı ab-hava, qadağa siyasəti imkan vermirdi. Fəxrəddin Ağamirzəyev isə olmanın əziyyətlərlə Naxçıvana gedib H.Əliyevdən götürdüyü müsahibəni ilk dəfə olaraq partiya orqanında dərc etdirib... və bununla da tutduğu vəzifədən, sevimli peşəsindən “könüllü” uzaqlaşmağa imza atıb. 1990-cı ilin avqust ayından 1996-cı ilin mart ayınadək işsiz qalıb. Yalnız üstündən 6 il keçdikdən sonra – Fəxrəddin Ağamirzəyev öz sevimli peşəsinə qayıda bilib.

Həmin tarixi müsahibənin izi ilə həmkarımız Fəxrəddin Ağamirzəyevi axtardıq. Hazırda Fəxrəddin Ağamirzəyev Yasamal Rayon Məhkəməsinin hakimidir, “Beynəlxalq hüquq” jurnalının ictimai əsaslarla baş redaktorudur. 1990-cı ilin avqust günlərini, Naxçıvanda H.Əliyevlə görüşüb müsahibə aldığı anları şərəflə xatırlayır və hesab edir ki, əgər tarix ikinci dəfə ona belə bir şərait yaratsaydı, yenə də məhz bu cür hərəkət edərdi. Şəxsiyyətini sevdiyi, görkəmli siyasətçi və müdrik rəhbər, el ağsaqqalı kimi qəbul etdiyi H.Əliyev Cənablarının yolunda hər cür fədakarlığa hazır olardı. Təəssüf ki, işlərinin çoxluğundan Fəxrəddin Ağamirzəyevlə görüşüb həmin o müsahibənin tarixçəsi haqqında onun fikirlərini, xatirələrini öyrənmək mümkün olmadı. Ancaq bu tarixi müsahibənin müəllifi ilə söhbətimizi oxuculara təqdim etməyə çalışacağıq.

*(Bu təqdimatdan sonra söhbət açılan
müsahibə qəzetdə yenidən dərc olunmuşdur)
“Arbitraj” qəzeti,
21 may 2004-cü il*

TALEYİMƏ MİNNƏTDARAM

Azərbaycanın inkişaf tarixi unudulmaz Heydər Əliyevlə bağlıdır. Heydər Əliyev respublika rəhbərliyinə gələndə – 1969-cu ilə kimi partiya-sovet işində rəhbər vəzifələrdə çalışmışam. H.Əliyev başqa sahələrlə yanaşı, kənd təsərrüfatının inkişafına da diqqəti ciddi şəkildə artırmış, tələbkərliliyi yüksəltmişdi. Belə bir zamanda Saatlı rayonunun mərkəzinə yaxın kəndləri əhatə edən ən iri və ən geridə qalan M.B.Qasımov adına kolxozla sədr seçildim. Respublika rəhbərinin göstəriş və tələblərinə maksimum riayət etməyə çalışaraq qısa müddətdə kolxozu yaxşılar cərgəsinə çıxardıq.

Heydər Əliyevin 1969-cu ildə hakimiyyətə gəlişi ilə artıq Azərbaycana qeyri – adi istedadı və bacarığı, tükənməz enerjisi, Vətəninə dərin sevgisi olan bir insanın rəhbərlik etdiyi dərhal ən ucqar kəndlərdə belə hiss olundu. Respublikaya rəhbərliyinin ilk ayında o, vəziyyəti dərinlən təhlil etdi, nöqsanları və inkişafın yollarını müəyyənləşdirdi. Azərbaycan Kommunist Partiyasının Mərkəzi Komitəsinin 1969-cu il avqust plenumu nəinki respublikamıza, eləcə də bütün SSRİ –yə səs saldı. Heydər Əliyev bu plenumda Azərbaycanı geridə qalmış aqrar məmləkətdən hər tərəfli inkişaf edən bir diyara çevirmək proqramını irəli sürdü.

O gündən respublikamız tamamilə başqa bir həyata başladı. Heydər Əliyev uşaqlı-böyükü hamını ayağa qaldırdı, səfərbər elədi. O gündən rayon – rayonla, kolxoz – kolxozla, hər kəs qonşusu ilə, yaxşı mənada, bəhsə – yarışa girişdi. Azərbaycan kəndi tamamilə dəyişdi. O illərdə Heydər Əliyev, nağıllarda deyildiyi kimi, əlinə dəmir əsa alıb, ayağına dəmir çarığ geyinib Azərbaycanı qarış-qarış gəzdi, adamlara qurub-yaratmaq həvəsi, mənəvi güc verdi.

Yuxarıdakı şəkildə arxa planda mərkəzdə, aşağıdakı şəkildə isə sol tərəfdən birinci M.B. Qasimov adına kolxozun sədri Mansur Ağamirzəyev

1971-ci ilin yay aylarında Saatlıya gələn Heydər Əliyev birinci olaraq rəhbərlik etdiyim M.B.Qasimov adına kolxoza təşrif buyurdu. Tarlaları gəzdi, bütün sahələrlə – pambıqçılıq, taxılçılıq, heyvandarlıq, yemçilik, quşçuluq və sairə maraqlanıb əldə olunan uğura görə təşəkkürünü bildirdi və arxayınlaşmamağımızı, daha yüksək inkişafə nail olmağımızı ciddi surətdə tapşırırdı. Kolxozda olarkən təkcə təsərrüfatın deyil, kolxozçuların vəziyyəti, şəraiti ilə də maraqlandı. Bütün çətinliklər, ehtiyaclar barədə ona bildirməyimi tapşırırdı. Mən də öz növbəmdə tələbkər və sevimli rəhbərə bildirdim ki, Sizin gəlişiniz, çox səmimi münasibətiniz bizə ruh verdi, bundan sonra daha uca zirvələr fəth edəcəyik... Bu sözü müzə tutduq da.

1972-ci ilin oktyabr ayının 20-21-i olardı. Raykomun katibi mənə zəng vurdu ki, oktyabrın 22-də səhər saat 10:00-da yoldaş Heydər Əliyev telefonla səninlə danışacaq. Həmin vaxt – oktyabrın 22-i, düz səhər saat 10:00-da bizi çaşıdırdılar. Qədirbilən rəhbər statistik göstəricilərimizə görə təşəkkür etdi. Aqrotexnika, zootexnika, baytarlıq, aqronomiya... sahələrini yaxşı bilən rəhbər mənə dəyərli tövsiyələrini verdi. Sonda yenə də çox ciddi surətdə çətinlik və ehtiyaclarımızla maraqlandı. Heydər Əliyevə təsərrüfatın bütün sahələrində inkişafa nail olacağımıza söz verdim.

Respublika rəhbərinin nazirləri, ziyalıları başına yığıb kənd-kənd, oba-oba gəzməsi o vaxta qədər görünməmiş bir iş idi. Bu əsl nağıl, əfsanə idi. Onun ayağını basdığı yerə xeyir-bərəkət, bol-luq, inkişaf gəlirdi. O, hər yerə günəş kimi işıq saçır, həyat gətirirdi. Heydər Əliyevin bizim obaya hər gəlişi yeni inkişafa, güzəranın yaxşılaşmasına səbəb olurdu.

1975-ci il yanvar ayının 25-də səhər tezdən rayon partiya komitəsinin birinci katibi mənə zəng vurub bildirdi ki, raykoma gəl, yoldaş H.Əliyev telefonla səninlə danışmaq istəyir. Həmin gün səhər saat 10:00-da Heydər Əliyevlə telefonda danışdıq. Verdiyimiz sözü tutub plan və tapşırıqları yerinə yetirdiyimizə görə mənə

təbrik etdi. Və mənim “Şərəf nişanı” ordeni ilə təltif edildiyimi bildirdi...

Bundan başqa, Heydər Əliyevin ölkəyə birinci dəfə rəhbərlik etdiyi dövrdə “Əməkdə fərqlənməyə görə” medalına, “Beşilliyin qalibi” döş nişanına layiq görülmüşəm və SSRİ və Azərbaycan Ali Sovetlərinin fəxri fərmanları ilə mükafatlandırılmışam.

Mən fəxr edirəm ki, əsas həyat təcrübəm, əmək fəaliyyətim ulu Öndər Heydər Əliyevin dövründə olub. 1990-cı ildə oğlum Fəxrəddin xalqın sevimlisi Heydər Əliyevlə görüşdükdən, onunla çox geniş müsahibəsi dərc olunduqdan sonra ailəmizin sevincinin həddi yox idi.

1990-cı ilin payız axşamlarının birində Fəxrəddin bildirdi ki, Heydər Əliyevə zəng edib hal-əhval tutacaq. Həmişə gedib ATS-dən danışdı. Oğlumdan xahiş etdim ki, evlə də calaşdır, mən də danışmaq istəyirəm. Aradan bir saat keçmiş əlaqə yarandı. Heydər Əliyevlə çox qısa danışdıq, bir-birimizlə hal-əhval tutduq, tezliklə görüşmək arzusu ilə xudahafızlaşdıq. Dahi şəxsiyyətlə bu nadir telefon əlaqəsinə görə də taleyimə minnətdaram.

O günlərdə Qarabağ münəqişəsi şiddətlənir, Azərbaycanda hərc-mərclik artır, idarəçilik pozulurdu. Belə bir vaxtda Heydər Əliyevlə işləmiş, ağılı başında olan adamlar yaxşı bilirdi ki, respublikanı bu ağır bələdan, daxildə baş qaldırmış ziyankar adamların əlindən yalnız o qüdrətli insan qurtara bilər. O günlərdə bizim ailədə axşam– səhər söhbət bundan gedirdi. Lakin vaxtilə Heydər Əliyevin yüksəltdiyi insanlar respublika rəhbərliyinə gəlib vəziyyəti bir az da dolaşırdılar. Onlar xalqın Heydər Əliyevin yolunu gözlədiyini yaxşı bilirdilər. Buna baxmayaraq, nəinki geri çəkilmir, həm də xalqın böyük oğlunun Vətənə gəlişinə min bir əngəl törədirdilər.

1990-cı ilin yayında Saatlıda eşitdik ki, Heydər Əliyev Azərbaycana gəlir. Rayon qəzetində şöbə müdiri işləyən oğlum Fəxrəddin xalq hərəkətinin yerli rəhbərlərindən idi. O, bu xəbəri

eşidib qardaşları və Bakıdakı dostları ilə Heydər Əliyevi qarşılamağa getdi. Namərd rəhbərlər xalq atasının Bakıda yaşamasına imkan verməyəndə o, doğulduğu Naxçıvana getdi. Bu xəbəri eşidən Fəxrəddin də Naxçıvana getdi. Heydər Əliyevdən geniş müsahibə alıb rayon qəzetində çap etdirdi. O vaxt buna görə Fəxrəddini çox incitdilər, ailəmizi də qınağa tuş elədilər.

Lakin çox keçmədi ki, haqq öz yerini tapdı. Ulu öndər xalqın tələbi ilə 1993-cü ilin böhranlı günlərində yenidən Azərbaycan rəhbərliyinə gətirildi. O, 10 il müddətində müstəqil dövlətimizi qurub inkişaf yoluna çıxartdı. Heydər Əliyev xalqın, ölkənin yolunda ömrünü şam kimi əritdi. Şam axırda sönsə də Heydər Əliyevin nuru onun ideya və əməllərində yaşayır, yenə də işıq saçır.

Heydər Əliyevin layiqli davamçısı, ulu öndərin özünün və xalqın ən düzgün seçimi olan Prezident İlham Əliyev Azərbaycanın 1969-cu ildən başlanmış inkişafını ağlagəlməz zirvələrə yönəldərək atası tərəfindən qoyulan təməl üzərində əsrin dünyəviləşən möcüzələrini qurmaqdadır. Bu yerdə deyiblər: **Ot kökü üstündə bitər.**

Biz də canımızda can olduqca, dilimiz söz tutduqca boynumuzda tükənməz haqqı olan yoldaş Heydər Əlirza oğlu Əliyevin yadigarına — uğurlu siyasətçi, Azərbaycanın Prezidenti İlham Heydər oğlu Əliyevə dayaq olacağıq.

Mansur AĞAMİRZƏYEV

РЕЗЮМЕ

SUMMARY

От возвращения к спасению

Известный журналист и правовед Фахраддин Агамирзоев родился в 1959 году в Саатлы. В 1984 году он окончил Азербайджанский Государственный Университет по специальности «журналистика», а в 1995 году получил и второе высшее образование, став юристом.

Свой трудовой путь он начал в Саатлинском районе, в колхозе имени Мирбашира Гасымова. Затем, с 1980 по 1990 гг, был заведомом саатлинской районной газеты «Dönüş» («Возвращение»). Работа на следующем трудовом посту – в качестве главного редактора журнала «Законодательство», издаваемого Министерством юстиции, стала для него переходным периодом от журналистики к юриспруденции. После этого он служил судьей в Ясамальском районном суде города Баку и в Сумгаитском военном суде, а сейчас занимает должность судьи военного суда Физулинского района.

В этой книге Фахраддина Агамирзоева приведены любопытные факты, касающиеся проблем, с которыми столкнулась Азербайджанская Республика в конце прошлого века, заново завоеывая себе независимость. Угрозу для молодой национальной государственности в тот период представляли не только армянская экспансия, но и политика Москвы, желающей сохранить Азербайджан под своей властью в качестве полуколонии, а также политические разногласия и антиправительственная борьба в самом Азербайджане. Страны-соседи Азербайджана, а также ведущие мировые державы стремились извлечь выгоду из трудностей, испытываемых нашей страной, в результате чего независимости Азербайджана грозила опасность быть задушенной в зародыше.

Лучшие умы страны задавались в это время вопросом,

как поступить в сложившейся ситуации. Взоры многих обращались к Гейдару Алиеву – опытному политику, председателю Верховного Совета Нахичеванской Автономной Республики, принадлежавшему в свое время к верхушке руководства СССР. Ведь он сумел в кратчайшие сроки обеспечить надежную защиту Нахчывана, долгое время находившегося в блокаде.

Книга Ф.Агамирзоева заставляет читателя вспомнить невероятно трудное десятилетие 90-х. Опыт общенационального лидера Гейдара Алиева, направленный на сохранение и развитие национальной государственности, – пример для всех нас. Таков лейтмотив этой книги.

Интервью с Гейдаром Алиевым, опубликованное в газете «Dönlüş», прозвучало как призыв. Среди публикаций того времени, посвященных великому лидеру, эта статья послужила первым сигналом для растревоженного общественного сознания. В тот переломный момент было достаточно одного такого сигнала. Гейдар Алиев был призван народом к руководству республикой.

От автора

Деде Горгуд, Ататюрк, Гейдар баба...

Слова «деде» («отец»), «ата» (отец), «баба» (дед) в своем глубинном, возвышенном значении неразрывно связаны с такими понятиями, как мудрость, героизм, беззаветная самоотверженность во имя народа. Подобные качества были присущи нашим предкам. Но люди, наделенные всеми этим качествами сразу, рождаются раз в столетие.

В XX веке время подарило Азербайджану Гейдара Алиева – человека, обладающего высокими достоинствами наших предков. Интеллектуальный и мудрый, простой по характеру

и обходительный в общении, дальновидный, храбрый и преданный народу, он был любим всеми.

70 лет Азербайджан томился за колючей проволокой, словно приговоренный к смерти. И вот отец нации, певец независимости Гейдар Алиев воззвал к нему, бросил клич!

«Сила народная – словно вода половодная» – гласит народная мудрость. Весь народ, от мала до велика, поддержал его в его мудром решении. «Народ – Гейдар, Гейдар – народ» – таков был объединяющий лозунг.

Невзирая на груз прожитых лет и проблемы со здоровьем, Гейдар баба посвятил оставшуюся часть жизни истовой борьбе за счастье народа и во имя этой идеи превратил свою жизнь в пылающий факел. В результате его образ стал таким же важным атрибутом Азербайджана, как флаг, герб, гимн, да и сама независимость. Такие люди бессмертны. Даже уходя в вечность, они остаются жить в борьбе народа, его жизни и истории. Судьба подарила нам счастье быть современниками Гейдара Алиева. Воистину, большое видится на расстоянии.

И поныне в моем сердце живы незабываемые моменты встречи с Гейдаром Алиевым в Нахчыване во время интервью. Желая как бы заново пережить, уже вместе с читателями, удовольствие от общения с ним, я включил в эту книгу то самое интервью, которое открыло мне дверь в мир, именуемый Гейдаром Алиевым.

Отмечу, что меня властно повлекло тогда в Нахчыван веление времени – эпохи тяжелых испытаний для Отчизны, испытывающей на себе влияние различных событий. В каждом городе, каждой деревне, каждой семье уповали на Гейдара Алиева.

И народ с нестигаемым упорством воплотил в жизнь эту необходимость. В трагические дни июня 1993 года великий спаситель, повинувшись желанию народа, прибыл в Баку на спе-

циальном самолете и взял в руки бразды правления государством. Великий лидер отвел угрозу уничтожения нашего независимого государства. Он денно и нощно трудился, преодолевая трудности и беды.

Помню, как в те дни моя мать всякий раз, увидев на голубом экране Гейдара Алиева, обносила его изображение горящей руты (от сглаза), как она желала ему удачи и молилась во время намаза за него, его детей и тех, кто стоял плечом к плечу с ним. Отец повторял: «Халал олсун! Храни его Аллах!» А мой одиннадцатилетний сын Фарид написал стихотворение «Гейдар баба», которое было удостоено диплома и награды на литературном конкурсе среди школьников, проведенном Министерством образования Азербайджана. Впоследствии оно было опубликовано в газетах «Savalan» и «Şərq qarısı», а также в посвященных Гейдару Алиеву книгах «Звезда судьбы», «Пусть прочтёт Азербайджан», вышедших в свет в издательстве «Гянджлик».

12 декабря 1997 года мой сын Фарид со страниц газеты «Savalan» обратился ко всем азербайджанским школьникам с идущим от самого сердца призывом создания «Детского Объединения имени Гейдара Алиева», утверждения его эмблемы – нагрудного знака «Гейдар баба» и принесения всеми желающими вступить в это объединение клятвы Гейдару баба.

Моя супруга, журналист Тарана Агамирзоева, составила сборник мудрых высказываний Гейдара Алиева – цитат из его выступлений, а также отзывов о нем известных политиков и государственных деятелей. Она и сейчас использует этот сборник, цитируя при случае избранное из него.

Любовь нашей семьи к Гейдару Алиеву граничит с обожанием. И такое уважение и почитание свойственно не только нашей семье, но и всему азербайджанскому народу, а также нашим друзьям и сторонникам во всем мире.

Золотые страницы моей жизни

Летом 1990 года я работал в газете «Dönüş» – печатном органе Саатлинского районного отделения Коммунистической партии Азербайджана. В июне я узнал, что Гейдар Алиев возвращается в Баку, в Азербайджан, и что здесь готовится коварный план по его встрече в аэропорту. Я сразу поспешил в аэропорт с братом и несколькими друзьями. Там уже наблюдалось серьезное противостояние между присутствующими (видимо, и среди наемников Муталлибова выявились сторонники Гейдара Алиева). Мы так и не смогли увидеть Гейдара Алиева. По слухам, близкие встретили его у трапа самолета и отвезли напрямик в дом академика Джалала Алиева.

Вскоре Гейдар Алиев отправился в Нахчыван. Я чувствовал, что обязательно должен повидаться с ним и взять интервью, чтобы донести его советы до жителей Азербайджана, терзаемых тревогой и очутившихся в безнадежном положении. И вот я в Нахчыване. Тамошнее население с безграничной любовью и почетом встретило Гейдара Алиева – своего великого сына, своего земляка, взошедшего на вершину политического Олимпа. Простые нахчыванцы с гордостью говорили о возвращении Гейдара Алиева в край, где он родился.

Я несколько дней добивался встречи с Гейдаром Алиевым. Пока уточнял время визита, в номере постоянно прерывалась телефонная связь. Дежурный по этажу не позволил воспользоваться его телефоном, так что пришлось звонить из автомата. И вот мы наконец увиделись. Эта встреча стала самым запоминающимся событием моей жизни. Я словно ото сна очнулся от звука такого знакомого голоса, который привык слышать вот уже столько лет. Он ласково произнес: «Добро пожаловать, молодой человек! Что хорошего у вас там, в Саатлы?»

Гейдар Алиев выразил желание, чтобы вся наша беседа была записана на аудиопленку. Мы с ним прошли в заднюю комнату, где был уже накрыт роскошный чайный стол. Здесь была его дочь Севиль ханум и внуки. Прежде чем начать беседу, Гейдар Алиев, обладающий феноменальной памятью и лично знавший многих саатлинцев, спросил, из какой я семьи – моя фамилия показалась ему знакомой. Я пояснил, что прихожусь сыном Мансуру Агамирзоеву, который в бытность Гейдара Алиева руководителем республики занимал пост председателя колхоза им. М.Б.Гасимова. Гейдар Алиев пожал мне руку и велел мне по возвращении передать отцу привет от него.

По окончании беседы он подарил мне кассету с записью этого интервью (в 2004-м я предоставил ее Фонду Гейдара Алиева). Через два дня после этой встречи я, позвонив, вновь отправился на встречу – ответы на два из вопросов интервью невозможно было четко расслышать. Гейдар Алиев поручил своему родственнику Бейляру Ейубову, одетому в форму офицера милиции, заново переписать кассету.

После встречи с Гейдаром Алиевым я выписался из гостиницы и переночевал в Шарурском районе, так как уже отчетливо ощущал за собой слежку. А наутро отправился по адресу, где проживал Гейдар Алиев, чтобы попрощаться с ним перед отъездом. Во дворе я встретил его сына Ильхама Алиева – тот сообщил, что отец завтракает. Мы с ним разговорились и долго стояли, беседуя, во дворе. Ильхам Алиев восхитил меня изысканной речью, обширным кругозором и широким взглядом на вещи.

Вскоре после моего возвращения в Саатлы номер газеты «Dönüş» с моим интервью с Гейдаром Алиевым был напечатан тиражом, в несколько раз превышающим обычный. И это стало моей последней публикацией в данном издании... На

следующий день меня освободили от работы «по собственному желанию», положив тем самым конец моей десятилетней журналистской деятельности.

Возможно, в другое время такое событие сильно огорчило бы меня. Но в тот момент я и члены моей семьи восприняли это наказание как награду. С того самого дня симпатизировавшие Гейдару Алиеву стали мне еще ближе. Напротив, равнодушные, трусливые, цепляющиеся за свой кусок хлеба стали избегать меня, моего отца и брата.

Они не вступились за него – те, кто был обязан ему тем самым куском хлеба и своим возвышением. Эти несчастные не подозревали, что совсем скоро они и сами будут с нетерпением ожидать возвращения Гейдара Алиева, нуждаясь в спасении с его стороны...

В ту пору в коммунистической печати о Гейдаре Алиеве не писали практически ничего. Разве что в центральных, московских изданиях изредка появлялись публикации о нем, но и те отличались необъективностью и предубеждением.

После выхода интервью я начал было регулярно общаться с Гейдаром Алиевым по телефону. Беседовали обычно вечером, после десяти часов – он сам так пожелал. Однако после нескольких наших с ним разговоров районная АТС перестала соединять меня с Нахчываном.

Четвертая моя встреча с Гейдаром Алиевым состоялась летом 1991-го. Он уже являлся депутатом от Нахчыванской Автономной Республики, председателем Верховного Совета. Мы столкнулись с ним в вестибюле на перерыве заседания Верховного Совета. Он был очень рад встрече и тепло поприветствовал меня.

В следующий раз мы увиделись осенью того же 1991 года. Он спросил, отчего меня давно не видно. Я рассказал, что с

головой ушел в учебу, так как получаю второе образование – поступил в Москве на юридический факультет. Гейдар Алиев ласково предложил мне, если будет в чем нужда, обращаться за помощью к его сыну Ильхаму, живущему в Москве.

Очередное мое путешествие в Нахчыван состоялось в одном из первых месяцев 1993 года. Зима там в том году выдалась суровой, однако нахчыванцы уже не страдали из-за этого так, как в 1990-1992 годах, когда электричества практически совсем не подавалось, и дома отапливали дровами. Нахчыван был в двойной блокаде – и со стороны армян, и со стороны азербайджанского правительства. На него осуществлялось как моральное, так и финансовое давление, дошедшее до предела. Но Гейдар Алиев целеустремленно и терпеливо боролся со всякого рода давлением и препятствиями. Каждый раз, приезжая в эту автономию, я видел, как она развивается – и социально, и политически, и экономически. Благодаря авторитету и проницательности Гейдара Алиева, пользовавшегося огромной поддержкой народа, Нахчыван не только сумел перебороть все трудности, но и значительно продвинулся по пути прогресса. Так что, несмотря на то, что в 1993 году снегу в Нахчыване намело чуть ли не выше гор, самоотверженный лидер сумел договориться с соседними странами о поставках необходимого объема электроэнергии, а также иных резервов на зиму.

Во время зимней поездки в Нахчыван в 1993 году мне не привелось встретиться с Гейдаром Алиевым. Но я обстоятельно пообщался с его помощником Васифом Талыбовым. От него я получил ту информацию, за которой приезжал, и Васиф муаллим уладил дело, которое меня интересовало. С самой первой встречи с Гейдаром Алиевым я всегда видел рядом с ним Васифа Талыбова, который был при нем в любое

время суток – и в два часа ночи, и ранним утром. Отмечу, кстати, что Васиф муаллим сыграл неоценимую роль и в организации моих встреч и дальнейшего общения с Гейдаром Алиевым.

Весной 1993 года в истории нашей республики наступил очередной сложный этап. Страна буквально кипела: положение на фронте ухудшилось, в политических кругах усилилось противостояние. В это самое время, а именно 21 мая, я отправился в Нахчыван на встречу с общенациональным лидером. Он принял меня на следующий день, около часа ночи. Искренне поприветствовал меня, невзирая на усталость, и сказал: «Я решил принять тебя по окончании работы, чтобы с толком завершить день. У моей внучки сегодня день рождения. Этот день для меня важен вдвойне, так как имя этой внучке дала моя покойная супруга».

Тот наш разговор оказался продолжительным и коснулся самых разных вещей. Гейдар Алиев поинтересовался моей личной жизнью. Спросил и о газете, в которой я работаю. Он всегда, при каждой встрече спрашивал меня о делах, а я, не желая его беспокоить, каждый раз говорил, что все хорошо. Однако в этот раз я рассказал ему всю правду – о том, что интервью с ним для газеты «Dönüş» стало моей последней статьей в этом издании и о том, что два дня спустя после выхода этого номера меня уволили из этой редакции «по собственному желанию».

Помня о других людях, ожидающих своей очереди на прием, я попросил разрешения откланяться и вышел, напутствуемый его шутливо-ласковым: «Что, устал? Ну, иди отдохни». Я шел и радовался, ведь я нес слова утешения и добрую надежду тем, кто меня ожидал.

«Я живу с мыслью о народе – его настоящим и его будущем»

Это интервью Фахраддина Агамирзоева с Гейдаром Алиевым, взятое в августе 1990 года в Нахчыване, было опубликовано в газете «Dönüş», выходящей в Саатлинском районе, после чего журналист в срочном порядке был освобожден от работы «по собственному желанию».

– Товарищ Алиев, в наших разговорах Вы отмечали касательно беспокоящей народ карабахской проблемы, что эту искусственно созданную проблему вокруг НКАО можно было бы разрешить в кратчайшие сроки. Однако нерешительность позиции прежнего руководства республики и руководства страны в целом еще более усугубило ее...

– Еще в период моего руководства Компартией Азербайджана армянские националисты, особенно проживающие в Армении, и среди них прежде всего – уроженцы Нагорного Карабаха прилагали множество усилий для того, чтобы способствовать передаче Нагорного Карабаха Армении. Но эти их намерения и мечты ограничивались составлением писем. Далее они зайти не могли. Будучи руководителем Центрального Комитета, я уделял пристальное внимание этой проблеме, периодически принимая соответствующие меры и не давая проблеме расширяться. Кампанию, начатую во второй половине 1987 года, можно было пресечь сразу же. Но, к сожалению, ни тогдашнее руководство Азербайджанской Республики, ни всесоюзное руководство не предприняли в этом направлении никаких шагов, в результате чего постепенно нагнетаемая проблема Нагорного Карабаха стала причиной противостояния между двумя республиками.

– Каким Вам видится выход из этой проблемы?

– Выход один-единственный. И он состоит в том, что Нагорный Карабах – неотъемлемая часть Азербайджана. Нагорный Карабах как был частью Азербайджана, так и должен ею оставаться. Иного пути нет.

– Издан указ Президента, направленный против незаконных воинских формирований. Однако армянским экстремистам, неизвестно по какой причине, при этом делается «скидка»...

– Меня удивляет то, что Президент огромной страны издаёт указ, подлежащий исполнению в течение 15 дней, в Армении же принимается решение, направленное против этого указа, и Верховный Совет Армянской Республики решает, что указ президента СССР не вступит в силу в Армении. И президент СССР относится к этому довольно безразлично. В таком случае ясно видно, что указ президента не имеет абсолютно никакой силы.

– Говорят, в брежневские времена у Вас были огромные возможности...

– И не только в брежневские времена. Когда я руководил Коммунистической Партией Азербайджана, в республике наблюдалось множество достижений как в социально-экономическом, так и в культурном отношении. Авторитет республики неуклонно рос.

– Везиров занимал предубежденную позицию против Вас. Но ведь он тоже азербайджанец, что же заставляло его выступать против Вас?

– Ну, знаете ли, все проживающие в Азербайджане – азербайджанцы. Однако это не означает, что все азербайджанцы верно служат азербайджанскому народу. В свое время, в 1972

году, Везиров был принят на партийную работу именно по моей инициативе – до этого он не имел опыта в подобной работе. Он был утвержден на должность первого секретаря партийного комитета города Кировабад (ныне – Гянджа). Однако не смог справиться с этой работой и неоднократно направлял прошения с просьбами о переводе в Баку. Мы назначили его заведующим Центральным Комитетом Азербайджанской Коммунистической Партии. Он и там проявил себя довольно слабо. Выход из ситуации он видел в работе за рубежом – и эту его просьбу мы тоже удовлетворили. Во время работы за рубежом он в своих письмах неустанно выражал верность и любовь Азербайджану и в том числе мне, Алиеву, как руководителю Азербайджана. Однако став руководителем Коммунистической Партии Азербайджана, он заговорил совсем иначе. Двучленных людей в жизни хватает...

Назначение Везирова в 1998 году руководителем Коммунистической партии Азербайджана было явлением случайным. Этот человек был абсолютно не достоин данной должности. Для того чтобы руководить азербайджанским народом, у него нет ни опыта, ни необходимых знаний, ни привязанности к народу. Оттого-то спустя уже полтора года он оказался не в состоянии управлять республикой.

– В последнее время в печати был опубликован ряд статей о Вас. В них говорится, что во время Вашего руководства республикой развитие хлопководства в Республике и создание крупных промышленных объектов в Сумгаите, Баку, Гяндже и других городах нанесло серьёзный ущерб экологии.

– Это клевета. У тех, кто распространяет такое, нет никаких доказательств. Я готов встретиться с теми, кто выдвигает подобные идеи, и доказать беспочвенность этих обвинений.

Хлопководство – традиционная отрасль сельского хозяй-

ства Азербайджанской Республики. В период своего руководства республикой я глубоко изучил данную проблему. В 70-е годы хлопководство в Азербайджане развивалось огромными темпами. Никакого вреда Азербайджанскому сельскому жителю хлопководством нанесено не было. Хлопководство чрезвычайно способствовало развитию экономики Азербайджана. Во время нашей работы в области хлопководства имела место тщательная специализация. Например, в 1969 году хлопководством занималось 32 района, а в 1982 году – уже только 18. Другими словами, мы сочли нужным, исходя из требований рациональности, переориентировать 14 районов с хлопководства на выращивание винограда и других культур. А в тех самых 18 районах были введены в эксплуатацию дополнительные земельные площади, в результате чего повысилась плодородность земель и хлопководство хорошо развивалось, принося пользу азербайджанским крестьянам.

А теперь по поводу строительства некоторых объектов промышленности в Азербайджане – о том, что они якобы наносили урон азербайджанской экологии. Я с таким мнением не согласен. Возьмем, например, город Гянджу, который Вы упомянули. За все время моего руководства Азербайджаном в Гяндже не было построено ни одного промышленного предприятия, которое наносило бы вред экологии. Объект, и ныне наносящий вред экологии Гянджи, – это Гянджинский алюминиевый завод. Но Гянджинский алюминиевый завод был построен в 1950-е годы. А в период моей работы на посту, напротив, были внесены очень крупные изменения в технологию этого завода, направленные на уменьшение объема веществ, выделяющихся в виде пыли при производстве алюминия и загрязняющих атмосферу. В свое время алюминиевый комбинат был построен в расчете на месторождение алу-

нитов в Дашкесанском районе. По проекту, алуниты, добываемые на этом месторождении, отправлялись на обработку на данный комбинат, где из них получали глинозем, а из глинозема, после переработки – алюминий. Алуниты сильно загрязняли окружающую среду Гянджи. Мы подняли перед Москвой вопрос о том, чтобы заменить алуниты оксидами,купаемыми за рубежом. При переработке оксидов в атмосферу выделяется меньше загрязняющих веществ, чем при переработке алунитов. Таким образом, я с чистой совестью могу заявить, что в период моей работы принимались меры, направленные на то, чтобы уменьшить загрязнение атмосферы Гянджи, а то и вовсе свести его к нулю. Среди других промышленных предприятий, построенных в Гяндже, можно указать ковровую фабрику, завод электронных деталей, фарфоровый и машиностроительный заводы. Эти предприятия увеличили промышленный потенциал Гянджи, создали там рабочие места. И ни один из них я не считаю вредным предприятием.

Теперь возьмем Сумгаит. Тамошние предприятия, загрязняющие атмосферу и производящие сбросы отходов в Каспийское море, были основаны до моего прихода на работу в Центральный Комитет, в период же моей работы там не было построено ни одного такого предприятия.

В период моей работы стало известно, что принято решение создать в Сумгаите промышленную установку Линдан, причем против воли руководства Азербайджана. Основанием послужил приказ из Москвы, от министра химической промышленности СССР Констандова. Мы сразу же запретили возведение этой установки. Однако после моего перевода на работу в Москву руководители Азербайджана, видимо, уже не могли противостоять давлению со стороны Констандова. Эта установка была возведена в Сумгаите уже после меня.

– Что Вы можете рассказать о еще не известных страницах истории Азербайджана за последние 70 лет?

– В период руководства Азербайджанской Республикой я постоянно интересовался историей Азербайджана, отыскивал в архивах мало известные широкой общественности исторические материалы. Надеюсь, что придёт время и всё это будет обнаружено.

– Верите ли Вы в дальнейшее сохранение суверенитета нашей республики, ее независимости? Что бы Вы могли посоветовать народу в этой борьбе?

– Безусловно. Азербайджанская республика должна оставаться независимой, обеспечить свою суверенность. Она должна обеспечить как неприкосновенность своей территории, так и политический, экономический суверенитет. Я очень на это надеюсь. И считаю, что добиться этого – во власти самого народа.

– Нахчыванцы избрали Вас депутатом Верховного Совета Азербайджанской СССР и в связи с этим пригласили Вас в родные края. Какие районы Вы уже успели посетить?

– С самого моего приезда в Нахчыван (это было 22 июля) по сей день ко мне идут люди из деревень, поселков и городов Нахчыванской АССР. Практически весь день, с утра до ночи, у меня проходят встречи с ними. Это простые труженники-азербайджанцы, люди моего родного края, и беседы с ними – радость для меня.

– Каково Ваше отношение к термину «застойные годы»?

– У каждой эпохи есть и свои достоинства, и, конечно же, свои недостатки, ошибки. Я не хотел бы высказывать свое мнение по этому поводу в общем и целом. Если же говорить конкретно об Азербайджане, то я считаю, что в 70-е годы у

него не было застойных лет. В эти годы его экономика, социальная сфера, культура развивались высокими темпами, и в это время Азербайджанская Республика добилась очень многого. А застойный период наблюдается как раз сейчас. Читаю недавно в газетах: в докладе бюро Центрального Комитета Азербайджана говорится, что за последние четыре года развитие азербайджанской промышленности составляет 5-6 процентов. Между тем за девятую пятилетку промышленность Азербайджана выросла на 50 процентов, за десятую – на 47 процентов. Судите же сами, когда у нас имел место застой, а когда – развитие.

– Каким было Ваше отношение к критике снизу, когда Вы были первым секретарем?

– Я всегда старался развивать критику и самокритику. И никогда не относился плохо к критике моей деятельности. Потому что из любой критики руководитель должен делать для себя выводы.

– Многие завидуют Вашей памяти. Например, Вы помните имена практически большинства передовиков производства, их точное место работы. А кто Вам запомнился из числа уроженцев нашего района?

– Саатлы, так же, как и любой другой уголок Азербайджана, для меня родное и близкое место. Я неоднократно бывал в Саатлинском районе. Именно в 70-е годы экономика этого района развивалась особенно высокими темпами. Помнится, примерно в начале 70-х годов в Саатлинском районе производилось не более двадцати тысячи тонн хлопка. А в конце 70-х годов – начале 80-х в этом районе, насколько помню, производилось уже около 55-60 тысячи тонн хлопка. Приезжая в ваш район, я каждый раз бывал на полях, бесе-

довал с руководителями колхозов и совхозов, бригадирами и обычными тружениками. Свои встречи с саатлинцами я неизменно вспоминаю с чувством глубокого уважения. Пользуясь случаем, прошу Вас передать им всем от меня привет и наилучшие пожелания.

– В период своей работы в органах безопасности и во время своего руководства республикой Вы, вероятно, были осведомлены о горькой судьбе турков-месхетинцев, о бедах, причиненных им сталинским режимом. Что Вы, как аксакал, можете посоветовать им в их борьбе?

– Я не раз бывал в хозяйствах, основанных турками-месхетинцами в вашем Саатлинском районе, а также в Сабирабадском районе, встречался и беседовал с ними. И никогда не отделял их от азербайджанцев. Помню, когда в 1981 году требования турков-месхетинцев достигли Москвы, Центрального Комитета Компартии СССР, в Москве была создана специальная комиссия. К сожалению, во время прений Шеварднадзе высказался категорически против возвращения турков-месхетинцев в Грузию. Председатель комиссии Капитонов предложил рассмотреть данный вопрос несколько позднее, раз уж не удалось прийти к согласию. Однако позднее этот вопрос так и не был рассмотрен. Я там решительно заявил, что турки-месхетинцы были в свое время выселены со своей земли без всяких на то оснований, а значит, надо восстановить их в правах на возвращение на родную землю. Если турки-месхетинцы хотят вернуться на свою землю, то должны бороться за это. Почему бы им и не вернуться? Думается, руководители Грузинской Республики неправы в своей оценке этого вопроса.

– Как влияет на Вас тот факт, что Зарифа ханум похоронена в Москве? Планируете ли Вы когда-нибудь

привезти ее останки в нашу республику, подобно тому, как это было сделано с останками Джавида?

– Сложный вопрос. В те годы, когда я жил в Москве, Москва была родным для всех городом. Различие по национальному признаку не особенно ощущалось. Москву, столицу всей страны, я считал дорогим мне городом. Поэтому, когда Зарифа ханум скончалась, мне казалось вполне естественным похоронить ее там. Но сейчас ситуация изменилась. Время покажет... Что же касается возвращения на родину останков Джавида, то там дело обстояло совсем иначе. В свое время поэт Джавид был несправедливо схвачен и отправлен в ссылку, где и скончался. Стоило больших трудов разыскать его могилу на Дальнем Востоке и перевезти его останки на родину. Я очень рад, что это удалось сделать.

– Если бы Вам довелось прожить жизнь заново, окунулись бы снова Вы в мир политики?

– Видите ли, я занялся политикой в очень раннем возрасте. Потому-то политработа и стала моей профессией. И если бы я вновь пережил молодость, то вновь занялся бы политикой. Я не мыслю для себя иного пути. Конечно, методики тех лет неприменимы к сегодняшнему дню. Сейчас времена совершенно иные и, ориентируясь на требования нынешней эпохи, я занимаюсь в определенной степени политической деятельностью.

– Значит, Вы чувствуете в себе большие силы, запас энергии...

– Конечно, здоровье у меня уже не то, что было в молодости – понятно, что с возрастом в организме происходят определенные изменения. Я живу любовью к народу, с мыслью о его настоящем и будущем. Моя жизнь всегда была связана с народом. Потому я и приехал сюда. После смерти сестры здесь остался маленький домишко, и мне не зазорно

в нем жить. Кто-то скажет: после тех отличных условий, в каких ему доводилось жить, каково ему теперь обитать в столь скромной обстановке? Но мне это нравится. Ведь я вышел из еще более простой среды.

– Что Вы порекомендуете народу в это сложное время, в этот переломный момент?

– Надо сконцентрировать всю силу, всю мощь народа. Самая опасная проблема для нашего народа – агрессия со стороны армянских националистов. Пусть же он прежде всего защитит себя именно от нее. Если народ сумеет, защитив себя, сохранить свой суверенитет, свою территориальную целостность, то все прочие проблемы потом постепенно разрешатся.

– Спасибо за интервью.

Глашатай прав человека

Как правовед, я не могу не упомянуть о том, сколько усилий Гейдар Алиев прилагал в сфере законодательства нашей Родины. Одно из важнейших достижений Азербайджана периода независимости – это обеспечение соблюдения прав человека на самом высшем уровне. Мои коллеги из стран Европы и СНГ часто заявляют, что в деле соблюдения прав человека Азербайджан может служить примером даже для тех стран, которые обладают многолетним опытом в этой сфере. Соблюдение основных прав и свобод человека являлось неотъемлемой частью внутригосударственной политики Гейдара Алиева.

Начиная с середины XX, в результате банкротства имперской политики в разных точках планеты стали возникать национально-освободительные движения, появлялись новые государства. В последнем десятилетии минувшего века одним из государств, завоевавших независимость, стал Азербайджан. И с политической, и с географической точки зрения для Азербайджана была крайне важна интеграция в мировую цивилизацию. А для этого необходимо было принять на государственном уровне систему мировых демократических ценностей.

Главным правом человека является, естественно, право на жизнь. Лишение жизни человека, совершившего вследствие какой-то ошибки тяжелое преступление, расценивается с точки зрения демократии как антигуманистическое деяние, а с точки зрения религии – как выступление против воли Всевышнего. Поэтому Гейдар Алиев практически сразу после того, как во второй раз пришел к власти – осенью 1993 года, наложил мораторий на применение в Азербайджане смертной казни (в 1998 году в нашей стране этот мера наказания была окончательно отменена).

В эпоху Гейдара Алиева была создана правовая база независимости Азербайджана на основе полностью обновленной системы законодательства, в соответствии с демократическими стандартами. В стране начались судебно-правовые реформы. Были приняты новый Уголовный кодекс, Уголовно-процессуальный кодекс, Гражданский кодекс, Гражданско-процессуальный кодекс, различные Законы («О Конституционном суде», «О суде и судьях», «О прокуратуре», «Об адвокатах и адвокатской деятельности», «О полиции») и другие законодательные акты.

Еще одним достижением Азербайджана эпохи независимости стало его присоединение к Всеобщей декларации прав человека ООН. Согласно этому документу, принятому в 1948 году, ни одна страна не имеет права считать соблюдение прав человека исключительно своим внутренним делом. Независимый Азербайджан присоединился к этому документу 16 апреля 1998 года, во время празднования 50-летнего юбилея Всеобщей декларации прав человека, и приобщился к мировым ценностям в области прав человека, подписав более 210 документов, представляющих собой квинтэссенцию мировых концепций в этой сфере.

Третья глава Конституции Азербайджана, состоящая из 48 глав, полностью посвящена уважению к человеческому достоинству и правам человека. В ней права и свободы человека рассматриваются как наивысшие человеческие ценности. И в заключение хотелось бы напомнить и о подписанном великим лидером 22 февраля 1998 года Указе «О мерах по обеспечению человеческих и гражданских прав и свобод».

From Turn to Salvation

Well-known journalist and lawyer Fakhraddin Aghamirzayev was born in 1959 in Saatly region of Azerbaijan. Having graduated from the Azerbaijan State University journalism department in 1984, he achieved his second higher education in 1995 obtaining a lawyer profession.

He started his labor activity as a collective farmer in the collective farm named after Mirbashir Gasimov. From 1980 to 1990 he was a department chief in “Donush” (“Turn”) newspaper published in the same region. The turning point of his career from journalism towards jurisprudence happened when he worked as the chief editor of “Qanunchulug” (“Rule of law”) journal of the AR Ministry of Justice. After finishing his journalistic activity he worked as a judge of Baku city Yasamal district court and Sumgait city military court. Meanwhile today he is a judge of Fizuli region military court.

Fakhraddin Aghamirzayev’s first book introduced to readers towards the end of past century was replete with interesting facts describing the painful problems faced by Azerbaijan stepping towards its sovereignty. Armenian expansion from one side and Moscow’s hypocrite policy to hold Azerbaijan in leash as a semi-colonial country from the other side, as well as political scrapes and struggle for power in Azerbaijan itself jeopardized the country’s state system. Every state neighboring with Azerbaijan and world powers tried to make use of the problems Azerbaijan encountered for their own benefits. So, our independence could strangle in its cradle.

“What should we do” was the question which did not give a moment’s peace to our Motherland’s prominent figures. All the eyes were turned to chairman of Supreme Council of the

Nakhichevan Autonomous Republic, experienced politician, one of the former USSR leaders, Heydar Aliyev, the person who in a short period of time could organize solid defence of the Nakhichevan Autonomous Republic living then in a siege.

The book of F.Aghamirzayev reminds us once again about painfull and hard 90s of the past century. The principal aim of the book we are now holding in our hands is to display how the experience of national leader H.Aliyev became a sample for all of us in protecting and further developing our national state system. The interview with Heydar Aliyev published in “Donush” paper sounded as a call. The article prinred in “Donush” paper about the national leader became the first signal among other articles printed at that time. And that call was enough to give rise to a turn in the consciousness of concerned people. Thus the turn in public consciousness resulted in Heydar Aliyev’s return to the country’s leadership.

The author’s word

Dede Qorqud, Ataturk, Heydar Baba!

Deep and at the same time high meaning of “Dede”, “Ata” and “Baba” words that all mean “Father” is equal to the manifestation of wisdom, heroism and self-sacrifice for people. History gives birth to such personalities only once in hundred years.

The epoch of XX century presented to ancient Azerbaijan such a figure like Heydar Aliyev. He was a connoisseur of everything. His modesty, wisdom, the foresight ability, national fanaticism, sacred attitude people caused people’s endless love for him. The people of Azerbaijan condemned to live 70 years in the midst of barbwire called Heydar Aliyev when they appeared to be before the inescapable choice –“either death or death, anyway”, and Heydar Baba responded to that call.

Fathers used to say, – “Strength of people is strength of a torrent”. The whole nation from child to adult stood behind his wisdom. “Nation – Heydar” and “Heydar – Nation” slogans sounded all over Azerbaijan.

Despite his not very young age and experienced problems with health, Heydar Baba “rose like a Phoenix from the ashes” and devoted the rest of his life to the struggle for his people’s happiness. He turned his life into a lamp shining for just that aim. He made his life to be the same attribute of national statehood like flag, emblem and hymn are. Such people never die. They run into eternity and ever live in people’s struggle, life and history. Destiny presented us the chance to be contemporaries of Heydar Aliyev. It is said that when looking at a mountain from a distance, it seems to be more majestic.

The precious moments of interviewing Heydar Aliyev in Nakhichevan and the sweetness of next meetings remained in my heart and caused my inner desire to live these moments again together with readers. The door named Heydar Aliyev’s world opened for me and I included those interviews into this book.

I would also note that the purpose directing me to Nakhichevan was an essential demand of that crucial epoch of Motherland’s history impacted by complicated events. Every town, every village and family sought for a refuge and protection within Heydar Aliyev’s genius.

This need of people came true in compliance with his own invincible will. In disastrous June of 1993 the great rescuer directed by people’s will came to Baku in a special plane and settled down in the state’s supreme chair of a parliament deputy. Great Leader could save our country from the danger of total destruction. He strove day and night and finally did away with misfortunes and pains one after another.

I remember very well how my mother said her prayers asking God to protect and support him, his children and the people guarding him each time when she watched Heydar Aliyev on television. She always repeated the words: "My God, let everything he does come true", "This is right!", "Let Allah help him!" My 11 years old son Farid was rewarded by a special diploma during the contest held among schools by the Ministry of Education for his poem "Heydar Baba". This poem was later published in "Savalan", Sharg Qapisi" papers, as well as in "Tale ulduzu" book devoted to Heydar Aliyev.

At that time Farid directed by his own will created the "Children's union named after Heydar Aliyev" and appealed to all Azerbaijan schools from the pages of "Savalan" paper (No. 12, December 1997) calling to found "Heydar Baba badge" and become a member of the union by taking "Heydar Baba Oath".

My wife, journalist Tarana Aghamirzayeva started to collect the wise phrases said by Heydar Aliyev in his speeches and also the statements of world famous politicians and statesmen said about him. She uses these phrases up till now when a need arises.

The love which our family feels for Heydar Aliyev is a sacred one. And this is not the feeling which only our family has, this is the feeling of love and respect which the whole Azerbaijani nation, all our friends in the world and well-wishers have.

Gold pages of my life

It was summer of 1990. I worked for "Donush" paper – the organ of Azerbaijan Communist Party's Saatly region Committee. In June I heard that Heydar Aliyev was coming back to Baku and an insidious plan of meeting him was being worked out. Together with my brother and friends we went to the airport. No serious

confrontation happened there (most probably Mutalibov's civilians also kept love for Heydar Aliyev inside their hearts). However we could not see Heydar Aliyev. We heard that Fikret Mammadov (current minister of justice) met him at a ramp and took him in his Lada car to the house of academician Jalal Aliyev.

In a short time Heydar Aliyev returned to Nakhichevan. Instinctively I felt that I needed to go there too, take an interview from him and share his recommendations with concerned citizens living hard days of Azerbaijan fallen into a hopeless situation. So, I went to Nakhichevan. The population of Nakhichevan met their great son, who had risen to the level of world's top politicians, with great love and respect. In those days ordinary people of Nakhichevan spoke about Heydar Aliyev with pride and from the bottom of their heart.

I tried to meet Heydar Aliyev for several days. Not once was telephone connection interrupted while I was trying to set up a suitable time of our meeting from the hotel I stayed in. At the same time, a room service man on the floor always impeded me to get in touch with him by telephone. Finally I had to call him from a street telephone box. We met and that meeting became the most important event in my life. His voice which I had heard for years was so familiar and sounded so sweet for me. He said waking me up from my dream, – “You are welcome, young man. What is going on there in Saatly?”

Heydar Aliyev wanted all our interviews to be recorded in audio device. We entered the back room of the house where a beautiful tea table had already been set. His daughter Sevil khanum and grandchildren were also there. Heydar Aliyev had a phenomenal memory, he knew and remembered many people from Saatly, besides, he said my last name was rather familiar to him and asked what family I was from. I told him that I was a son

of Mansur Aghamirzayev who was at the head of collective farm named after M.B.Qasimov. Heydar Aliyev shook me by the hand and sent his best regards to my father.

After the interview he presented me the tape where the interview was recorded (in 2004 I presented the same tape to Heydar Aliyev Foundation). In two days after our first meeting, I called and went to meet him again. He could not hear well the answers to some questions of the interview. Heydar Aliyev was dressed in a police officer uniform and told his relative Baylar Ayyubov to copy the tape again.

After the meeting with Heydar Aliyev, I left the hotel and stayed in Sharur region. Because I could already feel clearly that I was seriously spied. The next morning I went to the house where Heydar Aliyev lived to say goodbye to him. In the yard I met his son, İlham Aliyev. He told me that Heydar Aliyev was having breakfast. We had a rather long talk with him right there in the yard. During our conversation İlham Aliyev surprised me with his smooth manner of speech, mental outlook and ability to approach the matters comprehensively.

After my return to Saatly, the interview with Heydar Aliyev was published several times and became my last article published in “Donush” paper. The next day I completed my 10-year journalistic job as I was fired.

May be another time I would have been upset at such a perspective, but not that time. This punishment was accepted by me and my family like a reward. After that day, the people, who loved Heydar Aliyev, became even closer to me. However those indifferent, faint-hearted and trembling for a piece of bread tried to “run away” or stay away from me, my father, as well as my brother. The people, who eat out of Heydar Aliyev’s hands and achieved high peaks, did not stand beside him. These wretched

people did not know that in a short time they would need and wait for Heydar Aliyev to rescue them. At that time communist newspapers did not write anything about Heydar Aliyev. Sometimes Moscow's central press wrote about him, but those were biased and tendentious articles.

At first I often called Heydar Aliyev. Usually we spoke in the evening, after 10 pm. Because Heydar Aliyev wanted that himself. But after a few telephone talks, the regional automatic exchange cut connection with Nakhichevan. Our fourth meeting with Heydar Aliyev took place in spring of 1991. A deputy from the Nakhichevan Autonomous Republic was elected then the chairman of Supreme Council... It was a sitting of Supreme Council and we met during a break in the parliament vestibule. He met me gladly and asked after my health.

Then we met again in autumn of 1991. When he said he had not met me for a long time, I informed him that I had entered Law department of Moscow University to get my second education and was rather busy doing my studies. He kindly recommended that I got in touch with his son living in Moscow if I needed anything.

My next trip to Nakhichevan happened in early 1993. That year's winter was very inclement. Nevertheless, people did not suffer like they did in 1990-1992. In those years electricity supply was equal almost to zero. All houses were heated with firewood. Nakhichevan was blockaded not only by Armenians, but also by Azerbaijan leadership. Financial and moral pressure reached an unbearable level. But Heydar Aliyev's will broke patiently all the obstacles. Each time when I visited Nakhichevan, I witnessed obvious social, political and economic development. Heydar Aliyev together with his people surrounding him could not only get Nakhichevan out of troubles, but also achieve its development

through his personal popularity and endowments. In 1993 great amount of snow flaked in Nakhichevan, but the considerate leader had at least the minimum of necessary electricity reserve and other winter stuff already purchased from the neighboring friendly countries.

I could not meet Heydar Aliyev during my winter 1993 trip to Nakhichevan. We met and had a rather long talk with his assistant Vasif Talibov. In fact by Mr. Talibov's help I could get enough of the information I needed, as well as to get answers to my questions. Since my first meeting with Heydar Aliyev, I could always watch Vasif Talibov beside him – it did not matter at 2 pm or early in the morning. By the way, Mr. Talibov rendered great assistance in the organization of my meetings and contacts with Heydar Aliyev.

In spring of 1993 the situation in the republic started to get complicated again. The country was boiling and the situation in the battle-front was getting strained. The confrontation among political circles intensified. In such a situation on 21 May I headed for Nakhichevan again to meet the leader. The next day he played host to me around midnight. Despite his being tired, he greeted me cordially saying, – “I intentionally met you at the end of working day in order to finish the day meaningfully.

It is my grandson's birthday today. Besides, the memory of this day is dear for me, because the name of my grandson was chosen by my late wife.”

Our conversation was very comprehensive. He was interested in my private life. He asked me which newspaper I worked for then. Actually he was interested in my work each time we met. I always answered him that everything was good as I did not want him to feel somewhat anxious. However the last time I told him the truth. I informed him that the interview with him had become

my last writing in “Donush” newspaper which I used to work for. I told him that I was fired two days after it had been published...

Then I asked for a permission to leave him taking into account the visitors who waited to be received. He said jokingly, – “You must be tired, go and have a rest” and saw me respectfully to the door. I was very happy. I hurried to see the people waiting anxiously for me as I had something to share with them and bring them a hope.

All my thoughts are about my nation’s present and future

The interview with Heydar Aliyev was taken by Fakhraddin Aghamirzayev in Nakhichevan in august 1990. It was published in “Donush” paper of Saatly region and the author was fired just after that.

– Comrade Aliyev, You have told speaking about the Nagorno–Karabakh problem which disquiets our people that the problem created artificially around the Nagorno–Karabakh Autonomous Region could have been solved in a short time. But the indecisive position of former republican leadership, as well as of the Soviet Union made that problem even more complicated.

– During my leadership to the Azerbaijan Communist Party Armenian nationalists, especially the natives of Nagorno–Karabakh already made definite attempts to get Nagorno–Karabakh to be given to Armenia. But their desire manifested itself in writing letters only not going beyond that. At that time I focused very serious attention to this issue. Not once did I expressed my opinion over this issue and always estimated it on

time. I did not allow them to move any further and develop the matter. It was possible to prevent the campaign that started in the second half of 1987 just at that very time. Unfortunately, neither the former leadership of the Azerbaijan Republic nor the All-Union leadership took necessary measures and gradual development of the problem, as well as big contradiction arose between the two republics over that reason.

– In your opinion what is a way out of the situation?

– There is only one way, Nagorno-Karabakh in inseparable part of Azerbaijan. Nagorno-Karabakh has always been included in Azerbaijan' structure and should remain included hereafter. There is no other way.

– The presidential decree against illegal armed groups has been signed. However it remains obscure for us why Armenian extremists are given so many concessions.

– The fact which surprises me is that the country's president signs a decree giving 15 days to its execution. But the Armenian Republic adopts a decree against the presidential one and the Supreme Council of the Armenian Republic passes a decision saying that the decree of the USSR president is not valid for Armenia. Nevertheless the president of the USSR remains indifferent to this. In such a situation the president's decision appears to be totally powerless.

– It is said that in Brezhnev's time you had all possible opportunities...

– Not only in Brezhnev's time. When I was the leader of Azerbaijan Communist Party the achievements in the republic's socio-economic and culture areas were obvious. The republic's significance increased every year.

– Vazirov had a tendentious opinion about you. But he is also Azerbaijani. What reason made him speak against you?

– You know, everyone living in Azerbaijan is Azerbaijani. It means that every Azerbaijani should be loyal to and serve to Azerbaijan. Once, Vazirov was taken to a party job through my own initiative. Before that, he had not worked for party. He was appointed to the position of first secretary to Kirovabad (now Ganja) Party Committee. He could not cope with that work and often appealed to transfer him to a position in Baku. We appointed him the chief of a branch in the Central Committee of Azerbaijan Communist Party. But his weakness displayed itself there too. He supposed that a way out of situation was going to work somewhere abroad. We complied with his request again. While working abroad he often wrote letters expressing his loyalty and love for Azerbaijan and me – Aliyev as its leader. When he became the head of Azerbaijan Communist Party, he behaved quite differently showing the opposite part of his face. Actually, we meet many two faced people in our life.

Vazirov's appointment to the post of head of Azerbaijan Communist Party was an accidental event, because such people are not worthy of such positions. He had neither experience to serve to Azerbaijan people nor necessary knowledge and besides, he was not attached to people. As a result, in half a year, this person was not already able to be in charge of the republic.

– Recently a number of articles have been published in the press about you. As though in your time the cotton-growing development and construction of large enterprises in Baku, Sumgait and Ganja caused considerable damage to ecology.

– This is calumny. The people, who spread such information, do not have any evidence in their hands. I am ready to meet the people expressing such opinions and prove that this all is lie.

Cotton-growing is traditional agricultural area in the Azer-

baijan Republic. When I worked in the republic, I was engaged in these matters very deeply. In 70s cotton-growing developed in Azerbaijan with great speed. And peasantry did not get any harm from cotton-growing. On the contrary cotton-growing was greatly helpful for the development of Azerbaijan's economy. Besides, there was a big specialization ongoing in cotton-growing area in the period of our work. For instance, 32 regions were engaged in cotton-growing in 1969, but in 1982 only 18 regions. So, in 14 regions we considered it necessary to cultivate grapes and other plants instead of cotton as it was not so much productive there. In 18 regions, as a result of utilization of additional lands, the productivity of cotton-growing considerably increased and benefited Azerbaijan's peasantry too.

As for the construction of some industrial entities in Azerbaijan and damage allegedly caused to Azerbaijan's ecology, I do not agree with such an opinion. For example, you reminded about Ganja city. No enterprise that could damage ecology was constructed in Ganja during my leadership to Azerbaijan. The enterprise still polluting Ganja's ecology is Ganja aluminum plant. It was built as early as 1950s. During my time many modifications were made in the plant's technology so that the amount of substances thrown out into the atmosphere as dust during aluminum processing would have lessened. Aluminum complex was built based on the alunite deposits in Dashkasan region. The former project assumed that the alunite extracted from those deposits was to be processed in that complex to get argil from it. Then argil was also processed to get aluminum. It was aluminum production which polluted substantially Ganja's environment. We raised a question in Moscow to import oxide instead of alunite. The processing of oxide reduces the emissions of pollution into the atmosphere as compared to alunite. So I could say with a clear conscience that during my time definite measures were taken there to reduce or fully eliminate the pollution of Ganja at-

mosphere. Among other industrial enterprises built in Ganja I could mention the carpet factory, electron devices, China porcelain, and engineering plants. These enterprises increased the potential of Ganja industry providing new work places there. None of them can be considered as harmful for Ganja. Or let's take Sumgait. The enterprises functioning there and causing harmful emission flow into the Caspian Sea had been built before I started working in the Central Committee. No such an enterprise was built there in my time. Moreover, it became known that without any consent of Azerbaijan leadership it was decided to build a "lindane" producing installation in Sumgait. The decision was made in Moscow by USSR minister of chemical industry Konstandov, Armenian by nationality. We immediately forbade the construction of that installation in Azerbaijan. After I was transferred to a new position in Moscow, apparently Azerbaijan's leadership could not resist Konstandov's pressure and a lindane installation was built in Sumgait, but after I had left Azerbaijan.

– What could you say about still undiscovered pages of Azerbaijan's history of the last 70 years?

– In the time of my leadership to the Azerbaijan Republic I was always interested in the history of Azerbaijan. I examined a big number of archive materials not known to public at large. I guess a time will come when all these materials will be available to the general public.

– Do you believe in full sovereignty of Azerbaijan, its independence? What would you advise to the people struggling for this?

– Of course. The Azerbaijan Republic must be independent, its sovereignty should be secured. I nourish big hopes for that. I think Azerbaijan people have all rights to achieve this.

– The people of Nakhichevan have elected you a deputy to the Azerbaijan SSR Supreme Council and invited you to your native land. What regions have you visited during this time?

– Many people from Nakhichevan ASSR villages, settlements and towns have visited me since I came to Nakhichevan on July 22. I could say that my whole days from morning till evening are busy with meeting such people. They are simple toilers, Azerbaijanis, the people of native land and I am always pleased to meet such people.

– What do you think about the “stagnation years” term?

– Every epoch has its achievements and, undoubtedly, shortcomings, as well as mistakes. In general, I don’t want to express my opinion about this. But my opinion concerning Azerbaijan is that stagnation did not progress in 70s. Azerbaijan economy, social sphere and culture developed speedily and the Azerbaijan Republic could achieve great progress. But now it lives its stagnation period. I have recently read in newspapers that the bureau of Azerbaijan Central Committee reported that the development of Azerbaijan’s industry was only 5-6 %. Although in the ninth five-year Azerbaijan’s industry increased by 50%, and in the tenth five-year – by 47%. Now tell me yourself when it was stagnation and when progress.

– What would you say about the criticism towards you during the years of your being First Secretary?

– I have always encouraged criticism and self-criticism. I never had negative attitude towards criticism of my activity. Because a leader should draw conclusions from any criticism.

– Your memory is the object of envy. You can remember well the names and work places of almost all foremost people in labor after meeting them once. Do you remember anyone from our region?

– Saatly region is dear for me like any other Azerbaijan region. I was in Saatly many times, but in 70s Saatly economy developed especially fast. I can remember that somewhere at the beginning of 70s more than 20 thousand tons of cotton was produced in Saatly. But at the end of 70s – the beginning of 80s I think that cotton production in Saatly was about 55-60 thousand tons. I always visited farms when coming to your region and met the heads collective and state farms, foremen, ordinary farmers and talked to them. I remember well my meetings with Saatly residents and respect them. Taking this opportunity I ask you to send my best regards and wishes to all of them.

– You probably know from the time when you worked for security bodies and headed Azerbaijan about the bitter lot of Meskhetian Turks, the troubles Stalinism subjected them to. What would you recommend them as a leader in their struggle for their aims?

– Not once have I visited the farms established by Meskhetian Turks in your Saatly region and also in Sabirabad. I met them, talked to them, but I have never separated them from Azerbaijanis. I remember that in 1981 the demands of Meskhetian Turks reached Moscow and the Soviet Union Communist Party. A special commission was established in Moscow. Unfortunately during discussions Shevarnadze raised an objection to Meskhetian Turks' return to Georgia. Kapitonov – the chair of the commission said "as soon as there is no agreement, let's consider this question later". But later the question was not considered. I resolutely said there that Meskhetian Turks had been driven away from

their native lands without any reason. Their right to return to their lands must be restored. I think if Meskhetian Turks want to return to their lands, they have to struggle for that. There is no reason why they would not come back. It seems to me that the leadership of Georgian Republic adhere to a wrong position.

– How do you feel about the burial of late Zarifa khanum in Moscow? Are you going to bring her body sometime to Baku like Javid's?

– It is a difficult question. When I lived in Moscow, it was a dear city for all of us and there was not any difference among nations. I considered Moscow as the capital for the whole country and a dear city. Therefore when my wife, Zarifa khanum passed away, her burial there was not a disputable question for me. But now the situation has changed and life will show what to do with this. As for bringing Javid's body to Azerbaijan, it is quite a different question. Poet Javid was some time imprisoned unfairly and died there. With great difficulty we could find his burial place in the Far East and transported his grave to the Motherland. And I am very happy of that.

– If you could start your life form the beginning, would you engage in politics again?

– You know, I have been engaged in politics since my very young years. Therefore politics have become a profession for me. If I started to live again since my youth period, I would be occupied with politics again. I cannot see any other profession for me. I am not going to apply the style of past years today. It is quite different time now and my today's political activity corresponds to a certain extent to the demands of present time.

– So, it means that you feel big energy and power inside yourself.

– Of course, my health is not the same as it was in my young years. It is clear that as a human grows old, definite changes go on in his organism. I live with love for my people and think about their present and future. My life has been always tied with my people. That is why I have come here. My sister died leaving a little hut after her, and I do not find it a drawback for myself to live here. The person, who had the living conditions which I formerly had, now lives in such a plain place. And it is nice for me. Because I have come out from even worse conditions than these.

– In this hard time of your isolation what would is your advice to the nation?

– Our people need to bring together all their strength and will. The most dangerous thing for our people is now the aggression of Armenian nationalists against Azerbaijan. Our people must protect themselves just from this. Because, if people can defend themselves and secure the sovereignty and territorial integrity, other problems will be gradually solved too.

– Thank you very much for your interview.

The herald of human rights

As a lawyer I consider it necessary to recollect Heydar Aliyev's attempts to establish rule of law in our Motherland. Azerbaijan's transformation into the country, where human rights are protected at the highest level, is the biggest achievement we could reach during the independence years. Our colleagues from some European countries and the CIS space often voice an opinion that the human rights protection in Azerbaijan could be an example for the states having many-year experience of that. The protection of basic human rights and freedoms in Azerbaijan was one of a constituent part of Heydar Aliyev's state policy course.

Beginning from the mid XX century, as a result of the empire collapse, national liberation movements have held up their head in different corners of the world and new independent states have arisen. In the last decade of the century Azerbaijan also became one of the countries gaining independence. Azerbaijan's political and geographical situation demanded that our state should integrate into the world civilization. To this effect we had to master the world's democratic values and accept them at the state level.

Naturally, the chief right of a human is his right to life. From democratic point of view it is inhuman to deprive someone of life for his committing a grave crime. From religious point of view it is estimated to be against God's will. Therefore as soon as Heydar Aliyev came back to power, in autumn 1993 he declared a moratorium to the application of death penalty (in 1998 the application of death penalty in our country was abolished once and for all). During the independence period of Heydar Aliyev Azerbaijan's legislation was totally renewed and a new legislation base was established complying with democratic standards. Court

and legal systems were reformed, new Criminal, Criminal-procedural, Civil, Civil–procedural, Penalty execution Codes, as well as laws “On Constitutional Court”, “On courts and judges”, “On public prosecutor’s office”, “On lawyers and lawyer activity”, “On police” and other laws and legislative acts were passed.

The affiliation to the UNO Universal Human Rights Declaration is one of the achievements in the period of Azerbaijan’s independence. According to this document, human rights cannot be considered an internal affair of any country. Azerbaijan joined this document on 16 April, 1998, on the eve of 50th anniversary of Universal Human Rights Declaration. Independent Azerbaijan announced on its participation in the international conception signing in aggregate more than 210 documents in the field of human rights.

The third chapter of Azerbaijan Constitution consisting of 48 articles is written entirely in the spirit of respect for a human, his dignity and rights. Human rights and freedoms were adopted as the highest mankind value. At the same time, I would like to remind about the 22 February 1998 decree of our big leader “On measures in the field of ensuring human and civil rights and freedoms”.

SON SÖZ ƏVƏZİ

Heydər Əliyev haqqında çox yazılıb, qalın-qalın kitablar çıxıb. İllər keçdikcə daha da çox yazılacaq, tarixin süzgəcindən keçmiş qiymətlər daha da dəqiqləşdiriləcək, dünyada və ölkəmizdə baş verəcək olayların, gələcək hadisələrin kontekstində onun xidmətləri daha dərinlən dərk ediləcək. Amma bu, gələcək nəsillərin işidir. Bugünkü nəsillərin, onun çağdaşlarının özəlliklə onunla bu və ya digər dərəcədə təmasda olanların borcu isə, Heydər Əliyevlə bağlı anlarını, xatirələrini yubanmadan qələmə almaq, onun mürəkkəb və zəngin obrazının müxtəlif çalarlarını, ayrıntılarını sənəd kimi tarixin malı etməkdir.

*Anar,
Azərbaycan Respublikası
Yazıçılar Birliyinin Sədri,
Millət vəkili.*

NİYƏ 21 İL SONRA?

Ovaxtdan nə az, nə çox – düz 21 il keçir. Xalqımızın dediyi kimi, bu, bir igidin ömrünə bərabərdir. Bu illərdə Azərbaycan taleyin təlatümlü fırtınasına düşüb sülarda qərq olmağa məhkum sınıq-salxaq gəmidən indi dünya okeanında üzərək heç bir tufandan – qasırğadan qorxusu olmayan müasir, möhkəm bir gəmiyə çevrilmişdir. Qəzalılı gəminin xilaskarı və yeni, mötəbər gəminin memarı ulu öndər Heydər Əliyev olmuşdur.

O Heydər Əliyev ki, xalqını və vətəninə sonsuz bir məhəbbətlə sevrək ona misilsiz xidmətlər göstərmişdir. 1969-82-ci illərdə Azərbaycana rəhbərliyi ilə respublikamızı yüksəltmiş və dünyaya tanıtmış, 1982-87-ci illərdə SSRİ kimi super dövlətin rəhbərlərindən biri olmaqla beynəlxalq aləmdə güclü, parlaq siyasi və dövlət xadimi kimi tanınmışdı. O Heydər Əliyev ki, xalqımızın düşmənlərinin təhriki ilə böyük siyasətdən uzaqlaşdırılaraq unutulmağa, məhrumiyyətlərə məhkum edilmişdi.

Həm də o Heydər Əliyev ki, Vətənə dönüşü min bir bəhanə və namərdliklə əngəllənsə də, qarşısızalmaz bir iradə ilə Azərbaycana qayıtdıqdan sonra yerli rəhbərlərin soyuq münasibəti, gizli təhdidləri ucbatından doğulduğu Naxçıvana pənah aparmış, burada həmyerliləri, doğmaları onu sonsuz sevgi və ehtiramla qarşılamlış, qayğı ilə əhatə etmişdilər.

İllər keçəndən sonra düşünürəm ki, belə bir vaxtda Azərbaycanın içəri bölgələrindən məni blokadada olan Naxçıvana hansı maraq, istək aparmışdı? Bunun səbəbi, hər şeydən əvvəl, uşaqlıq illərimdən real qəhrəman, əsl xalq rəhbəri kimi sevdiiyim,

Moskvada olduğu illərdə şöhrəti, nüfuzu ilə öyündüyüm bir insana qarşı törədilən haqsızlıqlarla daxilən razılaşmamağım olmuşdu. Bu nəhəng, əlçatmaz insanla görüşmək, ətrafda baş vərənlərlə bağlı onunla söhbət etmək düşüncəmə, varlığıma hakim kəsilmişdi. Düşünürdüm ki, bu böyük insan bir daha görsün ki, onu sevən, unutmayan, zəkasına, enerjisinə ehtiyac duyan insanların sadə bir təmsilçisi kimi onunla görüşüb özüm kimi adamların ehtiramını ona çatdırıram. ***Ulu tanrı mənə bu istəyimə çatdırdığına görə sonrakı 21 ildə həmişə xüsusi bir məmnunluq duymuş, işlərim düz gətirməyəndə belə, bu tarixi görüşün xatirəsinə sığınıb rahatlıq tapmışam.*** Ən böyük məmnunluğum odur ki, sıralarına mənim də qoşulduğum Heydərsevərlərin istəyi, tələbi ilə Heydər Əliyev 1993-cü ilin böhranlı yay günlərində Bakıya gəlib dövlət müstəqilliyimizi məhv olmaqdan, ölkəmizi parçalanmaqdan xilas etdi. Sonrakı 10 ildə Azərbaycanda əsaslı islahatlar aparıb indiki tərəqqi və yüksəliş üçün möhkəm əsaslar yaratdı.

Nə qədər məmnun və xoşbəxtəm ki, mənim həyatdakı ən böyük qəhrəmanım, jurnalist kimi ən böyük müsahibim ömrünü xalqın yolunda şam kimi əridib əbədiyyətə qovuşanda öz yerinə İlham Əliyev kimi ən layiqli varisi yetişdirərək qoyub getdi. Onunla o ağır günlərdə Naxçıvandakı görüş və söhbətlərim də həyatımın qiymətli, öyünclü xatirələrindəndir. Ulu öndərin həyatının ən çətin günlərində onu qorumuş, xidmətində olmuş Vasif Talıbovla, Bəylər Əyyubovla təmasda olmağımı da həyatımı mənalandıran fakt və hadisələr sırasında könül xoşluğu ilə xatırlayıram. Vasif müəllim ümummilli liderin Naxçıvanda əyləşdiyi kürsünün şərəfini və məsuliyyətini layiqincə doğrultduqca, muxtar respublikanı onun arzularına uyğun çiçəkləndirdikcə 21 il baş verən hadisələrin, çəkilən zəhmətlərin hədəf getmədiyini düşünüb xoş hisslər keçirirəm.

1990-cı ildə, Azərbaycan tarixində ən gərgin, ən təlatümlü ictimai-siyasi dövrdə Heydər Əliyevin verdiyi müsahibədəki cavabları onda da, indi də öz aktuallığını itirmir, liderin uzaqgörənliyinə bariz sübutdur.

Adi halda etdiyi də, dediyi də uğurlu sabaha hesablanırdı, sanki. Ancaq bütün bunlar həmin anda sezilməsə də sabahlarda aşkarlanırdı.

Adətən, insan şəraitə uyğunlaşır, şəraitə uyğun geyinir, deyir, hərəkət və ya hərəkətsizlik edir, gülür, ciddiləşir və sair. Heydər Əliyev olan yerdə isə şərait ona uyğunlaşır, onun təsiri altına düşürdü. Məhvər və məcra asılı qalırdı Heydər Əliyevdən.

Heydər Əliyevin ən çox çəkindişi qan olub – qan tökülməsindən çəkinib: ən qatı düşməninin qanından belə. Ölüm hökmünün Şərqdə birinci olaraq Azərbaycanda ləğv olunması da Heydər Əliyev əxlaqının göstəricisidir. Heydər Əliyev üçün ən uca məqam insan və insanlıq olub – zümrəsindən, dilindən, dinindən, milliyyətindən, cinsindən, yaşından asılı olmayaraq.

Əgər insanlıq Heydər Əliyev tipinə uyğun əxlaqda nizamlanmış olsaydı “biganəlik” sözü leksikonda olmazdı. O, bütün yaranmışlara, təbiətdə mövcud olan hər bir şeyə: torpaqdan havaya qədər, torpaqda və havada olanlara dəyər verirdi.

Artıq o bəlalı günlər 21 ilin o tərəfində qalıb. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə hərtərəfli yüksəliş, yeniləşmə dövrünü yaşayır.

Bütün bunlar son 21 ildə yaşadığımız öyünlü tarixin parlaq səhifələridir. Mən də jurnalist və hüquqşünas kimi bu ağırı – acılı, məsul, sevincli hadisələrin ümumi axarında olmuşam. Mənim üçün bu axarın başlanğıcı bir çoxundan fərqli olaraq bir qədər əvvəldən – ulu öndərin həyatının ən çətin günlərinin şahidi olmuş Naxçıvandan başlanır. Bu barədə həmişə öz içimdə düşünmüş,

başqalarına nəsa deməkdən qaçmışam. Son vaxtlar təmasda olduğum keçmiş jurnalist tələbə yoldaşlarım isə ümummillî lider Heydər Əliyevlə Naxçıvandakı görüş və söhbətlərimin onun bioqrafiyasının ən ağır məqamları ilə bağlı olduğunu söyləməklə bu barədə kitab hazırlamağımı təkidlə xahiş etdilər. Onlar məni bununla inandırdılar ki, yazdıqlarım ulu öndər həyatının Naxçıvan dövrünə müəyyən qədər işıq sala bilər və buna görə mütləq oxuculara, mütəxəssislərə çatdırılmalıdır. Jurnalist dostlarım israr etdilər ki, o vaxt Heydər Əliyevdən götürdüyüm müsahibə yerli yazarların ilk belə təşəbbüsü olduğundan, həm də yeni demokratik mətbuatımızın tarixi baxımından əhəmiyyətli və aşkara çıxarılmalıdır.

Beləliklə, mən 21 il içimdə yaşatdıqlarımı, şəxsi qovluqlarda ən əziz, ən qiymətli sənədlər kimi saxladığım materialları kitab halına salmağa razı oldum. Bu işdə jurnalist dostlarımın da tövsiyə və köməyindən yararlandım. Heydər Əliyevin Moskvadan Vətənə – Naxçıvana dönüşü və Naxçıvandan Bakıya – Azərbaycan rəhbərliyinə qayıdışı dövrü ilə bağlı, Ulu Öndərin bioqrafiyasını zənginləşdirən digər materialları, Ağamirzəyevlər ailəsinin Heydər Əliyev sevgisini də kitaba əlavə etdim. Beləliklə, “Dönüşdən – Qurtuluşa” kitabı ərəsəyə gəldi. Taleyin xoş təsadüfüdür ki, o böyük Dönüş mənim qələməmlə “Dönüş” adlı bir qəzetdə əksini tapmışdı.

MÜNDƏRİCAT

HƏQİQƏT VA CƏSARƏT	3
MÜƏLLİFDƏN.....	5
ÖMRÜMÜN QIZIL SƏHİFƏLƏRİ	8
ƏMƏKDAŞIMIZ F. AĞAMİRZƏYEV: H. Ə. ƏLİYEV LƏ MÜSAHİBƏ.....	19
HEYDƏR ƏLİYEVİN VƏTƏNƏ GƏLİŞİNİ NİYƏ ƏNGƏLLƏMİŞDİLƏR?	61
YENİ YOL, YENİ ADDIM, YAXUD HEYDƏR ƏLİYEV SOV. İKP ÜZVLÜYÜNDƏN NİYƏ ÇIXDI ?.....	87
HEYDƏR ƏLİYEV: MƏNƏ GÖZ DAĞI VERMƏK ÜÇÜN ƏJDƏR XANBABAYEVİ ÖLDÜRMÜŞDÜLƏR	92
ÜRƏKLƏRDƏ YAŞAYAN SEVGİ	95
TALEYİMƏ MİNNƏTDARAM.....	113
PE3YOME - SUMMARY	118
NİYƏ 21 İL SONRA?	162

Korrektorlar:

Təranə AĞAMİRZƏYEVA
Fərid AĞAMİRZƏYEV

Tərcüməçilər:

Nailə BƏNNAYEVA (Rus dilinə)
Orxan AĞAMİRZƏYEV (Rus dilinə)
Rauf HƏSƏNLİ (İngilis dilinə)

Nəşriyyat redaktoru: İlahə HİDAYƏTQIZI

Səhifələyici: Elvira ƏSGƏROVA

Dizayner: Rafael QASIMOV

Çapa imzalanmışdır: 05.01.2012

Kağız formatı: 60x90 1/16

Həcmi: 10,5 ç.v; Sifariş: ; Sayı:

«ADİLOĞLU» nəşriyyatında nəşrə hazırlanmış
və ofset üsulu ilə çap edilmişdir.

Ünvan: Bakı şəh., Şərifzadə küçəsi, 202

Tel.: 433 00 43; (050) 593 27 77

Web: www.adiloglu.az;